Marginalia Historica

Ročník 15
číslo 2/2024

Marginalia Historica

Časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury

2/2024

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

MARGINALIA HISTORICA je odborný recenzovaný časopis, který se věnuje široce pojímaným dějinám vzdělanosti (včetně školství i osvěty) a komplementárně chápané kultury. Původní vědecké studie, materiálové příspěvky, recenze a zprávy se zaměřují na problematiku českých zemí nahlíženou ve středoevropském a evropském kontextu. Vychází dvakrát ročně tiskem i online (open access).

MARGINALIA HISTORICA *is a peer-reviewed academic journal focused on broadly defined history of education (including schooling and adult education) as well as on culture history viewed as complementary to it. It presents original research, materials, review articles and reports reflecting Czech lands in Central European and a wider European context. It is issued twice a year in print and online (open access).*

Předsedkyně redakční rady – Editor-in-chief: Ivana Čornejová
Zástupce předsedkyně redakční rady – Deputy Editor-in-chief: Jiří Hnilica
Výkonná redakce – Executive editors: Jitka Bílková (vedoucí redaktorka), Kristýna Tietz Bernardová, Vojtěch Čurda, Bohuslav Rejzl
Redakční rada – Editorial Board: Christoph Boyer (Universität Salzburg), Božena Czwojdrak (University of Silesia in Katowice), Milan Ducháček (Faculty of Science, Humanities and Education, Technical University of Liberec), Lukáš Fasora (Faculty of Arts, Masaryk University, Brno), Kateřina Charvátová (Faculty of Education, Charles University, Prague), Tomáš Kasper (Faculty of Science, Humanities and Education, Technical University of Liberec), Jiří Knapík (Silesian University, Faculty of Philosophy and Science in Opava), Tomáš Knoz (Faculty of Arts, Masaryk University, Brno), Jiří Křesťan (National Archives, Prague), Antoine Marès (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne), Robert Novotný (Centre for Medieval Studies, Prague), Tomáš Pavlíček (Literary Archive, Museum of Literature, Prague), Stanisław Pijaj (Instytut Historii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), Jiří Pokorný (Faculty of Education, Charles University, Prague), Jan Šindelář (Praha), Martina Šmejkalová (Faculty of Education, Charles University, Prague), Vít Vlnas (Catholic Theological Faculty, Charles University, Prague)

Kontaktní adresa – Contact address: marginalia@seznam.cz
Marginalia Historica, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu
Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Pokyny pro autory a další informace naleznete na webových stránkách časopisu:
Instructions for authors and further information can be found on the journal website:
https://karolinum.cz/casopis/marginalia-historica/

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum
Published by Charles University, Karolinum Press
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1, Czech Republic
www.karolinum.cz, journals@karolinum.cz

Sazba a tisk Nakladatelství Karolinum
Typeset & printed by Karolinum Press

ISSN 1804-5367 (Print)
ISSN: 3029-8393 (Online)
MK ČR E 19664

© Charles University, 2026

MARGINALIA HISTORICA is licensed under a Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. The authors of the articles herein published are responsible for their contents.

Obsah

STUDIE

9 „Muž svérázné postavy“ Vincenc Oehm a jeho zapomenutá knižní sbírka
Lenka Smolková Nemravová

41 Mládež s otazníkem
Jan Bárta

87 Typograf Jaroslav Dolák – biogram komunistického odbojáře
Miroslav Záveský

RECENZE

111 Michal Přibáň, *Errol. Josefa Škvoreckého život první, 1924–1969*
Alžběta Kratinová

114 Martin Musílek (ed.), *Ceny – mzdy – peníze: ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých městech*
Kateřina Mathauserová

119 Jakub S. Beneš, *Dělníci a nacionalismus. Česká a německá sociální demokracie v Předlitavsku, 1890–1918*
Tomáš Schejbal

123 Hellmut G. Haasis, *Smrt v Praze: atentát na Reinharda Heydricha*
Miroslav Záveský

DIDAKTIKA

129 Gramotnostně a formativně založená výuka
Proč a jak stavíme novou učebnici dějepisu na dvou pilířích
Jiří Karen
Petr Sedlák

STUDIE

Marginalia Historica 2/2024 9–40

„Muž svérázné postavy“ Vincenc Oehm a jeho zapomenutá knižní sbírka

Lenka Smolková Nemravová

Abstract: The Singular Character of Vincenc Oehm and His Forgotten Book Collection
Vincenc Oehm was a catholic priest, teacher and writer whose assorted private book collection did not survive as a whole, leaving instead volumes scattered amongst various libraries throughout the Czech Republic. The article lists book titles both attributed and not yet attributed to Oehm and briefly comments on how the former got into the possession of their present owners.

Keywords: Vincenc Oehm (1854–1935); church of St John of Nepomuk on the Rock; bookplates; book collection reconstitution; National Library of the Czech Republic; National Museum Library

DOI: 10.14712/30298393.2026.12

© 2026 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Dne 20. května 1935 se od kostela sv. Jana Nepomuckého na Skalce, stojícího u Karlova náměstí v Praze, pohyboval pohřební průvod směrem na Olšanské hřbitovy. O čtyři dny dříve totiž zemřel tamější administrátor, *„muž svérázné postavy“*, Vincenc Oehm.[1] Nejobsáhlejší nekrolog věnoval emeritnímu profesorovi a čestnému konzistornímu radovi *Časopis rodopisné společnosti československé v Praze*, který připomínal zvláště jeho činnost coby spisovatele se zaměřením na protireformaci či různé místopisné a rodopisné statě.[2] Jako spisovatele a strážce památek svatojanských ho označil Spolek českých bibliofilů ve svých *Marginaliích*.[3] O rok dříve připomněl právě tento věstník Oehmovo osmdesátileté životní jubileum a zmiňoval jeho *„sbírku staré i nové svatojanské literatury, rytin a uměl. předmětů“*, které shromažďoval na Skalce v Praze.[4] Nebylo to poprvé, kdy se na stránkách tisku objevila informace o unikátní sbírce: „[…] *prof. Dr. Oehm schraňuje vše, co má znak této doby* [doba „temna“ – pozn. autorky]. *Nesleduje nijaké tendence: jsou tu staré tisky, obrázky, rytiny i sošky, a třeba jen zkušené ruky historikovy, aby z tohoto nepřeberného množství barokové antikvity vybrala musejní věci, mající skutečnou cenu historickou anebo uměleckou.*“[5] Jméno Vincence Oehma se objevilo i na jubilejní svatováclavské výstavě roku 1929, kam zapůjčil jednu ze svých knih.[6]

Kdo byl onen středoškolský profesor a později administrátor na Skalce v Praze? Co obsahovala jeho sbírka, zvláště pak knihovna, která jistě byla na přelomu 19. a 20. století známa ve společenském povědomí? A dá se dnes vůbec tento knižní soubor virtuálně zrekonstruovat? Následující studie se pokusí na tyto otázky alespoň částečně odpovědět.

1) Zpráva o úmrtí viz: *Čech. Politický týdeník katolický* 21, 25. 5. 1935, s. 10.
2) Oehm byl téměř od založení řádným členem Rodopisné společnosti. Nekrolog viz: Zdeněk KRISTEN, *† ThDr. Vincenc Oehm*, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze 1, 1935, s. 81.
3) *Marginalie. Věstník Spolku českých bibliofilů* 5, 1935, s. 85.
4) *Marginalie. Věstník Spolku českých bibliofilů* 1–2, 1934, s. 4.
5) Josef HAIS TÝNECKÝ, *Nalezen starý rukopis o popravě na Staroměstském rynku*, Večer. Lidový deník 288, 21. 12. 1922, příloha, s. [1].
6) Bude pojednáno níže.

Život Vincence Oehma

Vincenc se narodil dne 3. ledna 1854 manželům Františkovi a Anně Oehmovým, pokřtěn byl o tři dny později u sv. Haštala v Praze.[7] Mezi lety 1864 a 1872 navštěvoval C. k. akademické gymnasium v Praze, kde studium zakončil maturitou dne 17. července 1872.[8] Následovaly čtyři roky teologie v arcibiskupském semináři na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. V prvním ročníku byl jeho spolužákem mezi jinými i Emil Frida (Jaroslav Vrchlický), který *„již tehdy své básně sypal z rukávu a v největší zlosti praštil pérem, když zazvonilo k večeři“*.[9] Vrchlický na rozdíl od Oehma ze semináře již po Velikonocích vystoupil a přešel na filozofickou fakultu. Oehm studia dokončil a byl vysvěcen na kněze dne 16. července 1876.[10]

Jeho prvním působištěm po ordinaci se stala obec Liteň. Jako farář zde byl činný pouze pár měsíců od září do prosince 1876.[11] V lednu následujícího roku byl přeložen jako kaplan do Kouřimi, kde setrval do konce září 1880. Z města, odkud si *„odnesl mnoho radostných upomínek z prvních let kněžského svého života“*, se poté na pozici kaplana přesunul do pražského Týnského chrámu.[12] Z této doby se k Oehmově činnosti nedochovalo mnoho pramenů, ale z tehdejšího tisku či pamětí lze získat alespoň střípky informací. Jisté je, že podporoval Museum království českého, jak bude ukázáno níže, a s ním i Matici českou.[13] Dále se stal například členem nově založeného družstva Vlast (Vlasť) – 24. září 1884 se účastnil na Žižkově jeho první řádné valné hromady.[14] V pozdějších letech byl členem výboru

7) Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), Sbírka matrik, sign. HŠ N15, fol. 18. Někdy je špatně uváděno datum 23. ledna 1854. Viz například: heslo *Oehm Vincenc*, in: Ottův slovník naučný, sv. XVIII, 1902, s. 655; heslo *Oehm Vincenc*, in: Jaroslav Kunc, Kdy zemřeli…? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1967–1970, 1935–1936, Praha 1970, s. 147.
8) AHMP, fond (dále jen f.) Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, osobní spisy profesorů, neuspořádáno.
9) *Čech. Politický týdeník katolický* 92, 9. 4. 1914, s. 6.
10) Národní archiv (dále jen NA), f. Archiv pražského arcibiskupství (dále jen APA III), 1876–1920, k. 1539, inv. č. 354, žádost o propůjčení děkanského beneficia v Kouřimi.
11) Josef KREISINGER, *Liteň a přifařené k ní obce*, Beroun 1896, s. 34.
12) Takto charakterizoval svůj pobyt v předmluvě ke svému dílu o historii Kouřimi. Viz: Vincenc OEHM, *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1. Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*, Praha 1894, předmluva.
13) Např. v roce 1881 přispěl 10 zl. a 50 kr., viz: *Časopis Musea království Českého* 2, 1881, s. 328.
14) Tomáš Josef JIROUŠEK, *Tomáš Škrdle: jeho život, práce a působení ve družstvu Vlast a v katolickém životě v l. 1880–1913*, Praha 1917, s. 22. Od svého založení až do roku 1906 byl používán název družstva (a stejnojmenného měsíčníku) Vlasť. Poté se používala varianta bez háčku.

Historického kroužku družstva Vlast.[15] Roku 1884 se podílel v řadách slavnostního komitétu pro Velehradskou slavnost na organizaci této události (komitét vzešel ze schůzí Katolicko-politické jednoty pro království české, které byl týnský kaplan rovněž členem). Na následující rok totiž připadlo tisící výročí smrti sv. Metoděje, a přípravy na velehradskou pouť tak byly velkolepé. Oehm se dostal do užšího komitétu, v němž byl zvolen zapisovatelem.[16] V rámci svého členství v Katolicko-politické jednotě pronesl dne 31. srpna 1884 na valné schůzi v Třeboni přednášku s názvem *O zhoubných následcích nezřízeného čtení*.[17] Vystoupil jako poslední řečník a doporučoval čtenářům lepší výběr knih těmito slovy: *„Koho pak popadla, drží, zabíjí čtením a nepustí kůži leč plná krve pijavka.“*[18]

Sám Oehm byl již v osmdesátých letech 19. století literárně činný. Pravidelně přispíval do katolického týdeníku *Blahověst*, kde například přeložil z němčiny na pokračování povídku Adolpha Kolpinga (1813–1865). Překlad nazval *Dejte, a bude Vám dáno!*.[19] Mimo církevní a literární kariéru se také jako kněz staral o svoji rodinu. Dne 5. srpna 1882 oddal svého mladšího bratra Františka (* 1856) s Bertou Dautzerovou u sv. Mikuláše na Malé Straně.[20] Roku 1883 křtil svého synovce Arthura, který dostal právě po něm druhé jméno Vincenc.[21] A o dva roky později pokřtil i svou neteř Bertu Marii.[22]

V druhé polovině osmdesátých let 19. století se v Praze rozhodl, vedle své činnosti v Týnském chrámu, věnovat i učitelství. Od 15. září 1886 byl zaměstnán jako výpomocný katecheta, tedy suplující učitel náboženství, při

15) *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu* 10–11, 1924, s. 496.
16) *Komitét pro slavnost velehradskou v r. 1885*, in: Kalendář katolicko-politické jednoty pro království české na obyčejný rok 1885, Praha 1884, s. 49–50.
17) *Oznámení o schůzi*, Budivoj 68, 24. 8. 1884, s. [4].
18) *Občasná, valná schůze katol.-politické jednoty pro království České*, in: Kalendář katolicko-politické jednoty pro království české na obyčejný rok 1885, Praha 1884, s. 108. Oehm použil citát z Horatiova listu *Ad Pisones*.
19) V *Blahověstu* není u těchto textů na pokračovaní uvedené autorství, ale Oehm vypsal svá díla do osobního spisu vyplňovaném později na gymnáziu v Žitné ulici. Viz: AHMP, f. Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, osobní spisy profesorů, neuspořádáno.
20) AHMP, Sbírka matrik, sign. MIK O13, fol. 221. František byl vrchním účetním u České severní dráhy. Viz: Václav LEŠER (ed.), *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí Bubenče, Dejvic, Karlína, Košíř, Libně, Michle, Nuslí, Smíchova, Král. Vinohrad, Vršovic a Žižkova*, Praha 1901, Oddíl III., s. 191.
21) AHMP, Sbírka matrik, sign. ŠT N33, fol. 43.
22) Tamtéž, fol. 156.

Obr. 1: Vincenc Oehm jako výpomocný katecheta na Akademickém gymnáziu v letech 1887–1889 (Zdroj: Archiv hlavního města Prahy, f. Akademické gymnázium, Praha 1, Štěpánská 22, fotoalbum pedagogů školy, druhá polovina 19. století, inv. č. 1, fol. 11)

C. k. ústavu pro vzdělávání učitelů v Praze.[23] Po několika měsících přešel z učitelského ústavu na „své“ C. k. akademické gymnasium.[24] Následující školní rok, tedy 1887/1888, daroval do knihovny profesorů hned několik titulů, například Gebauerovy *Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské* nebo *Výbor z literatury české (Díl druhý)* od Karla Jaromíra Erbena.[25] Je to první doklad knižního daru, který Oehm učinil. Jak bude ukázáno níže, knihy darovával rád, a to i přímo ze své knihovny.

23) Zde působil jako suplující učitel náboženství od 16. září 1886 do 1. února 1887. *Jubilejní almanach 1848–1948. Amerlingova státního mužského učitelského ústavu v Praze II.*, Praha 1948, s. 183.

24) Výpomocným katechetou byl ustanoven od 16. února 1887. Viz: *XXIII. výroční zpráva cís. král. akademického gymnasia v Praze*, Praha 1887, s. 34.

25) Celkem šlo o šestnáct titulů, z nichž jen pět bylo uvedeno konkrétně. Více *XXIV. výroční zpráva cís. král. akademického gymnasia v Praze*, Praha 1888, s. 55. Dnes se v knihovně Akademického gymnázia nachází pouze jeden z jmenovaných titulů, a to Erbenův *Výbor z literatury české*. Kniha však neobsahuje žádnou vlastnickou značku, vyjma razítka gymnázia, a navíc byla nově převázána. Nelze tedy odhadnout, zda se jedná o Oehmův dar. Přírůstkové knihy (či knihy darů) se z této doby nedochovaly.

Jako suplent působil na akademickém gymnáziu do konce ledna roku 1889. Ke stejnému dni skončil i s pozicí kaplana v Týnském chrámu. Důvod byl prostý. Již o necelý rok dříve, 28. března 1888, získal aprobaci z náboženství pro vyšší gymnázia a mohl se tak stát plnohodnotným učitelem.[26] Navíc v listopadu 1888 dokončil i svůj doktorát z teologie.[27] Dne 30. ledna 1889 byl proto jmenován učitelem náboženství na C. k. reálném a vyšším gymnáziu v Příbrami. Zároveň se stal též správcem tamější školní kaple, do které již první rok svého nástupu věnoval krucifix a obraz Panny Marie.[28] S různými dary, knihy samozřejmě nevyjímaje, pokračoval i v dalších letech. Roku 1895 přibyla díky němu do kabinetu přírodnin záhněda a křišťál, o sedm let později též šiška pinie.[29] Do sbírky hudebnin věnoval roku 1900 deset exemplářů zpěvníku *Enchiridion Gradualis Romani*.[30] A o rok později daroval pro změnu do žákovské knihovny, jejímž byl správcem, Sienkiewiczovu *Potopu*.[31] Finančně rovněž přispíval do Jungmannova nadání, což byl spolek na podporu chudých žáků příbramského gymnázia.[32]

26) Karel I. ČERNÝ (ed.), *Stav osob professorstva českého ve školním roce 1913–1914*, in: Kalendář českých profesorů, roč. XIII, Praha 1914, s. 167.

27) Promován na doktora byl 22. listopadu 1888. Archiv Univerzity Karlovy, f. Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 1, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (1882–1892), fol. 131. O jeho povýšení na doktora teologie informoval i *Hlas. Časopis církevní* 270, 23. 11. 1888, s. [2]. Jeho disertace nesla název *Cujus momenti erat Victoria in Monte Albo pro re catholica*. Michal SVATOŠ (ed.), *Disertační práce theologické fakulty Karlo-Ferdinandovy university v Praze 1809–1881 a teologické fakulty býv. Německé university v Praze (1882) 1891–1945*, Praha 1976, s. 11. (Inventář k archivnímu fondu uloženém v Archivu Univerzity Karlovy.)

28) *Zpráva o c. k. real. a vyšším gymnasiu v Příbrami 1889*, Příbram [1889], s. 81, 82 a 92.

29) *XVI. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1895*, Příbram [1895], s. 46; *XXIII. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1901/2*, Příbram 1902, s. 39.

30) *XXI. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1900*, Příbram 1900, s. 51.

31) *XXII. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1901*, Příbram 1901, s. 34. Správcem této knihovny se stal roku 1900. Viz: *XXI. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami*, s. 48. Do dnešních dní se bohužel žádné knihy darované Oehmem na gymnáziu v Příbrami nedochovaly. Za ověření autorka děkuje knihovnici příbramského gymnázia Petře Kašparové.

32) *XVIII. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1897*, Příbram 1897, s. 53; *XIX. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1898*, Příbram 1898, s. 76.

A jak vnímali profesora náboženství a jeho výuku přímo studenti? Budoucí profesor teoretické a fyzikální chemie na České vysoké škole technické v Brně Jiří Baborovský (1875–1946), jeden z jeho žáků, na něj později zavzpomínal takto: *„Na vyšším gymnasiu nic jsem se tak nenadřel (v pravém slova smyslu) jako náboženství, kterému nás učil katecheta dr. Oehm, vzdělaný kněz; nejen učil, nýbrž nám i celé stati diktoval. Musím se přiznati, že jsem tomu, co nám tehdy vykládá, náležitě porozuměl, až když jsem se za svého universitního studia obíral filosofií a připravoval se na rigorosum filosofické.“*[33]

Další student, kterým byl Hanuš Jelínek (1878–1944), pozdější básník, esejista a divadelní kritik, otiskl ve svých pamětech *Zahučaly lesy* i Oehmův fyzický popis: *„Charakteristickou postavou sboru byl katecheta dr. Oehm. Byl to veliký, silný muž, měl nízké čelo pod hustými černými vlasy, nápadně silné obočí nad malým, trochu povyhnutým nosem, a silné čelisti. Rozhodně nebyl krasavec a překotná výmluvnost, která začínala obyčejně koktáním, nedodávala mu přílišné vážnosti. Náboženství jsme se musili učiti velmi důkladně, ale nelituji toho. Výbojná horlivost dra Oehma urychlila náboženskou krisi, kterou jsem asi v kvintě procházel, a způsob, jímž při apologetice snažil se nás přesvědčiti, docílil u mne právě opačného výsledku.“*[34] Ve své knize si na profesora náboženství vzpomněl ještě jednou a fyzický popis doplnil i o něco málo z povahy svého profesora: *„Velmi rád měl jsem přítele Bohumila Hobzka, rodáka z Kuní u Petrovic na Sedlčansku, kde jsem v jeho rodném statku byl hostem v kvintě o Velikonocích. Hobzek byl veliký, snědý hoch. Mluvil zvučným basem, a jednoho dne při náboženství, kdy dr. Oehm tvrdil, že Komenský si vypůjčil své myšlenky z díla jakéhosi jezuity, ozval se v zadní lavici Hobzkův hlas zvučným: ‚Oho!‘ Dr. Oehm v odpověď se rozkřikl, dodávaje svým slovům důrazu údery kotníků o katedru: ‚Důkaz je v knize: Jansen Geschichte des Deutschen Volkes.‘“*[35]

Do třetice se o svém vyučujícím zmínil spisoval, básník a knihovník Quido Maria Vyskočil (1881–1969): *„Zcela zvláštní postavení zaujímal mezi všemi katecheta dr. Oehm, s nímž se málokterá třída dovedla dorozuměti, ale který právě k nám přilnul tím opravdověji, čím vážněji jsme se mu snažili vyhověti;* […] *Maturita dopadla dobře, až na to, že jsem si v mathematice trochu*

33) *Jubilejní almanach gymnasia v Příbrami 1871–1946*, Příbram 1946, s. 72.
34) Hanuš JELÍNEK, *Zahučaly lesy. Kniha vzpomínek*, Praha 1947, s. 66.
35) Tamtéž, s. 118.

zaplaval. ‚Tak jsem se o vás třásl,' svěřil mi po zkoušce dr. Oehm, který seděl po celou dobu našich zkoušek a modlil se za nás z breviáře."[36]

Mimo práci profesora a bohoslužeb ve školní kapli se Oehm věnoval i dalším činnostem. Například roku 1892 založil v Příbrami Konferenci sv. Jakuba na podporu chudých a již o dva roky později zde bylo 24 aktivních členů.[37] V roce 1896 rozšířila Konference svou působnost také do Březových Hor (dnes součást Příbrami) a přilehlých obcí. Pomáhala například několika chudým s placením nájemného či umístit sirotka do sirotčince Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v Karlíně.[38] Vedle podpory chudých směřoval, jak se zdá, jeho zájem zpátky na Kouřimsko. V srpnu roku 1895 objevil v presbyteriu kostela sv. Jiljí v Uhlířských Janovicích gotické fresky.[39] O rok dříve si dokonce podal žádost o propůjčení děkanského beneficia v Kouřimi. Ve své žádosti zmiňoval i svůj průzkum městského archivu, kde se pustil v *„prázdných chvílích"* do bádání o počátcích města a zkoumání městských knih.[40] Právě roku 1894 mu po delší době, kterou potřeboval na přípravu, vyšly tiskem *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1. Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*.[41] Sám Oehm zpožděné publikování svého textu vysvětloval nejen tím, že jakožto učitel a kněz nemá příliš mnoho času, ale *„k vydání monografie bylo mně třeba také předběžných studií dějepisných a paleografických, které nemožno též za měsíc neb dva odbýti"*.[42] Je patrné, že s historickým bádáním teprve začínal. A co se týče žádosti o místo v Kouřimi, tak vše vypadalo velmi nadějně. Dokonce i dobový tisk informoval o Oehmově zvolení za místního děkana.[43] Nakonec však byla jeho žádost zamítnuta.

36) Jan VONDRÁČEK (ed.), *Almanach vydaný na oslavu půlstoletého trvání gymnasia v Příbrami 1871–1921*, Příbram 1921, s. 61–63.
37) *Vlasť. Časopis pro poučení a zábavu* 7, 1895–1896, s. 695.
38) *Jahresbericht des Vereins vom hl. Vincenz von Paul für freiwilige Armenpflege im Königreiche Böhmen für das Jahr 1896*, Prag [1896], s. 29.
39) O objevu informovaly hned v srpnu *Národní listy*. Viz: *Z Uhlířských Janovic (staré malby)*, Národní listy 233, 24. 8. 1895, s. 3. Později podal zprávu i časopis *Method*, viz: *Nalezené staré malby*, Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému 11, 30. 11. 1895, s. 131.
40) NA, f. APA III, inv. č. 354, k. 1539, žádost o propůjčení děkanského beneficia v Kouřimi.
41) Vincenc OEHM, *Paměti královského města Kouřimě. Díl 1. Od založení župního hradu až do začátku válek husitských (r. 1419)*, Praha 1894.
42) Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), f. Bernau Bedřich, dopis Vincence Oehma Bedřichu Bernauovi (1849–1904) ze dne 25. ledna 1894.
43) O zvolení děkanem dne 6. září 1894 informovaly např. *Katechetické listy. Časopis katechetů československých* 1, 1894–1895, s. 24.

O dva roky později si podal další žádost. Tentokrát šlo o místo faráře ve Vršovicích po zemřelém Josefu Šaškovi († 1896). Ovšem ani tentokrát mu to z neznámých důvodů nevyšlo. Vincenc Oehm tak zůstal i nadále v Příbrami, a jak se zdá, ponořil se opět více do historického výzkumu, konkrétně do středověku a raného novověku. Nejprve mu roku 1897 vyšel *Protokol reformační kommisse, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prachenském a Plzenském*. Jak sám v úvodu popisuje, dostal se k protokolu čirou náhodou *„pátraje po knihách, které někdy náležely jesuitské kolleji v Březnici“*, a přitom ho březnický zámecký kaplan upozornil právě na tento pramen.[44] Edice vyšla nákladem Královské české společnosti nauk na doporučení jednoho ze členů, historika a univerzitního profesora Josefa Kalouska (1838–1915). Jak se zdá, byl původní Oehmův úvod mnohem delší, ale právě na Kalouskovu připomínku ho přepracoval. Z dochované korespondence je dále patrné, že se Oehm věnoval v této době historii vikariátů.[45] Jeho poznámky a výpisky posloužily pak o několik let později Antonínu Podlahovi při sepsání prvního dílu *Posvátných míst království Českého*.[46]

O tři roky později Oehm uveřejnil text *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*.[47] A poté si na druhé pololetí školního roku 1900/1901 zažádal o dovolenou, která mu byla výnosem ministerstva ze dne 5. února 1901 povolena.[48] Možná se v té době začal věnovat dalšímu historickému tématu ze středověku, protože pravděpodobně v roce 1903 mu vyšla vlastním nákladem studie *Jak vypadala Příbram v roce 1379*.[49] Tímto textem se Oehm s Příbramí rozloučil – a to nejen obrazně, ale i reálně.

---

44) Vincenc OEHM, *Protokol reformační kommisse, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prachenském a Plzenském*, Praha 1897, s. [1].

45) Archiv Národního muzea, f. Josef Kalousek, inv. č. 450, dopis Vincence Oehma Josefu Kalouskovi ze dne 11. května 1897.

46) Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvát. soch, klášterů i jiných pomníků katol. víry a nábožnosti v království Českém*, Praha 1908, s. VI.

47) Vincenc OEHM, *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*, in: XXI. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami, s. 3–30.

48) *XXII. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami*, s. 17.

49) V tiráži není uveden rok vydání, ale na titulní straně Oehm *„podává obecenstvu Příbramskému na rozloučenou“*. Vincenc OEHM, *Jak vypadala Příbram v roce 1379. Studie na základě berního rejstříku z roku 1379 a urbářů panství arcibiskupského*, Příbram [1903].

Po čtrnácti letech změnil středoškolský profesor své působiště a od září 1903 nastoupil na C. k. gymnázium v Žitné ulici v Praze.[50] Stejně jako předchozí školy i knihovna v Žitné od něj obdržela během následujících let několik darů. Šlo například o *Rozmach kapitalismu a majetek církve* od R. Vrby nebo *Satyrikon* od římského spisovatele Petronia.[51] Z výročních zpráv gymnázia je patrné, že se v těchto letech začal zhoršovat profesorův zdravotní stav. Několikrát mu byl snížen úvazek či měl celé pololetí dovolenou ze zdravotních důvodů. Často si také bral volno na vědecká studia (teologická či historická).[52] A aby toho neměl málo, tak pravděpodobně od roku 1905 byl ještě činný jako kaplan u sv. Jana Nepomuckého na Skalce v Praze 2.[53] S tehdejším místním administrátorem Karlem Jaenigem (1835–1914) měl navíc ze začátku spory. Jaenig si na Oehma několikrát stěžoval – šlo například o rozdělení funkcí bohoslužebných. Oehm přijal místo zdejšího kaplana s tím, že ho dokázal skloubit se svými učitelskými povinnosti. Ovšem Jaenig se dožadoval toho, aby Oehm sloužil více mší. Stížnost se týkala i dalších malichernějších věcí – omezení přístupu světla v lodžii, sušení prádla na půdě či využívání místa ve sklepě.[54] Vše se nakonec urovnalo

50) Na Oehmovo místo byl skutečným učitelem jmenován suplent gymnázia v Žitné ulici Ladislav Fiala. Josef FRYŠ a kol., *Pamětní kniha reálného gymnasia v Příbrami 1871–1920. Přepis rukopisného originálu nejstarší kroniky příbramského gymnázia*, s. 93 [online], [citováno dne: 4. 1. 2026]. Dostupné z: https://gympb.cz/wp-content/dokumenty/Kronika%201871-1920.pdf.

51) Rudolf VRBA, *Rozmach kapitalismu a majetek církve. Sociální úvahy*, Brno 1907; v případě Satyrikonu není jasné, o jaké vydání šlo. Viz: *XXI. výroční zpráva c. k. státního gymnasia v Praze v Žitné ulici za školní rok 1907–8*, Praha 1908, s. 58; *XXIII. výroční zpráva c. k. státního gymnasia v Praze v Žitné ulici za školní rok 1909–10*, Praha 1910, s. 34.

52) Srov. výroční zprávy C. k. státního gymnasia v Praze v Žitné ulici ze školních let 1906/1907 až 1914/1915.

53) Žádost o místo kaplana si podal pravděpodobně roku 1904, od roku 1905 byl zapsán již jako kaplan. Vyplývá to z elenchů k podacím protokolům arcibiskupské konzistoře z let 1899–1935 uložených v Národním archivu. Tyto spisy se však bohužel nedochovaly. Za uvedené informace děkuje autorka Jarmile Dubské.

54) NA, f. APA III, č. j. 10300/1906, Administrace Praha 2, kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce, P. Jaenig – P. Oehm, vyřízení sporu. V této době žil na Skalce spolu s Oehmem pravděpodobně i jeho otec František, který zemřel právě v říjnu roku 1906. AHMP, Sbírka matrik, sign. TRP Z12, fol. 9. Vincenc společně se svým bratrem Františkem oficiálně poděkovali všem, kdo se účastnili pohřbu jejich otce. Viz: *Díkuvzdání*, Čech 300, 31. 10. 1906, s. 8. Oehmova matka zemřela na zánět ledvin již roku 1891. AHMP, Sbírka matrik, sign. HŠ Z9, fol. 226 (232).

a oba muži spolu v jednom domě žili dalších devět let, než mons. Jaenig 6. října 1914 zemřel. Novým administrátorem na Skalce se poté stal právě Oehm, který krátce po jmenování skončil s vyučováním náboženství.[55]

Z desátých let 20. století jsou doloženy další dva Oehmovy dary veřejným institucím. Ovšem tentokrát se nejednalo o soudobé publikace, ale o dvě archiválie, které putovaly do Zemského archivu Království českého. Roku 1913 šlo o rukopis z konce 16. století obsahující registra na posudné kraje hradeckého z let 1593–1594.[56] O několik let později věnoval do stejného archivu *Registra urburní městys Klecan* z roku 1629.[57]

Dne 21. prosince 1922 přinesl lidový deník *Večer* zprávu s názvem: *Nalezen starý rukopis o popravě na Staroměstském rynku*. V ní se píše, že Oehm objevil v archivu jakési pražské fary rukopis *„líčící podepsaným současníkem průběh popravy na Staroměstském náměstí roku 1621“*. Oehm ho měl údajně předat někomu ze Zemského muzea k posouzení.[58] Kam se však tento text dostal, je dodnes nejasné.[59]

Oehm i v této době historicky bádal.[60] Již roku 1918 mu ve *Sborníku historického kroužku* vyšla studie *Příspěvek ku kazatelské literatuře sv. Janské v XVIII. století*, kde se zabýval česky psanými kázáními věnovanými

55) Od 1. září 1915 byl ve výslužbě. Florián HORUT (ed.), *Stav osob professorstva českého ve školním roce 1915–1916*, Praha, s. 313.

56) Jan Bedřich NOVÁK (ed.), *Zprávy Zemského archivu Království českého V.*, Praha 1918, s. 325. Registra nalezl Oehm v knihovně březnického zámku a poznatky z nich publikoval v příloze královehradeckého periodika *Obnova*. Viz: Vincenc OEHM, *Posudné odvedené z kraje Hradeckého v roce 1593–1594 (od 1. května 1593 do konce dubna 1594)*, Obnova 32, 8. 8. 1913, příloha, s. [1] a Obnova 33, 14. 8. 1913, příloha, s. [1].

57) Jan Bedřich NOVÁK (ed.), *Zprávy českého zemského archivu VI.*, Praha 1924, s. 315.

58) Josef HAIS TÝNECKÝ, *Nalezen starý rukopis o popravě na Staroměstském rynku*, příloha, s. [1].

59) Pokud by se připustila domněnka, že zůstal v muzeu, tak svazek blížící se nejvíce popisu je rukopis *Sub Ferdinando IIdo habita Executio contra rebelles*. Status Bohemiae. Anno 1621, sign. XIII F 31. Jak se do muzea dostal, však není možné říci. K jeho katalogizaci došlo až v osmdesátých letech a jako původ je uvedeno pouze *„ze staré zásoby“*. Rukopis neobsahuje žádnou provenienční značku.

60) Na počátku 20. století se podílel na díle Justin Václav PRÁŠEK a kol., *Království české I. Střední Čechy*, Praha 1907 (kapitoly k okresu příbramskému s. 173–196 a hořovickému s. 196–216).

sv. Janu Nepomuckému.[61] Později prozkoumal staroboleslavskou matriku z přelomu 17. a 18. století.[62]

Ve dvacátých letech utrpěl vážný úraz, když si na kluzkém chodníku zlomil pravou nohu. K této nehodě došlo krátce před Vánocemi roku 1923 v ulici V Jámě nedaleko Václavského náměstí. Zraněný byl převezen do všeobecné nemocnice a skončil v péči na chirurgické klinice doktora Otakara Kukuly.[63] Možná právě toto zranění ho mohlo přivést k jakési životní bilanci, jejímž důsledkem bylo darování několika desítek svazků do knihovny dnešního Národního muzea, jak o tom bude pojednáno níže.

S přibývajícím věkem začaly Oehma pravděpodobně trápit různé zdravotní neduhy. Mezi lety 1931 a 1934 tak strávil každý rok několik dní v Mariánských Lázních.[64] O velkých bolestech v pravé ruce psal například v dopise profesoru teologie z olomoucké univerzity Josefu Vašicovi (1884–1968). Vašica od něho žádal úvahu k dílu Jana Tannera *Muž apoštolský* týkající se života Alberta Chanovského z Dlouhé Vsi (1581–1643). Oehm srovnával Tannerovu latinskou verzi s verzí českou a poslal k tomu Vašicovi několik poznámek s omluvou za zdržení způsobené několika faktory. Oehm musel navštívit muzeum (pravděpodobně Národní) několikrát, protože mu překlad odmítli půjčit domů. Navíc se mu nakupily administrátorské povinnosti a v neposlední řadě již zmiňované zdravotní komplikace, kvůli kterým musel odjet na týden do poděbradských lázní. Na oplátku za své komentáře žádal Oehm zaslání jednoho exempláře.[65] Vašica se totiž rozhodl Tannerovo dílo znovu vydat, k čemuž skutečně roku 1932 došlo.[66]

---

61) Vincenc OEHM, *Příspěvek ku kazatelské literatuře sv. Janské v XVIII. století*, Sborník historického kroužku (dále jen SHK) 1–2, 1918, s. 60–85. O publikaci, z níž vycházel, bude pojednáno níže.

62) Text vyšel na pokračování. Viz: Vincenc OEHM, *Matrika Staro-Boleslavská 1682–1730*, SHK 3–4, 1922, s. 117–126; SHK 1–2, 1923, s. 31–34.

63) O nehodě informoval *Čech. Politický týdenník katolický* 350, 22. 12. 1923, s. 6.

64) *Marienbader Kurliste (Seznam lázeňských hostů v Mariánských Lázních)* z let 1931 až 1934 [online], [citováno dne: 3. 9. 2025]. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/contents/kurliste/.

65) LA PNP, f. Vašica Josef, dva dopisy Vincence Oehma Josefu Vašicovi z 26. října 1931.

66) Vašica ve svém komentáři věnoval Oehmovi poděkování. Jan TANNER, *Muž apoštolský, aneb, Život a ctnosti ctihodného pátera Albrechta Chanovského z Tovaryšstva Ježíšova v českém království*, Praha 1932, s. 177.

Ovšem sám skalský administrátor byl také v těchto letech badatelsky činný. Nejprve se tematicky vrátil do Kouřimi. V roce 1931 mu na pokračování vyšla studie o členech literátského sboru v tomto středočeském městečku.[67] O rok později se opět věnoval matrikám a zpracoval záznamy o narozeních a křtech dětí ze šlechtických rodin, zejména rodu Vratislavů z Mitrovic.[68]

Dne 8. ledna 1934 oslavil Vincenc Oehm své 80. narozeniny. Blahopřál mu kromě jiných jeho dlouholetý přítel Vilém Bitnar (1874–1948), a to nejenom formou korespondence,[69] ale i textem v deníku *Lidové listy*: *„Vzácného jubilea dožívá se tento zasloužilý kněz v plné svěžesti duševní i tělesné, takže při jeho přímé, statné postavě a dosavadní činnosti nikdo by se nenadál věku tak vzácného.“*[70] Realita zdravotního stavu administrátora však byla jiná a jeho život se pomalu blížil svému konci. Trpěl mnohými zdravotními problémy, jako byla cukrovka či kornatění tepen, a zemřel symbolicky dne 16. května 1935.[71] *„Se zesnulým odešla na věčnost svérázná postava jednoho z nejstarších českých kněží, jenž zemřel právě v den sv. Jana, patrona chrámu, jehož byl dlouhá léta administrátorem.“*[72] Pochován byl, jak už bylo zmíněno v úvodu, na Olšanských hřbitovech v Praze.[73]

67) Vincenc OEHM, *Členové literátského sboru v král. městě Kouřimi v letech 1637–1712*, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze (dále jen ČRSČ) 1, 1931, s. 10–12, a ČRSČ 2–3, 1931, s. 62–65.

68) Krátký text vyšel v sekci *Zprávy*. Vincenc OEHM, *Z křestních matrik Chotovinských*, ČRSČ 2–3, 1932, s. 153–154. Text vyšel znovu, drobně poupraven, i v moderní době. Viz: Vincenc OEHM, *S večera skonal, s anděly svatými své bydlo přijal… Z křestních matrik chotovinských*, Rodopisná revue 1, 2007, s. 4.

69) LA PNP, f. Bitnar Vilém, pravděpodobně kopie dopisu zaslaného Vilémem Bitnarem Vincenci Oehmovi z 8. ledna 1934.

70) Bitnar se ve snaze shrnout Oehmův život dopustil chyby v dataci ohledně vysvěcení na kněze, které uvádí k roku 1877, došlo k tomu ale, jak bylo řečeno výše, o rok dříve. Srov. Vilém BITNAR, *Vzácné jubileum kněze*, Lidové listy. Ústřední orgán československé strany lidové 4, 6. 1. 1934, s. 5.

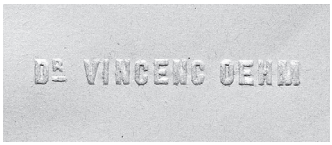
71) Příčin úmrtí je uvedeno hned několik: na první místě degenerace srdeční tkáně, dále zmiňované ateroskleróza a cukrovka a v neposlední řadě i zánět průdušek. AHMP, Sbírka matrik, sign. TRP Z14, fol. 211.

72) Václav PETERA, *Geniové Církve i vlasti. Památník a galerie kněží katolických prací a snahami o Církev a národ svůj vynikajících a zasloužilých, svazek IX. 1934–1938*, [1924–1985], fol. 110.

73) Krátký medailonek je Oehmovi věnován i v publikaci o pražských hřbitovech, bohužel se také zde nachází několik nepřesností – špatný rok vysvěcení na kněze či doktorské zkoušky. Srov. Miloš SZABO, *Pražské hřbitovy. Olšanské hřbitovy IV.*, Praha 2012, s. 152–153. Chyby pak přebírá i Miroslav TRNKA, *Rodopisné poznámky z jihu Čech a Šumavy 5*, Praha 2013, s. 16.

Obr. 2: Vincenc Oehm pravděpodobně již jako administrátor u sv. Jana Nepomuckého na Skalce (Zdroj: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, knihovna, sign. OP2/9, Václav PETERA, *Geniové Církve i vlasti, svazek IX. 1934–1938*, fol. 110)

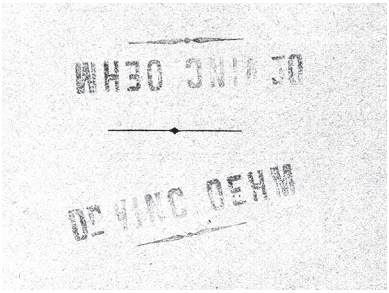
Obr. 3: Oehmovo slepotiskové razítko (Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. RF F 001210, Hermann Joseph SCHMITZ, *Gegen den Strom*, titulní strana – výřez razítka)

Oehmova knihovna

Než budou popsány jednotlivé svazky, je potřeba zmínit fakt, že Vincenc Oehm používal během svého života v zásadě dvě různá exlibris. Starší, slepotiskové razítko, nese jednoduché označení: „*Dr. Vincenc Oehm*“. Mladší je razítko s označením funkce administrátora. Celý jeho text zní: „*Dr. VINCENC OEHM, GYMN. PROFES. V. V. PRAHA-II.-1991 SKALKA VI. ADMINISTRÁTOR KOSTELA SV. JANA GENER. ZÁSTUPCE SPOLKU SV. JOSEFA V BRIXENU.*“ Pouze v jednom případě se objevuje varianta razítka „*Dr. Vinc. Oehm*“, která působí jako jakýsi prototyp, pravděpodobně než začal používat slepotiskovou variantu. Na základě exlibris lze soudit, že si svou knihovnu začal systematicky budovat, resp. označovat, až po roce 1888, kdy dokončil doktorát z teologie. Slepotiskové razítko používal častěji, tak je tomu alespoň v doposud identifikovaných svazcích. Z celkového počtu 85 knih s provenienční značkou jich razítko s funkcí administrátora nese pouze sedm.

Obr. 4: Oehmovo razítko s označením funkce administrátora (Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. 54 Se 000318, Albert CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI, *Správa křestianská, s krátkým wýkladem podstatněgssjch wěcý*, strana s provenienčním razítkem za titulní stranou – výřez razítka)

Obr. 5: Oehmovo ojedinělé razítko (Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. RF F 003993, Joseph Adam Gustav HERGENRÖTHER, *Theologische Bibliothek*, Bd. 1, titulní strana – výřez razítka)

Národní knihovna České republiky

První institucí, kde lze dnes nalézt svazky patřící kdysi do Oehmovy knižní sbírky, je Národní knihovna České republiky (dále jen NK ČR). Ke konci roku 2025 činil jejich počet 24, resp. 26, jsou-li započítány i dva, které sice nemají přímo Oehmovo razítko, ale jak bude ukázáno níže, s velkou pravděpodobností mu patřily.[74] Prvním titulem je již zmiňované Oehmovo dílo *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*. Jedná se o otisk z *XXI. programu c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami* za školní rok 1900, kde, jak bylo uvedeno výše, autor tehdy vyučoval.[75] Tento svazek je dnes součástí Fondu 19. století, který patří do Univerzálního knihovního fondu.[76] Kdy a jakým způsobem se do knihovny dostal, bohužel nebylo možné zjistit. Vzhledem k tomu, že ještě nemá přidělené přírůstkové číslo, muselo k převzetí dojít před rokem 1946, kdy se začaly svazky

74) Zpracování svazků stále probíhá a je tak možné, že se v budoucnu objeví ještě další knihy s Oehmovým vlastnickým razítkem.
75) V. OEHM, *Karel IV. odmítá návrhy*, in: XXI. program c. k. realného a vyššího gymnasia v Příbrami, s. 3–30.
76) Sign. 54 C 000911.

s přírůstkovými čísly evidovat. Do té doby se používaly hlavně tzv. místní seznamy, což je evidence o přidělení signatury, kde se datum zpravidla neuvádělo. Pokud by se však aplikovala paralela se stejným svazkem, který se dnes nachází také v Knihovně Národního muzea a razítko rovněž obsahuje, mohl jej Oehm sám do NK ČR darovat. S jistotou to však není možné říci.

Menší skupinu pak tvoří staré tisky uložené v Oddělení rukopisů a starých tisků NK ČR. Konkrétně jde o dvě, resp. tři publikace: *Správa křestianská, s krátkým výkladem podstatněgssjch wěcý, které každému křesťanu wěděti hodně a náležitě přislussj* od Alberta Chanovského z Dlouhé Vsi, *Geistlicher Trost der Kleinmüthigen, oder das Guldene Büchlein* od Louise de Blois a *De natura rerum libri sex* od Lucretia.[77] První dvě obsahují razítko s funkcí administrátora a do NK ČR se pravděpodobně dostaly společně s dalšími svazky z tzv. rezervních fondů, o kterých bude pojednáno níže.[78] Třetí publikace v tomto ohledu vyniká, nejenže přímo razítko neobsahuje, ale byla součástí tzv. pražské lobkowické knihovny. Tato knihovna se do Klementina dostala roku 1928, kdy byla koupena státem a převezena sem z Lobkovického paláce na Malé Straně.[79] Na předním přídeští svazku je nalepen bílý štítek s černě tištěným grafickým exlibris: dva putti sedí v přírodě pod sloupem s nápisem „*Constantia*" a pod tím se nachází nápis „*Ex Bibliotheca Oehmiana*". Kniha se tak velmi pravděpodobně nacházela u Oehma (bez jeho exlibris) a zdá se, že další majitel měl potřebu její původ zaznamenat. Kdy a jak se titul dostal k Lobkowicům, bohužel není možné zjistit.

Největší skupinu představují knihy uložené dnes v tzv. rezervních fondech. Jde o 21, resp. 22 svazků, u kterých převažuje německý jazyk a náboženská tématika.[80] Dále jsou zde publikace věnující se historii, a to

77) Albert CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI, *Správa křestianská, s krátkým výkladem podstatněgssjch wěcý, které každému křesťanu wěděti hodně a náležitě přislussj*, [Praha] 1733, sign. 54 Se 000318; Louis de BLOIS, *Geistlicher Trost der Kleinmüthigen, oder das Guldene Büchlein*, Augsburg 1768, sign. Sf 000676; Titus LUCRETIUS CARUS, *De natura rerum libri sex*, Londini 1749, sign. 65 F 001538.

78) Titul od Chanovského potvrzuje Oehmův zájem o jeho osobu a dílo. Viz výše.

79) Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Pražská lobkovická knihovna jako součást fondu Státní knihovny ČSR*, Documenta Pragensia 9/1, 1991, s. 245–256, zde s. 247. Vlasta FALTYSOVÁ (ed.), *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky. Od prvotisků do konce 19. století*, Praha 2006, s. 153.

80) V němčině je 13 publikací, česky pak 9. Pod náboženskou tématiku lze zařadit 13 knih, ovšem některé mají přesah např. i do historie.

Obr. 6: Knihy obsahující razítka Vincence Oehma uložené v tzv. rezervních fondech Národní knihovny České republiky (Foto: autorka)

včetně Oehmových vlastních prací. Jeho zájem byl však širší. Mezi touto skupinou se například nachází i učebnice francouzštiny. Tu mohl získat od některého ze svých studentů, protože na předsádce najdeme hned dvě jména, očividně patřící právě nějakým mladíkům: *„Karel V. Hlaváček (jméno přeškrtnuto) IV.a. a Ant. Hudrlický* [?] *gymn.“*[81] Učebnici ale Oehm zařadil do své knihovny pravděpodobně až v době, když již byl jakožto profesor penzionován, protože obsahuje administrátorské razítko. Jaké byly jeho znalosti francouzštiny, však nevíme. Sám Oehm uvedl, že z jazyků ovládal češtinu, němčinu a částečně italštinu.[82]

81) Jan HERZER, *Učebná kniha jazyka francouzského, kterou pro školy české sestavil Jan Herzer, II. díl*, Praha 1889, sign. RF B 296925.

82) Viz osobní výkazy z jeho působení na C. k. vyšším gymnasiu v Žitné ulici v Praze: AHMP, f. Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, osobní spisy profesorů, neuspořádáno. Vzhledem k jeho studiím lze do výčtu zařadit ještě latinu.

Další knihou, která vyniká svým zaměřením, je *Vlastní silou* od Samuela Smilese.[83] Tematicky by šla zařadit pod individuální či vývojovou psychologii. Oehm svazek sice opatřil svým slepotiskovým razítkem, ale nikdy jej nečetl. Knižní blok zůstal do dnešních dní nerozřezán. Zda (ne)četl medicínsky založený titul o nervové slabosti od Paula Bergera, stoprocentně říci nelze.[84] Knižní blok je sice rozřezán, ale strany neobsahují žádné poznámky, jež měl Oehm často ve zvyku dělat. Naopak zatržené pasáže se nacházejí v publikaci z úplně jiného ranku. Jde o plán města Mnichova s rejstříkem.[85] Samotný plánek byl nalepen na zadních deskách, které však i s ním chybí.[86] Z archivních pramenů se ale nepodařilo zjistit, zda Oehm Mnichov někdy navštívil. O něco zajímavější je v tomto směru druhá kniha, kterou lze taktéž zařadit k tématu cestování. Jde o ilustrovaného průvodce po c. k. rakouských státních drahách pro trasy: Trient-Primolano (-Benátky), Trient-Malè (s Dermulo-Mendel), a pro další automobilové poštovní linky.[87] U místního rejstříku je tužkou dopsaná poznámka *„Professor Oehm, Pfarrer Vaněček kommen* [?] *heute Abends* [?]“.[88] Text je hodně přeškrtaný a tudíž špatně čitelný, ale dle něj mohl Oehm cestovat s farářem Vaněčkem.[89] Zvláštní je v tomto případě umístění Oehmova slepotiskového razítka, které bylo vytlačeno na extra lístek, jenž je vlepen na přídeští. Navíc je u něj další – tentokrát inkoustové – razítko s nápisem *„Ex libris“*. Ze všech známých dochovaných knih je toto jediný případ, kdy měl někdo (otázkou zůstane, zda sám Oehm) potřebu dodat ke

83) Samuel SMILES, *Vlastní silou = Self-Help*, Praha 1877, sign. RF B 295680.
84) Paul BERGER, *Die Nervenschäche (Neurasthenie). Ihr Wissen, ihre Ursachen und Behandlung*, Berlin 1885, sign. RF F 001106.
85) Ludwig WENNG, *Neuster Stadtplan von München. Mit Wegweiser zu den Sehenswürdigkeiten, Strassen, Plätzen etc.*, München [mezi 1890 a 1900], sign. RF F 001786.
86) Jeden plánek se zachoval v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a je dostupný online. L. WENNG, *Neuster Stadtplan von München* [online], [citováno dne: 30. 11. 2025]. Dostupné z: https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:6824baae-9437-11ec-884a-fa163e4ea95f?page=uuid:68e6bece-9437-11ec-884a-fa163e4ea95f.
87) *Illustrierter Führer auf den k. k. Österr. Staatsbahnen für die Strecken: Trient-Primolano (-Venedig), Trient-Malè (mit Dermulo-Mendel), für die Automobilpostlinien: Primiero-San Martino di Castrozza-Predazzo, Neumarkt-Cortina d'Ampezzo, Malè-Madonna di Campiglio und für den Gardasee*, Wien [1900?], sign. RF F 006722.
88) Tamtéž, s. 118.
89) Pravděpodobně šlo o Františka Vaněčka (* 1859), původně faráře v Týnci nad Sázavou, od roku 1903 kanovníka na Vyšehradě. Viz: *Katolické listy. Ústřední orgán československé strany lidové* 178, 6. 7. 1903, s. 3.

jménu ještě doplňující informaci, že se jedná právě o exlibris. Také způsob označení na částečně vlepeném lístku je ojedinělý.

Z knih obsahujících náboženskou tematiku, kterých měl jakožto katolický duchovní jistě velké množství, se dochovaly tyto: s textovým razítkem administrátora to jsou *Neuestes Regelbüchlein für die Mitglieder des dritten Ordens des heiligen Vaters Franziskus* a *Betrachtungsbuch für Priester*.[90] Další publikace, ve které se objevuje administrátorské razítko, se týká věšteb a kouzelných zázraků a nese název *Orakel und Zauberwunder*.[91] Slepotiskové razítko pak mají tři svazky *Homiletische Vorträge für Sonn- und Festtage* různých vydání (velká část knižních bloků je nerozřezána, ale některé části jsou podtrhané), *Gegen den Strom*, *Der selige Clemens M. Hofbauer* a titul s nerozřezaným knižním blokem *Die Exerzitienwahrheiten*.[92] Knihu *Theologische Bibliothek* asi majitel velmi využíval, nejenom že obsahuje ono ojedinělé razítko „*Dr. Vinc. Oehm*“, ale zůstaly v ní zachovány také dva lístky. První je z Oehmova působení v Příbrami, kde si poznačil jména dvou studentů, Zdeňka Kuděje a Jana Boženy, jméno jejich poručníka a to, kde v Příbrami bydleli.[93] Druhý lístek je jakási zpovědní kartička, která informuje o tom, že Otakar Novák, žák I. třídy C. k. gymnázia v Praze v Žitné ulici, vykonal svatou zpověď dne 21. června 1911.[94]

Z česky psaných knih jsou v tzv. rezervních fondech uchovány *Encyklopédie příkladův z písma svatého, z dějin Církve a z obecného života*; *Štít víry* či *Apoštolové slovanští sv. Cyrill a Methoděj, jejich život a osudy církve*

90) Ein Priester des KAPUZINER-ORDENS, *Neuestes Regelbüchlein für die Mitglieder des dritten Ordens des heiligen Vaters Franziskus. Nach der neuesten Verordnung des Papstes Leo XIII.*, Mainz 1883, sign. RF F 004190; Franz Joseph HOLZWARTH, *Betrachtungsbuch für Priester*, Schaffhausen 1860, sign. RF F 006174.

91) August ROHLING, *Orakel und Zauberwunder. Alte pikante Sachen*, Mainz 1882, sign. RF F 005679.

92) Johann Emanuel VEITH, *Homiletische Vorträge für Sonn- und Festtage*, Wien 1831–1855, Bd. 5 a 6, sign. RF F 007155 a RF F 007156; Johann Emanuel VEITH, *Homiletische Vorträge für Sonn- und Festtage*, Wien, 1846–1848, Bd. 2, RF F 007157; Hermann Joseph SCHMITZ, *Gegen den Strom. Erwägungen und Ratschläge für christliche Jungfrauen der gebildeten Stände*, Einsiedeln [1913], sign. RF F 001210; Matthäus BAUCHINGER, *Der selige Clemens M. Hofbauer. Ein Lebensbild*, Wien 1889, sign. RF F 005346; Heinrich BRUDERS, *Die Exerzitienwahrheiten*, Innsbruck 1922, sign. RF F 006345.

93) Zdeněk Kuděj maturoval v roce 1901. Viz: *Jubilejní almanach gymnasia v Příbrami 1871–1946*, s. 137.

94) Joseph Adam Gustav HERGENRÖTHER, *Theologische Bibliothek. Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, Freiburg im Breisgau, 1884–1886, Bd. 1, sign. RF F 003993.

slovanské na Moravě a v Čechách.[95] Kulturně-historickou tematiku pak zastupují *Bartošova Kronika pražská od léta Páně 1524 až do konce léta 1530* a *Kulturní obraz českých měst*.[96] Všechny tyto svazky obsahují slepotiskové razítko.

Poslední podskupinu tvoří opět Oehmova vlastní tvorba. Zajímavou cestu podnikl svazek *Protokol reformační komise*. Ten obsahuje slepotiskové razítko a rovnou dvě poštovní známky. Přes první z roku 1898 je natištěno razítko gymnázia v Příbrami, druhá pochází z roku 1910 a je doplněna razítkem gymnázia v Žitné ulici v Praze.[97] Nabízí se úvaha, že kniha následovala Oehma v jeho zaměstnáních. Podobně na tom byly i *Paměti královského města Kouřimě*, ty sice neobsahují žádné exlibris, ale je na nich opět nalepena známka z roku 1910 a razítko gymnázia v Žitné. Uvnitř se nachází zpovědní kartička žáka stejného ústavu, Bohumíra Klečky ze IV.a.[98]

Jak se výše uvedené knihy z tzv. rezervních fondů do NK ČR dostaly, bohužel není možné říci. K jejich zpracování došlo z části (týká se především nebohemikálních titulů) až díky projektu *Knihy znovu nalezené*, který započal roku 2015. V knihovně mohly být řadu desítek let jako součást různých svozů po druhé světové válce.[99] Odkud přesně tedy svazky přišly, nelze vzhledem k nulové pramenné základně určit. Jako malé vodítko může sloužit Oehmova dochovaná korespondence v LA PNP uložená ve fondu Karla Jaeniga. Ten ustanovil před svou smrtí univerzálním dědicem českobudějovického biskupa Josefa Antonína Hůlku (1851–1920), který pověřil právě Vincence Oehma, aby rozdělil knihovnu, sbírku obrazů a literární

95) Jan Nep. ČERNOHOUZ (ed.), *Encyklopédie příkladův z písma svatého, z dějin Církve a z obecného života*, Praha 1879–1880, díl 1–3, sign. RF B 293508; Edvard BRYNYCH, *Štít víry. Vysvětlení a důkaz pravd katolických, které se obzvláště v církvích protestantských čili evangelických upírají, s vyvrácením námitek proti nim činěných*, Praha 1890, sign. RF B 296966; H. PRAVDA, *Apoštolové slovanští sv. Cyrill a Methoděj, jejich život a osudy církve slovanské na Moravě a v Čechách*, Praha 1885, sign. RF B 296954.

96) J. K. ERBEN (ed.), *Bartošova Kronika pražská od léta Páně 1524 až do konce léta 1530*, Praha 1863, sign. RF B 298957; Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890–1892, sv. 2, sign. RF B 294905.

97) V. OEHM, *Protokol reformační komise*, sign. RF A 034208.

98) V. OEHM, *Paměti královského města Kouřimě*, sign. RF B 293640.

99) Marcela STROUHALOVÁ, *Skrytá minulost knih uložených v Rezervních fondech Národní knihovny ČR*, Praha 2017, s. 7.

pozůstalost různým církevním institucím.[100] Část knih měl Oehm darovat Strahovskému klášteru, některé předměty ale měly na Skalce zůstat. Po Oehmově smrti v roce 1935 věnoval jeho nástupce Václav Vajs (1882–1948) strahovské knihovně zbytek knih, a i Jaenigovu literární pozůstalost (s ní se tak dochovaly i některé dokumenty týkající se Oehma). Písemná pozůstalost byla uložena v klášteře na Strahově, později pak předána Památníku národního písemnictví, který ji roku 1966 zařadil do svého Literárního archivu.[101]

S bližším určením nepomohou ani samotné svazky, protože se v nich žádné jiné provenienční značky než Oehmovy, nenacházejí. Až na jedinou výjimku a tou je *Bartošova Kronika*. Ta vedle již známého slepotiskového razítka obsahuje ještě další dvě: *Ústav dějin KSČ knihovna* a *Knihovna ústředního výboru KSČ*. Nejprve se tak svazek musel nacházet v Knihovně Ústavu dějin Komunistické strany Československa (dále jen KSČ), která byla budována od roku 1952.[102] Po roce 1968 se *Bartošova Kronika* musela dostat do Knihovny Ústředního výboru (dále jen ÚV) KSČ, protože Ústav dějin byl nahrazen nejprve Ústavem dějin socialismu, po roce 1970 Ústavem dějin marxismu-leninismu. Knihovna ÚV KSČ byla interní knihovnou vzniklou pro potřeby členů a pracovníků ÚV a dá se předpokládat, že po pádu komunistického režimu se část knih odsud dostala do Národní knihovny, resp. materiály dokládají, že se o tom minimálně uvažovalo.[103] Otázkou zůstane, jak se tato jediná kniha dostala ze Skalky do stranických knihoven, aby se nakonec opět připojila k ostatním Oehmovým svazkům uloženým v tzv. rezervních fondech NK ČR.

100) Např. o Seitzovy obrazy se přihlásil Jan Říhánek (1863–1935), tehdejší ředitel arcibiskupského semináře v Praze, a Oehm mu je později vydal. Viz: LA PNP, f. Jaenig Karel, dopisy Jana Říhánka Vincenci Oehmovi z října a prosince 1914.

101) Pavel KŘIVSKÝ, *Karel Jaenig (1835–1914). Soupis osobního fondu*, Praha 1971, s. 2.

102) Šlo o prezenční knihovnu, která měla studovnu v Ústavu dějin KSČ na adrese Rytířská 31, Praha 1. Viz: Bohumil PELIKÁN, *Knihovna Ústavu dějin KSČ – pramen informací. Informativní příručka*, sv. 1, Praha 1968, s. 12–13.

103) Archiv Národní knihovny, f. Národní knihovna ČR Praha (1982) 1990–, Podací deník (1986–1992) – Sekretariát, Zápis z 29. 12. 1989, neuspořádáno. Za informace děkuje autorka Markétě Kabůrkové.

Knihovna Národního muzea

Další institucí, která dnes vlastní dokonce ještě větší počet Oehmových svazků než NK ČR, je Knihovna Národního muzea (dále jen KNM). Doposud se podařilo s původním majitelem ztotožnit 56 titulů.[104] Ovšem na rozdíl od těch nacházejících se dnes v Národní knihovně byly pravděpodobně všechny do muzea darovány. V první řadě je to již zmiňované Oehmovo vlastní dílo *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*.[105] Muzeu byl spisek darován autorem hned v roce 1900.[106] Je zajímavé, že mezi publikováním a darováním díla uplynulo velmi málo času, a i přesto se na titulním listu nachází Oehmovo slepotiskové razítko. Nabízí se tedy úvaha, zda byl svazek vůbec součástí jeho knihovny, či zda autor pouze záměrně neoznačil dar svým exlibris. V případě otisku je tak pravděpodobnější, že Oehm dodal své razítko na obálku jakožto autor díla. Obálka byla provizorní a v zásadě nesla pouze označení *Otisk z příbramského gym. programu 1900*. Ve sbírkách Národního muzea se nacházejí hned dva exempláře tohoto díla se slepotiskovým razítkem.[107] Bohužel nelze říci, který z nich autor daroval onoho roku 1900 a jak se do muzea dostal druhý.

Rovněž v přesně neurčeném roce věnoval Vincenc Oehm do knihovny muzea svou knihu *Paměti královského města Kouřimě*. Exemplář sice neobsahuje vlastnickou značku, zato je uvnitř vlastnoruční Oehmovo dedikování.[108]

V březnu roku 1926 došlo k objemově největšímu obdarování. Knihovna muzea získala od skalského administrátora celkem 43 většinou drobných

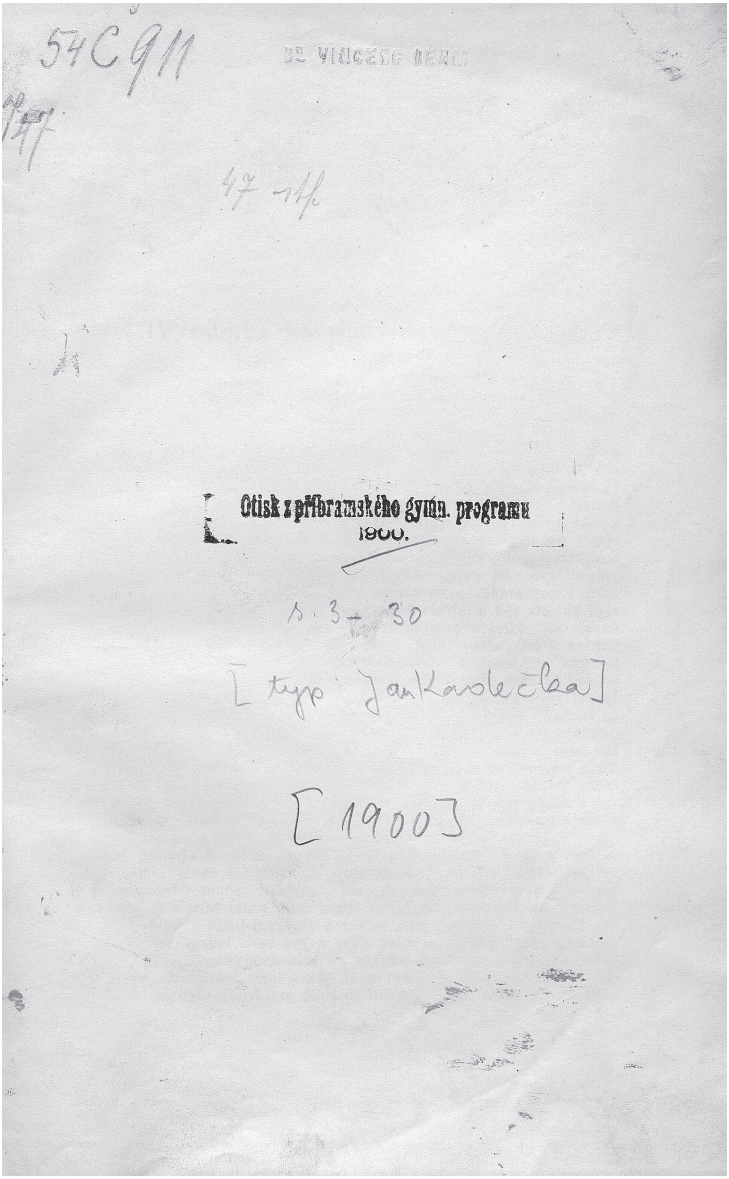
104) Započítána je i jedna kniha, ve které není razítko, ale obsahuje věnování. Viz níže. Některé svazky jsou uveřejněny v databázi PROVENIO, viz heslo k V. Oehmovi: PROVENIO. Databáze vlastníků historických a moderních knižních sbírek a provenienčních záznamů v knihách. KNM [online], [citováno dne: 18. 1. 2026]. Dostupné z: https://provenio.cz/#!/records/62f7f7fb-3009-4a97-84d7-8ad329e09600. Autorka děkuje za dohledání mnohých titulů a informací Michalu Klackovi.

105) Sign. 83 II 00035 a 85 C 00093.

106) *Časopis Musea království Českého* 1, 1901, s. 100.

107) Celkem se v ČR dochovalo devět exemplářů a u šesti z nich je zachována i původní obálka, jak je popsáno u konkrétních institucí. Do výzkumu byly zařazeny svazky obsažené v Souborném katalogu. Souborný katalog České republiky (CASLIN) [online], [citováno dne: 19. 1. 2026]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/4AV4TKC8NTP6PU6X41NF5UKS4VHYIMA8G7SSUGBG2K5NPCA8EG-19927?func=file&file_name=find-b&local_base=SKC.

108) Sign. 69 C 000396.

Obr. 7: Provizorní obálka Oehmova díla (Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. 54 C 000911, Vincenc OEHM, *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*)

svazků.[109] Všechny obsahují slepotiskové razítko a dar je možné vnímat v souvislosti s Oehmovým zraněním, o kterém bylo pojednáno výše. Vedle drobných spisů o rozsahu většinou čtyři či osm listů vynikají velmi použité přednášky v řečtině pro studenty prvního a druhého ročníku filozofie nebo slovník francouzské akademie.[110] Drobné tisky většinou z 19. století se týkají různých projevů či oslavných písní. Neobsahují žádné poznámky. Oehm je pravděpodobně pouze sbíral a pro žádné další bádání nevyužil.[111]

Pro zajímavost lze mezi nimi najít kupříkladu sepsanou přednášku Josefa Dobrovského *Ueber die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slawischen Völker an das Erzhaus Oestreich*, kterou, jak podtitul napovídá, přednesl 25. září 1791 v sále Královské české společnosti nauk v přítomnosti císaře Leopolda II.[112]

O tři roky později získala knihovna darem od Vincence Oehma ještě dva drobné svazky. Jedná se o česky tištěné letáky, které byly vydány v roce 1831 v souvislosti s šířením cholery.[113] Oba mají, jako jediní ze všech uložených v Knihovně Národního muzea, Oehmovo razítko administrátora.

Naopak slepotiskové razítko nese ještě devět děl nacházejících se dnes ve Sbírce kramářských písní.[114] Jde o několik textů rakouské hymny, oslavnou báseň věnovanou arcivévodovi Karlovi (1771–1847) či o hymnus vytvořený u příležitosti sňatku císaře Františka Josefa I. s Alžbětou Bavorskou. Kdy přesně se tato díla do Národního muzea dostala, nelze bohužel říci.

109) Do fondu však zařadili jen 42. Přír. č. 2312/1926 nebyla přidělena signatura a je u něj poznámka *„defekt"*. O jaké dílo šlo, není možné určit – jako název je uvedeno pouze *„Tetschen"* bez udání autora, místa či roku vydání.

110) *Lectiones Graecae in usum auditorium philosophie anni primi et sucundi*, Viennae 1808, sign. 98 e 362; *Dictionnaire de l'Académie française. Tome quatrième. R–Z*, Berlin 1801, sign. 98 b 121.

111) O spiscích nebude vzhledem k množství, které by přesáhlo rámec této studie, blíže pojednáno. Tyto drobné tisky se nacházejí na sign. 71 D 121; 84 IX 60 až 65; 84 IX 67 až 77; 84 IX 80 až 87; 84 IX 89 až 100; 85 I 261; 85 I 299.

112) Josef DOBROVSKÝ, *Ueber die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slawischen Völker an das Erzhaus Oestreich. Vorgelesen den 25 Sept. 1791. im Saale der k. Böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Gegenwart Gr. Mai. des Kais. Leopold des II.*, Prag 1791, sign. Obrození 8 B 0002 (původně měl svazek sign. 84 IX 65).

113) Jan MORVAY, *Opis psaní pana faráře v Tise Bábolné … kterak on nemocných na choleru … hojil*, Praha 1831, sign. Drobné tisky 85 V 00145; *Ponaučenj. Od cís. král. české zemské zdravotní komise* [Praha], [1831], sign. Drobné tisky 85 V 00146.

114) Jde o sign. KP G 13, KP G 15/1, KP G 16/1, KP 5005, KP 5106, KP 5107, KP 5108, KP 5196, KP 11548. Byť je zde uvedeno jen devět písní, pod daným přírůstkovým číslem je jich evidováno 16, ale ostatní Oehmovo razítko nemají.

K jejich zkatalogizování došlo až v roce 1948 a jako jejich původ je uvedeno pouze *„Ze staré zásoby“* a *„Kuchynka, Martin“*. Lze tak předpokládat, že je do muzea mohl darovat zmiňovaný Martin Kuchynka či že byly do knihovny předány například z jeho pozůstalosti. Tato osoba by mohla být totožná s Martinem Kuchynkou (1843–1900), učitelem matematiky.[115] Toho Oehm znal ze svého působení na C. k. českém ústavu ku vzdělání učitelů v Praze.[116] Pokud by skutečně šlo o matematika Kuchynku, mohly se tak jeho prostřednictvím dostat svazky od Oehma až do Knihovny Národního muzea. Vzhledem k nulové pramenné základně se však jedná o pouhou domněnku.

Do knihovny na Skalce pravděpodobně patřil i konvolut *Nepomucenische Ehren-Octav*, dnes rovněž uložený v Národním muzeu. Jedná se o několik desítek tisků týkajících se sv. Jana Nepomuckého, které byly svázány dohromady již v 18. století. Svazek v bílé zdobené pergamenové vazbě obsahuje vedle základního díla ještě dalších 49 přívazků. Důležité jsou v tomto případě přívazky číslo 14 až 27. Jde o 15 tisků v češtině, o něž se zajímal i Vincenc Oehm.[117] Všechny je popsal ve své výše zmiňované studii *Příspěvek ku kazatelské literatuře sv. Janské v XVIII. století*. Nejenom, že naprosto souhlasí pořadí přívazku v knize s Oehmovým popisem, ale jak sám Oehm v úvodu zmínil, jednalo se o objemný, v bílé vepřovici ozdobně svázaný foliant, uchovaný z pozůstalosti Karla Jaeniga. Texty byly rovněž nejenom česky, ale i latinsky a německy.[118] Další malou indicií je například i vevázaná grafika se sv. Janem Nepomuckým vznášejícím se k nebi doprovázeným anděli nad Karlovým mostem. Ta je – stejně jako v Oehmově popisu – připojena hned za přívazkem *SWATY JAN NEPOMVCKY / Zlaty Agnusko*.[119]

115) O osobě M. Kuchynky viz: Lukáš VÍZEK, *Martin Kuchynka*, Učitel matematiky 4, 2021, s. 223–236.

116) Viz výše. Kuchynka učil matematiku a kreslení a na tamním ústavu byl profesorem od října 1875 až do své smrti v květnu roku 1900. *Jubilejní almanach 1848–1948: Amerlingova státního mužského učitelského ústavu v Praze II*, Praha 1948, s. 181.

117) Číselná řada přívazků obsahuje vedle čísla 16 i číslo 16a.

118) Oehm psal dokonce o dvou svazcích. Jaké konkrétní texty se nacházely v druhém svazku, zůstane zahaleno tajemstvím. Srov. V. OEHM, *Příspěvek ku kazatelské literatuře sv. Janské v XVIII. století*, s. 60.

119) Tamtéž, s. 62. Žádný z dalších exemplářů typologicky stejného vydání „Zlatého Agnuska“ grafiku se sv. Janem Nepomuckým neobsahuje. Ověřeny byly exempláře v knihovnách Kláštera křižovníků v Praze, Kláštera premonstrátů v Teplé, Národního muzea, Stra-

Tento svazek nebyl prozatím do počtu „Oehmových" knih v Národním muzeu započítán. Doposud se nepodařilo zjistit, zda Oehm začlenil do své knihovny nějaké svazky oficiálně patřící kdysi Karlu Jaenigovi. Do Národního muzea se kniha dostala roku 1952 koupí a jediné exlibris, které obsahuje, patřilo Vilému Bitnarovi. Vzhledem k jeho kontaktům s administrátorem nelze vyloučit, že ji získal jako dar či se k němu mohla dostat z Oehmovy pozůstalosti.

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Další institucí, která má ve svých sbírkách svazek patřící kdysi do Oehmovy knihovny, je LA PNP. Jedná se o drobný rukopis od Niemeczka (křestní jméno bohužel neuvedeno) obsahující dvě části. První jsou *Einige Lieder* snad z roku 1832 (dopsáno tužkou) a druhá část nese název *Lieder mit Guittarr- und Sing- Notten* a je z roku 1837.[120] Cesta tohoto souboru básní a notových zápisů do Literárního archivu byla relativně jednoduchá. Profesor Oehm jej roku 1926 daroval do Knihovny Národního muzea.[121] Literární archiv byl v té době součástí právě Národního muzea, resp. spadal pod jeho knihovnu. Jako oddělení se osamostatnil až na počátku šedesátých let a k 1. lednu 1964 přešel jako sbírkotvorné oddělení do Památníku národního písemnictví.[122] A tak získal Niemeczkův tenký sešit své současné uložení.

Knihovna Západočeského muzea v Plzni

Další svazek, který se nacházel v Oehmově vlastnictví, je dnes uložen v knihovně Západočeského muzea v Plzni. Jde o dílo V. A. Broučka *Domus*

---

hovského kláštera a v Národní knihovně. Viz: Databáze Knihopis č. Ko6200a [online], [citováno dne: 8. 1. 2026]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/992162SBQ5FB7A6DVK5E7695YQ7DV423UV1UY6DBGVNHHM51X6-50176?func=find-b&find_code=WKP&x=0&y=0&request=Ko6200a&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&filter_code_2=WLN&adjacent=N.

120) LA PNP, f. Varia, Niemeczkův rukopis.

121) Na předsádce rukopisu je otištěno razítko s datem 30. března 1926 a přírůstkové číslo D 2361, odkazující na Knihu darů (ta je dnes uložena v Knihovně Národního muzea). Na titulní straně se pak nachází razítko Knihovny Národního muzea a rovněž Oehmovo slepotiskové razítko.

122) Alena PETRUŽELKOVÁ, *Památník národního písemnictví a jeho sbírky*, Knihovna 2 [online], 2009, s. 134–142, zde s. 141, pozn. 14 [citováno dne: 6. 12. 2025]. Dostupné z: http://knihovna.nkp.cz/knihovna92/0902134.htm.

sapientiae z roku 1663.[123] Oehmovo administrátorské razítko se objevuje na předním přídeští, na titulní straně a pak ještě dvakrát v přívazku č. 1.[124] Cestu knihy z pražské Skalky až do Plzně se bohužel nepodařilo zcela zrekonstruovat. Svazek byl do plzeňské sbírky zakoupen roku 2011 v pražském antikvariátu Ztichlá klika a do něj byl pořízen před mnoha lety od dnes již zesnulého pražského antikváře Jaroslava Jirsy († 2010). Odkud knihu získal on, není, vzhledem k jeho mnohaleté činnosti antikváře a nulové pramenné základně, dnes možné zjistit.

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

Dále se v Plzni, tentokrát však ve Studijní a vědecké knihovně, nachází ještě jeden svazek s Oehmovým razítkem. Jde opět o jeho dílo *Karel IV. odmítá návrhy římského tribuna Koly di Rienzo*.[125] Svazek je součástí knižního celku pocházející z knihovny českého právního historika a archiváře Jaromíra Čelakovského (1846–1914).[126] Po jeho smrti zakoupila roku 1915 knižní sbírku Okresní studijní knihovna Čiperova v Plzni. V roce 1950 byla založena Státní studijní knihovna v Plzni, kam byl tento celek o čtyři roky později předán a kde je dodnes uložen.[127] Jak se dílo dostalo do Čelakovského knihovny, zůstane prozatím nezodpovězeno.[128] Zajímavá v případě tohoto exempláře je jeho obálka, na které, na rozdíl od všech ostatních, chybí informace o otisku z programu příbramského gymnázia.

Knihovna Slezského zemského muzea

Rovněž v Opavě se nachází exemplář „Karla IV.“ Tento svazek se do tamní knihovny dostal koupí v roce 1950. Bohužel jméno dotyčného, který dílo

123) Vilém Antonín BROUČEK, *DOMUS SAPIENTIAE*, Pragae 1663.
124) Popis celého konvolutu viz: Lenka BENDOVÁ, *Soupis tisků 17. století Západočeského muzea v Plzni. Catalogus operum saeculo XVII impressorum quae in Museo Bohemiae occidentalis Plznae asservantur*, Plzeň 2019, s. 48–51.
125) Sign. VIC51/1.
126) Přírůstkové číslo Ce 2210 odkazuje na původ právě z této knižní sbírky.
127) Jitka JANEČKOVÁ, *Knihovna Jaromíra Čelakovského v Plzni*, Právněhistorické studie 1, 2015, s. 213–217, zde s. 215. Vedle Oehmova slepotiskového razítka se dochovala i modrou tužkou napsaná signatura G IV a 9, označující dle J. Janečkové patrně skříň, polici a pořadí na polici v původní Čelakovského knihovně. Tamtéž.
128) Oehm se mohl s Čelakovským znát osobně a svůj svazek mu darovat. Je možné, že se v některém z archivních fondů uložených v Archivu města Plzně, Archivu Národního muzea či LA PNP k tomuto tvrzení nachází nějaký doklad. Průzkum těchto rozsáhlých nezpracovaných fondů však přesahuje rámec studie.

do knihovny prodal, je v evidenční knize nečitelné a tím pádem nelze jeho původ dohledat.

Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci

I v Olomouci se nacházel exemplář se slepotiskovým razítkem Oehmovy studie ke Karlu IV. Opět však není jasné, jak se do univerzitního fondu dostal. Ze štítku nalepeného hned vedle Oehmova exlibris lze získat alespoň několik málo informací – svazek byl zařazen do fondu Historického ústavu Univerzity Palackého v Olomouci v roce 1950, jakým způsobem došlo k nabytí, však není možné zjistit. V době sepsání této studie se nacházel v centrální knihovně, kam byl přesunut po jejím otevření v roce 1998.[129]

Další tituly, které vlastnil

Následující řádky se věnují titulům, které patřily do Oehmovy knihovny, ale kde se dnes jejich fyzické nosiče nacházejí, se prozatím nepodařilo zjistit. V první řadě se jedná o dílo *Vorstellungen aus dem Leben des h. Wenzels, welche einer in 14ten Jahrhunderte gezeichneten Bilder-Bibel von welislaw angehängt sind*.[130] Jak bylo již v úvodu naznačeno, v roce tisícího výročí smrti sv. Václava, se Oehm podílel na jubilejní výstavě k oslavě tohoto světce, kam zapůjčil právě toto dílo.[131] Kde se však svazek nyní nachází a zda vůbec ještě existuje, zůstane nezodpovězenou otázkou. Žádný z dnes známých exemplářů v knihovnách v České republice Oehmovo razítko nemá.[132]

---

129) Následně bylo rozhodnuto o vyřazení exempláře z fondu, nyní se nachází v autorčině osobním archivu.

130) *Vorstellungen aus dem Leben des h. Wenzels, welche einer im 14ten Jahrhunderte gezeichneten Bilder-Bidel von welislaw angehängt sind. Nebst dem Texte einer alten lateinischen Legende zur Erklärung derselben*, Prag 1811.

131) Antonín PODLAHA – Antonín ŠORM (eds.), *Průvodce výstavou Svatováclavskou na Hradě pražském. Uspořádanou v jubilejním roce 1929*, Praha[4] 1929, s. 45, č. 33.

132) Prověřeny byly svazky v těchto institucích na základě Souborného katalogu ČR (stav ke dni 10. 1. 2026): NK ČR, Knihovna Akademie věd ČR (dále jen AV ČR), Knihovna Ústavu dějin umění AV ČR, Knihovna Národního archivu, Knihovna Uměleckoprůmyslového musea v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně, Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno. Jak upozornila již Alena Petruželková na příkladu muzejních knihoven, ne všechny instituce spravující knihovní fondy se Souborným katalogem ČR spolupracují. Bez toho je však lokalizace dalších existujících exemplářů jen velmi obtížná. Viz: Alena PETRUŽELKOVÁ, *Periodika 19. století v muzejních knihovnách*, Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum 3–4, 2022, s. 149–152.

V roce 1929 Vincenc Oehm zapůjčil ještě několik exponátů včetně knih na jinou jubilejní výstavu. Mimo svatováclavského milénia připadl tento rok i na dvousté výročí svatořečení Jana Nepomuckého. Dne 19. března byla zahájena výstava svatojanských pragensií v klášteře alžbětinek v Praze Na Slupi.[133] Administrátor, který to měl ze Skalky k alžbětinkám opravdu blízko, na výstavu zapůjčil v prvé řadě titul *La sagra Giovanneide Nepomucena*.[134] Ovšem stejně jako v předchozím případě se ani v jednom známém exempláři Oehmovo razítko nenachází.[135] Kromě oratoria Jana Felicelly měli návštěvníci možnost zhlédnout z Oehmovy sbírky i Platzerovu sochu sv. Jana Nepomuckého a další v seznamu zapůjčitelů blíže neurčené obrazy, kropenku, relikviáře, homiletické kázání a jinou literaturu.[136] Mezi tituly se mohl na výstavě nacházet i výše popsaný konvolut *Nepomucenische Ehren-Octav*. Ve sborníku vydaném k výstavce jsou otištěny dva dřevoryty z českého tisku pražského z roku 1729, jejichž majitelem byl právě Vincenc Oehm. Oba lze dohledat v tiscích v *Ehren-Octav*.[137] První se nachází v záhlaví titulu *Jan celého světa*.[138] Najít druhý však bylo poněkud náročnější.

133) Vilém BITNAR, *Úvodní slovo*, in: Pragensia svatojanská. Sborník statí o kultuře českého baroka, Vilém Bitnar – Karel Procházka (eds.), Praha 1929, s. 9. Sám Oehm přispěl do sborníků statí o české kanonizační homiletice a v zásadě se jedná o zkrácenou verzi jeho textu *Příspěvek ku kazatelské literatuře sv. Janské v XVIII. století* z roku 1918, o kterém bylo pojednáno výše. Srov. Vincenc OEHM, *Česká homiletika kanonisační*, in: Pragensia svatojanská, s. 174–178.

134) Giovanni FELICELLA, *La sagra Giovanneide Nepomucena, overo: Oratorio a sei da cantarsi in Praga per la Solennita della santificazione di san Giovanni Nepomuceno, Seguita in Roma a 19. Marzo 1729. Dedicato Asua altezza reverendissima Monsignor Ferdinando de Conti di Künburg, prencipe del S. R. I. Legato Nato, Consigliere Intimo do S. M. Ces. Primatae del Regno di Boemia, Arcivescovo di Praga & c. & c. Poesia di Giovanni Felivella Napolitano*, Praga 1729.

135) Prověřeny byly svazky v NK ČR, ve Strahovské knihovně a v knihovně kláštera Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou uvedené v elektronické databázi *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT)* [online], [stav ke dni 11. 8. 2025]. Dostupné z: https://bcbt.lib.cas.cz/#!/.

136) *Seznam svatojanských pragensií shromážděných na „výstavce“ v roce 1929*, in: Pragensia svatojanská, s. 187. V některých studiích otištěných v *Pragensiích svatojanských* lze k několika málo předmětům nalézt i o něco bližší popis. Šlo tak např. o kropenku s malovaným poprsím světce na skle v barokovém orámování, viz: Karel PROCHÁZKA, *Sklo svatojanské*, in: Tamtéž, s. 50. Nebo *„tři rámce a v nich ve filigránové výzdobě jazyk svatojanský. Na jednom z nich jemně provedena P. Maria Staroboleslavská“*. Viz: Karel PROCHÁZKA, *Svatý Jan v ceroplastice*, in: Tamtéž, s. 55.

137) Antonín ŠORM, *Svatojanská mřížka na Karlově mostě*, in: Tamtéž, s. 88; TÝŽ, *Svatojanské písničky poutní a jarmareční*, in: Tamtéž, s. 119.

138) Jiří Jan LIBERTIN, *Jan celého světa nejen samého Nepomuka ochranou svou a milostma ke všem patřící, svým opatrováním na všechna místa dosahující, starostí a péčí Boha všemohoucího*

Ani v jednom českém nepomucenském tisku pražského původu se totiž nenachází. Nakonec se ho podařilo objevit v latinském titulu *Sacra Lingua Joannis*, jenž je rovněž součástí objemného konvolutu.[139] Při tisku studie tak mohlo dojít k chybě a byla použita grafika sice z vystaveného exponátu (tisku pražského původu), ale z jazykově latinského a ne českého. Tuto teorii by mohla podpořit právě u této grafiky doposud zachovaná vložená záložka s dobovým upozorněním od Výboru svatojanského.

Součástí Oehmovy knihovny mohl být ještě jeden titul, pokud Josef Vašica vyhověl žádosti o zaslání exempláře, jak bylo uvedeno výše. Do knihovny na Skalce se tak mohl dostat roku 1932 či krátce po něm *Muž apoštolský*.[140] Vzhledem k velkému množství zachovaných exemplářů, nebylo toto dílo prověřováno. Jisté je, že v NK ČR se případný exemplář s Oehmovým razítkem nenachází.

Další případné svazky, resp. tituly se na základě archivních pramenů či zmínek v dobovém tisku prozatím dohledat nepodařilo.

Závěr

Předkládaná studie se snažila nejen přiblížit život a činnost kněze, středoškolského profesora a později administrátora Vincence Oehma, ale i představit dochované části jeho knihovny. Bohužel není možné říci, jak obsáhlá mohla celá knihovna být, ale na základě dochovaného torza lze soudit, že se nemuselo jednat o úplně malou sbírku. Nerozřezané archy některých svazků ukazují, že je Oehm snad z nedostatku času nikdy nečetl, ale i přesto se staly nedílnou součástí jeho knihovny. To nebyl u větších celků ojedinělý jev, jak ukazuje například zachovalá část soukromé knihovny

oslavený, Praha 1729, KNM, sign. Staré tisky 18 B 6/přív. 21. Je třeba podotknout, že se jednalo o častý motiv a grafika je otištěna i na jiných místech v konvolutu, tj. nejen v tomto českém tisku.

139) Kajetán BURGER, *SaCra LingVa IoannIs CaLaMVs SpIrItVs ParaCLetI VeLoCIter sCrIbentIs Inter Celeberrima Sacrae Canonizationis D. Joannis Nepomuceni Romae In Ecclesia Lateranensi XIII. Kal. Aprilis a SS.P.N. Benedicto XIII. De Ordine Praedicatorum Assumpto Feliciter Transactae Rememorativa Solemnia In S. Metropolitana S. Viti in Arce Pragensi Coram Nobilissimo ac frequentissimo Auditorio Super illud Psal. 44. v. 3. Lingua mea Calamus Scribae velociter scribentis*, Vetero-Pragae 1729, KNM, sign. Staré tisky 18 B 6/přív. 41.

140) J. TANNER, *Muž apoštolský, aneb, Život a ctnosti ctihodného pátera Albrechta Chanovského z Tovaryšstva Ježíšova v českém království*.

Josefa Chadraby (1891–1951), faráře ve Vilémově.[141] Na rozdíl od Chadraby, v jehož sbírce se nacházejí hlavně historicko-vlastivědné tituly, převažuje u Oehma teologická tematika, následována svazky historickými či obecně společenskovědními. V tomto směru by se dalo říci, že šlo o typickou knihovnu církevního představitele se zájmem o historii. To potvrzuje i několik dochovaných starých tisků, které obohatily sbírky nejednoho duchovního, jako v případě jeho současníka evangelíka Josefa Martínka (1847–1921), faráře v Telecím.[142]

Zajímavým aspektem Oehmovy knihovny je několik desítek většinou drobných svazků či letáků různých témat z 18. a 19. století, které administrátor věnoval Národnímu muzeu. Naproti tomu tematicky homogenní byla jeho sbírka svatojanské literatury, o které se zmiňují dobové prameny. Co všechno ona sbírka obsahovala, však není možné říci. Její součástí byl jistě konvolut *Nepomucenische Ehren-Octav*, uložený dnes v KNM, ovšem bez Oehmova razítka a titul *La sagra Giovanneide Nepomucena*, jehož konkrétní exemplář se nepodařilo ztotožnit. Nabízí se proto úvaha, že svatojanská literatura byla součástí knihovny, potažmo celé sbírky různých předmětů týkající se sv. Jana Nepomuckého shromažďované již Karlem Jaenigem a uložená na Skalce v Praze. Nemusela tak patřit přímo Oehmovi, byť se o ní v dobovém tisku tak mluví, ale chrámu. Pro případný další výzkum by jistě stálo za to z dochovaných archivních pramenů podrobně prozkoumat právě osobu Oehmova předchůdce, jeho knižní a uměleckou sbírku a celkově vyřešení jeho pozůstalosti.[143]

Vzhledem ke skutečnosti, že nemáme k dispozici žádný soupis svazků, je zrekonstruování Oehmovy knižní sbírky nelehkým úkolem odkázaným na různou mírů zpracování proveniencí v knihovnách, v případě dohledávání konkrétního titulu i na zapojení institucí do Souborného katalogu ČR. S případnými nálezy dalších knih by se pak mohl osvětlit nejen způsob

141) Michal ROZHOŇ, *Soukromá knihovna Josefa Chadraby*, in: Havlíčkobrodsko. Sborník příspěvků o historii regionu Havlíčkův Brod, 2021, s. 249–263.

142) Miroslava FŮROVÁ, *Menší knihovna starých tisků Josefa Martínka, evangelického faráře v Telecím, a jeho rodiny*, in: Libri boni semper amici fidi erunt… Kolektivní monografie k životnímu jubileu PhDr. Milady Svobodové, Alena Císařová Smítková (ed.), Praha 2023, s. 178–190.

143) Rekonstrukce Jaenigovy knihovny by byla nejspíše velmi obtížná, protože, jak se zdá, nepoužíval žádné exlibris.

používání dvou variant razítek,[144] ale i prozatím bohužel nejasné putování knižní sbírky z pražské Skalky především do NK ČR.

Tento článek byl vydán díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR poskytnuté v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti Národní a kulturní identity (NAKI III) projektu Kořeny a plody evropské vědy v českých, moravských a slezských historických knihovních fondech (DH23P03OVV058).

Mgr. et Mgr. Lenka Smolková Nemravová
Národní knihovna České republiky
lenkanemravova@seznam.cz

144) Např. u titulu *Die Exerzitienwahrheiten* z roku 1922 není použito administrátorské razítko, které by se dalo předpokládat, nýbrž slepotiskové. Vzhledem k malému množství dochovaných exemplářů s administrátorským exlibris, není možné jeho použití lépe analyzovat.

Marginalia Historica 2/2024 41–85

Mládež s otazníkem

Jan Bárta

Abstract: The Uncouth Youth Groups
The article analyzes the media and documentary and feature film production in late 1980s and early 1990s Czechoslovakia to survey how the youth subculture, mostly punk and skinhead groups, were portrayed and perceived and how social discourse concerning those groups evolved from the late-socialist era into the post-revolution period. The media image was often biased and would scandalize membership in such groups by linking it to criminal, violent and socially undesirable activity in general. The 1990s media saw punks and skinheads as more radical and political, taking up nationalist, racist, or anticapitalist forms.

Keywords: Punk and skinhead subculture; Czechoslovakia in 1980s and early 1990s; transformation of society; film and media image

DOI: 10.14712/30298393.2026.13

© 2026 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Navzdory zdánlivé neprostupnosti železné opony začal na počátku osmdesátých let rovněž do Československa pronikat punk. Spolu s tzv. českou novou vlnou se prosadil svébytný hudební fenomén, s nímž se identifikovala nemalá část někdejších dvacetiletých lidí. Ve druhé polovině dekády je doplnily hudební žánry metal, hardcore, skinheads či oi![1] Fanoušci se neomezovali jen na poslech hudby a mimo něj se utvářely rovněž příslušné subkulturní scény s přijatými styly odívání a estetickými normami, společně sdílenými hodnotami, životními styly a kolektivní sounáležitostí. Ve všech případech šlo ze strany politického zřízení o aktivity v zásadě nežádoucí a nanejvýš jen trpěné. Přístup státně-socialistického zřízení oscilo-val mezi propagandistickými kontra-kampaněmi první poloviny osmdesátých let[2] po snahu o kontrolu za pomoci organizace Socialistického svazu mládeže (dále jen SSM) anebo oficiálními přehlídkami typu Rockfest ve druhé polovině dekády. Výjimečné nebyly ovšem na každodenní úrovni ani snaha o disciplinaci prostřednictvím institucí v podobě školy, zaměst-navatele, anebo šikana ze strany mocenských složek, jež mohla ústit až ke (zpravidla zástupně odůvodňované) kriminalizaci a trestně-právnímu postihu.[3]

Primární výzkum staví do centra pozornosti audiovizuální reprezen-tace konkrétní dvojice ze spektra dobových subkultur – punku a skin-heads. Zaměřuji se v analýze jejich obrazu na snímky dokumentárního i hraného žánru. Připojuji rovněž zástupce dobové televizní žurnalistiky. Ústředním záměrem cílím na proměny konstruovaného obrazu těchto skupin. Definiční ukotvení pojmu subkultura přejímám z přístupu „bir-minghamské" školy, zejména z klasických konceptů Dicka Hebdigeho z konce sedmdesátých let, a zároveň reflektuji následnou akademickou diskusi, která se rozvinula v dalších desetiletích. V domácím prostředí

1) K tématu z historiografické perspektivy komplexně především Miroslav VANĚK, *Byl to jenom rock'n'roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, Praha 2010; dále viz: Pavla JONSSONOVÁ, *Devět z české hudební alternativy osmdesátých let*, Praha 2019; z dalších zdrojů zejména seriál České televize *Bigbít* z roku 1998, jenž společně s jeho inter-netovým rozhraním a webovou encyklopedií činí jednu z nejobsáhlejších faktografických platforem, jež v celistvosti mapují dějiny české a slovenské rockové hudby [online], [citová-no dne: 10. 3. 2026]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/.

2) Zejména šlo o administrativní tlak na punk a novou vlnu spojený se známým textem: Jan KRÝZL, *Nová vlna se starým obsahem*, Tribuna 12, 1983, s. 5–7.

3) Viz například: řada případů „zdokumentovaných iniciativou VONS"; blíže Jaroslav PA-ŽOUT a kol., *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989. Edice dokumentů*, Praha 2014.

vycházím z analytických prací a k tématu referenčních syntéz věnovaných problematice alternativních kulturních scén, jejichž autory jsou například Ondřej Daniel nebo Miroslav Michela.[4] Na základě těchto konkretizací spatřuji výslednici pojmu zvláště v komunitách a aktivitách vycházejících „zdola", dominantně určovaných společným vkusem (a vnějškově například též vizualitou, oblékáním, ale i konkrétními praktikami jako užívání drog apod.) a společnými, kolektivně sdílenými hodnotami. Aplikačně ji spojuji s revoltou mládeže situované v nejširším smyslu do opozice vůči vládnoucím elitám, dominantní kultuře generace rodičů a celkově hegemonní kulturní produkci.

Časový rámec výzkumu vymezuji přibližným desetiletím mezi roky 1986 až 1994. Zvolené periodizační hranice jsou poměrně volné vzhledem k absenci výrazně určujících „událostí", jež bychom v klasickém historiografickém nazírání mohli chápat jako stěžejní předěly. Přejímání punkových, resp. (hlavně později) skinheadských, sebeidentifikací ze strany mladých lidí patřilo více než událostně hlavně k procesuálním fenoménům. Oproti pozdním rokům a konci komunistické diktatury absentuje pevně daný předěl zejména pro devadesátá léta, jež se naopak vyznačují přibýváním, a nakonec i značnou kvantitou dostupných pramenů. Rozhodnutí ohraničit další výklad přibližně rokem 1994 je motivováno více než státoprávním vyřešením v podobě rozpadu federace hlavně skutečností, že v uvedené době lze nazírat na nonkonformní identifikace pro svoji dobu v jádru jako na dotvořené. Záměrem je popsat zvláště obraz samotné změny, sociálních posunů a vyjednávání široce chápané svobody, jež se udály na pozadí tzv. dějinotvorných událostí. K posouzení významu těchto otázek byla zvolena jednak motivická analýza vybraných snímků, dále analýza proměny diskursu, v případě hraných filmů jejich tisková a jiná recepce.

Výklad sleduje několik dílčích linií motivů, resp. sdělovaných obsahů, jež lze chápat jako konstrukci modelových postojů, jež byly

4) Viz dílčí práce autorů, spojených často do personálně provázaných týmů a širší, dlouhodobé spolupráce: Miroslav MICHELA – Jan LOMÍČEK – Karel ŠIMA, *Dělej něco! České a slovenské fanziny a budování alternativních scén*, Praha 2021, zejm. s. 13–20; Ondřej DANIEL a kol., *Kultura svépomocí. Ekonomické a politické rozměry v českém subkulturním prostředí pozdního státního socialismu a postsocialismu*, Praha 2016, s. 24–27; Miroslav MICHELA – Václav SIXTA (eds.), *Rizika jinakosti. Kulturní opozice před rokem 1989 jako předmět výzkumu*, Praha 2018, s. 7–13.

prostřednictvím audiovizuálních zástupců verbalizovány a odrážely širší hodnotové tendence, jak k těmto subkulturám přistupovat. Náleží sem především stěžejní okruhy – kriminalizace a patologizace subkultur; podmíněná empatie; otázka generační nudy a sebeidentifikace; diferenciace punku a skinheads; politizace a radikalizace po roce 1989. Výzkumnou intenci textu stavím na rekonstrukci filmových a mediálních příspěvků; resp. na jejich základě na zodpovězení souboru ústředních otázek: jakým způsobem byly tyto dobově vlivné identifikace mladých lidí veřejně prezentovány; jakými proměnami v diachronní perspektivě sdělované procházelo. Zároveň jde o kritické zhodnocení toho, jak moc mediální/filmový obraz souzněl anebo se naopak rozcházel s žitou zkušeností těchto mladých lidí. Příspěvek usiluje o zvážení toho, kde lze vysledovat kontinuity mezi hodnotovým světem mládeže (ale i veřejným/mediálním diskursem), co je možné naopak chápat v tomto ohledu jako interpretační i žité novum. Snaží se též zodpovědět otázku, co nám v širším smyslu uvedené prameny sdělují o společenské změně a dobových mentalitách. Klade si za cíl s využitím zorného úhlu směrem k nonkonformnímu sociálnímu výseku konkretizovat, jakými proměnami procházela společnost jako celek.

Dalším souvisejícím aspektem je volba pramene. Výběr analyzovaného materiálu je určován souborem několika kritérií. Prvním zvoleným je samotný žánr hraného filmu, jenž ovšem vzhledem k faktickým limitům spojeným s nedostatečným počtem zástupců rozšiřuji o další. Přiřazuji do sledovaného korpusu jednak některé dokumentární snímky, a dále rovněž obrazy vzniklé na půdorysu televizní žurnalistiky. Motivací pro takový výběr je především jejich předpokládaný široký divácký dopad. V případě dokumentů vzniklých nejčastěji v produkci Krátkého filmu Praha se jednalo o snímky přiřazované před běžné filmové produkce, čímž se rovněž výrazně násobila jejich recepce. Třebaže zastupovala pevnými mantinely diktatury limitované médium, tak obdobně pro volenou televizní novinařinu vycházím ze skutečnosti, že sledovanost televize a její obecný vliv před rokem 1989 byl nezpochybnitelný. Pro realitu po revoluci a společenské změně byl potom typický obecný nárůst prestiže médií obecně, televizi nevyjímaje. Jinak řečeno, v obou případech (dějinných epochách) se jednalo o masová sdělení se značným diváckým dopadem, a spolu s tím tedy rovněž dobově vlivného a názorově určujícího činitele; šlo o hodnototvorného

sociálního „agens“. Zároveň je namístě dodat, že celkově uvedené činím v předloženém textu bez nároku na vyčerpávající popis. V důsledku se jedná především o výzkumnou sondu.

Metodologicky využívám jak v případě hrané tvorby, dokumentárních snímků i televizní novinařiny zpravidla motivické analýzy, odtud se zaměřuji na užitý diskurs a současně je třeba veškerou sledovanou audiovizuální matérii podrobit rovněž důsledné kontextualizaci. Referenčním nástrojem jsou v části sledovaných reprezentací rovněž ankety, dotazování veřejnosti, zastupujících zpravidla řadové, tzv. spořádané občany. Uvedená forma sdělení byla užita ve velké části dokumentárních snímků i dobové publicistice. Hodnocení respondentů k punkové a skinheadské subkultuře, vnímání fotbalových vlajkonošů či příznivců metalu, vypovídají jednak o kolektivně sdílených postojích; umožňují zvažovat míru tolerance k jinakosti, v případě nesouhlasných reakcí konkretizovat jejich příčiny, anebo se vyslovit k otázce pouhé obeznámenosti s těmito fenomény. Zároveň, všechna zmíněná audiovizuální díla vznikala s konkrétním autorským záměrem, dokument a žurnalistiku nevyjímaje, v případě reprezentací vzniklých před rokem 1989 je podstatný rovněž vliv mocenských intervencí, cenzury, propagandy apod. Po roce 1990 vystupuje z jednotlivých pramenů nejprve ideová neobeznámenost a následně vyhrocená ideologičnost, jež bezprostředně na to souběžně generovala násilí, na něž bylo třeba reagovat a hledat odpovědi. Text v obou zmíněných etapách sleduje oboustrannou komunikaci na ose širších a obecných celků „kultura – společnost“. Do popředí zájmu jsou tedy postaveny specifické kulturní projevy, sociální praxe, ale rovněž masová sebeidentifikace mladé části české a československé společnosti a realizované ve dvojici dynamických epoch oddělených dějinným zlomem tak, jak je vykreslila filmová nebo televizní kamera.

Mládež s otazníkem

Opatrné perestrojkové paradigma se výrazně propsalo do stopáží poměrně obsáhlé (přibližně třicetiminutové) televizní reportáže *Mládež s otazníkem* (1988). Snímek byl deklarován jako příspěvek do diskuse, kdo jsou mladí lidé, které „stále častěji potkáváme“, a film měl punkovou komunitu blíže představit většinovému divákovi. Protínalo se v něm několik stěžejních

tendencí. První z nepřehlédnutelných rovin byla snaha příslušníky punkového hnutí rámcově dehonestovat a vykreslit jako v zásadě nechtěné vybočení z většinových konvencí. Nejvíce vypovídající v tom byla souběžně vysílaná krátká reportáž *Televizních novin* ze 16. června 1988, jež dokument anoncovala. Na jejich adresu zaznělo, že *„zpočátku to byla pouze móda, snad recese, snaha být středem pozornosti, možná i za každou cenu, láska k určitému hudebnímu žánru a společné zájmy. Řada mladých lidí však již překročila hranice módy a zálib a zejména na pražském Jižním Městě se dostává i do konfliktu se zákonem. Mnoho dalších stojí na této hranici.“* Uvedené teze, jimiž byl punk spojován s nežádoucím jednáním, prostupovaly dokumentem jako celkem. Platilo to zejména pro komentáře osob zastupujících jednotlivé instituce. Mimo provádějícího komentáře redakce se tak vůči komunitě vyjádřili jádrem vždy negativně hlavně přizvaní experti z řad pedagogů, psychologů a lékařů.

Mocenskou roli školy, její podíl na disciplinaci, přiznávali například zástupci vedení konkrétního učiliště zcela nezastřeně, v čemž jednotlivé příspěvky odpovídaly faktickému vlivu vzdělávacích a výchovných institucí na zachování společenské normy i jejich loajalitě k politické moci. Zástupci učiliště upřesňovali počty žáků, jejichž vzhled se neslučoval s *„představou“* školy, ale ani s *„představou o příslušníku naší společnosti“*. Protože však studujícím nabízeli sportovní aktivity a jiné kroužky, *„věřili“*, že s dalšími podobnými se *„již nepotkají“*. Sluší se dodat, že vyjadřovací prostor v relaci dostali ovšem i samotní učni, u nichž převládaly k těmto spolužákům jednoznačně tolerantní názory.

Vystupující psycholožka Zuzana Havrdová se perspektivou oboru pokusila nastínit širší okolnosti zapojení mladých do punkového hnutí, nicméně rovněž v jejím případě šlo nezřídka o předpojaté postoje. Vyzdvihovala například temné stylizování subkultury do černých barev a využívání kovových doplňků, jež *„evokují strach“*, připodobňují vizualitu k *„válečníkům“*, či *„žoldákům“*. Koncert, rytmizovaný bicími nástroji připodobňovala k neřízené jaderné reakci, žádoucí práci pořadatelů ke *„grafitovým tyčím“*, a například skupinu Pražský výběr cenila pro užívaný humor coby regulační prostředek bránící *„nechtěným reakcím“*. Na nevyřčenou otázku, co k těmto reakcím někdejší osmnáctileté přivedlo, nicméně však s redaktorkou odpověď nenabízely. Pořadem užité komentáře se omezovaly na tvrzení o nudě či *„neopodstatněné“* (sic) revoltě.

Lékařskou komunitu zastupoval někdejší primář psychiatrické kliniky v Praze Bohnicích Jan Cimický. Jeho odborný pohled klasifikoval punkery do rolí původně společenských *„kašpárků“* a pozdějších *„otloukánků“*. Mělo jít o lidi, kteří nebyli motivováni, nevěděli, proč by se *„měli měnit“*. Jakkoliv je možné nahlížet na hospitalizaci osob z této komunity nezřídka jako na účelovou (například ve snaze vyhnout se základní vojenské službě), tak na Cimického veřejné televizní vyjádření o tom, že tito lidé nakonec zabírají místa pacientům, resp. vytvářejí *„nesnesitelnou situaci“* těm, kteří pomoc *„skutečně* [sic] *potřebují“*, nelze nahlížet nijak než jako na výrazně konformní.

Kromě zmíněných veřejných činitelů a expertních hlasů byl odvysílán rovněž ohlas veřejnosti v rámci pouliční ankety. Redakce sice prokládala prezentované postoje výroky typu, že prý *„co člověk to názor“*, nicméně nelze nevyslovit pochyby nad účelovou volbou narátorů i poměru negativních sdělení. V následujícím výčtu velké části výpovědí tvořili mladí punkeři *„zvláštnost, která by se neměla vůbec vyskytovat“*, šlo o lidi *„kteří, si myslí, že dělají bůhví jaké protesty“*, přitom *„je to úplně k ničemu“*; byla to *„jejich věc – pokud* [ovšem] *nedělají nějaké výtržnosti“*, *„vůbec se mi nelíběj, nemají to v hlavě v pořádku“*; (jednoslovně) *„nesnáším“*; dále *„nevím, co to je“*; *„hrozný, já bych se jich bála“*, *„jsou to paka, neumějí se učesat“*; *„hrozné, já se jich bojím“*; *„možná jsou mezi nimi i slušní – někdy se ale také chovají všelijak, že jo“*; *„jejich věc – jsou mladí a nemají co dělat“*; *„výstřelek, který by se měl, pokud možno co nejdříve vymýtit“*; *„to jsou normální lidi, každý vyznává něco jiného“*; *„mně se to moc nelíbí, nejsem tak stará, ale nelíbí se mi to“*; či *„každý má nárok na svůj styl“*. Odvysíláno bylo celkem sedmnáct vyjádření, v případě některých šlo o dvojici. Prostou kvantifikací dopějeme k poměru stanovisek: jednoznačně negativní – osm mluvčích; neutrálních postojů, avšak s výhradami – čtyři mluvčí; nevěděl – jeden; pozitivní nebo neodsuzující – čtyři respondenti. Porovnáme-li s věkovým výběrem, tak starších osob bylo osloveno (resp. publikováno) celkem sedm; ve středním věku celkem pět; a lidé viditelně do třiceti let tvořili menšinu pěti mluvčích, z toho ve dvou případech šlo o patrně partnerské dvojice. Je zřejmé, že publikovaná stanoviska veřejnosti byla většinově odmítavá, nicméně legitimní otázkou je, jak moc byly ovlivněny výběrem redakce, přičemž diskutabilní byla především volba věkově starších narátorů, u nichž se dalo apriorní odmítání nekonvenční jinakosti předpokládat.

Na druhou stranu, podstatnou na reportážním snímku byla sama skutečnost, že mladí punkeři a punkerky dostali vůbec mediální prostor. Tato druhá rovina současně tvořila empatičtější část dokumentu. Ze strany mladých punkerů hojně zaznívala stanoviska vymezující se vůči unifikované společnosti. Jeden z respondentů si stěžoval na naprostou absenci možností kulturního vyžití. Současně s tím odkazoval v jedné z autenticky působivých replik na nezávislou dívčí hudební skupinu Panika. Tvorba kapely prý podle něho *„vypovídá o problémech mladých dívek mnohem více než například časopis Vlasta anebo Iveta Bartošová"*.[5] Jiná z mladých punkerek, konkrétně patnáctiletá dívka, se v reportáži přiznala ke své, vzhledem k jejímu mládí, neúměrně vysoké konzumaci alkoholu. Není důvod rozporovat její konkrétní doznání, že ve svém věku vypije asi osm piv denně a chutná jí vodka. Problematizaci je nicméně nutné podrobit znovu samotný výběr dívky, absenci přiblížení motivací, jež ji k nadměrnému pití vedly, či skutečnou snahu o pochopení. Dívka, stejně jako řada dalších vystupujících, a její výpověď byla zvolena s konkrétním záměrem. V tom pořad reprezentoval více než co jiného zástupce klasického konceptu „morální paniky" sociologa Stanleyho Cohena.[6] Obrazy oscilovaly mezi částečnou empatií a dominantním odsudkem, ale zejména byla jeho prostřednictvím konstruována domnělá hrozba, resp. šokující nechtěnost. Užitá konstrukce stavěla zejména na tzv. skandálních opozitech směřovaných ke kontextu normalizačního status quo, sdělení směřovala vůči konformností určených mantinelů, šlo o jednání neslučitelné s těmito dlouhodobě utvářenými představami o normalitě.[7]

Televizní novináři zmíněným pořadem nepublikovali příliš mnoho ke kontextu, jenž by jednání mladých zásadně vysvětlovalo, problematická sociální realita pozdního socialismu byla komentována pouze opatrně a v náznacích. Výsledkem byly především teze nepřímo demonstrující úpadkovost konkrétního jednání, případně publikace vyjádření

5) Skupina Panika se personálně překrývala se starší punk-novovlnnou kapelou Dybbuk a s pozdějšími Zuby nehty. Srov. s rekapitulačním albem z předrevoluční tvorby *Poletíme (Ale čert to vem)*, 1991. Ke skupině viz: Pavla JONSSONOVÁ, *Devět z české hudební alternativy osmdesátých let*, s. 154–171.

6) Blíže srov. například Ondřej SLAČÁLEK, *Morální panika a její kritici*, Central European Journal of Politics 4, 2018, s. 4–33.

7) Z tzv. normalizační popkulturních fenoménů, v nichž byla tematizována každodennost sedmdesátých a osmdesátých let, srov. například televizní seriál *Chalupáři*.

samotných punkerů a punkerek ve smyslu *„jednou mě to možná opustí“*, či že přece *„všichni jsme byli mladí“*, jež zpětně utvrzovala většinu diváků před obrazovkami o dočasnosti, pouhé módnosti či jisté povrchnosti jedné z dalších revolt nastupující generace.

Vzhledem k výše naznačeným faktům lze charakterizovat *Mládež s otazníkem* jako jednoznačně tendenční a v předložených závěrech jako zavádějící. Reportáž z cyklu *Sondy* vyznívala zčásti vůči punkerům vstřícně, výrazně však patřila hlavně mezi zástupce pomyslného zdviženého prstu. Jak zaznělo v doprovodné zprávě *Televizních novin*, reportáž vznikla za účelem informovat všechny příslušné rodiče, vychovatele a další o skutečnosti, že *„se železnou pravidelností“* se u nás i ve světě dopouštějí tito mladí lidé kriminálního jednání. Příznačnými byla závěrečná slova redaktora: „[…] *nedopusťme tento konec. Čas ještě je, ale už ho není příliš mnoho.*“[8] Z výše nastíněných motivických linií pořadu dominovalo jasné sdělení o deviantnosti takové sebeidentifikace, jež se rozcházelo s životními (žádanými) styly většinové populace.

Aby si lidé všimli

Na nastolený trend reagoval ve stejné době dosti odlišně v krátkometrážním dokumentu *Aby si lidé všimli* režisér Vladislav Kvasnička, snímku vyrobeném Krátkým filmem Praha rovněž v roce 1988. Dokument se tematicky obracel opět k punkové komunitě, ale zároveň jeho těžištěm a souběžným ústředním tématem byly problémy spojené s užíváním drog. Volena byla perspektiva dvojice osmnáctiletých mladíků-přátel, kteří se vyslovovali o svých zkušenostech s návykovými látkami, osobními a partnerskými problémy, anebo popisovali například žitou zkušenost a frustraci spojenou s nemožností nalézt zaměstnání po návratu z výkonu trestu. Oproti výše uvedené televizní reportáži se vyznačovaly výpovědi všech aktérů o poznání menší strojeností, a také (pořadem *Sondy* jen naznačené) obavy z násilí ze strany většinové společnosti aj., tak byly rozvedeny šířeji. Současně ve spojitosti s kriminalizací vystupujících postav patřila k silným například sdělení, kdy navzdory skutečnosti, že šlo o mladistvé, tak

8) Dostupné na platformě Youtube, zveřejněno pod názvem: *Pankáči v Československu (1988)* [online], [citováno dne: 1. 4. 2026]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=IM2WfDXdXJk.

trest vykonával jeden z nich s dvojicí vrahů. Rovněž tato linie popsaných zkušeností činila z filmu nemálo polemickou zprávu o povaze dobového vězeňství a nastolovala otázku po míře společenské nebezpečnosti těchto odsouzených anebo adekvátnosti trestů. Z ryze dokumentárního hlediska zaujmou někteří ze zástupců hudební scény. Ve snímku jsou zaznamenáni Petr „Sid" Hošek (ze skupiny Plexis) a Robert Kodym (Wanastovi vjecy). Druhá z uvedených kapel dokonce doprovodila snímek hudbou.[9]

Rovněž režisér a scenárista Kvasnička užil anketního dotazování. Na adresu punkerů zaznělo celkem sedm vyjádření. Oproti výše uvedenému pořadu *Sondy* patřily výroky, navzdory menšímu vzorku, k poměrněji zastoupeným. Zaznělo, často zmiňované, že *„je to jejich věc"*, či *„každý se rozhoduje sám za sebe"*; stejně jako odpověď muže v seniorním věku, jenž by naopak *„vzal pásek a nasekal jim prdel"*. Na rozdíl od výroků televizní redaktorky (*„to jsou ti s takovými vlasy"* apod.) Kvasnička patrně svou otázku nedovysvětlil. Výsledkem bylo, že čtyři další (podobně jako v televizi zvolení věkem straší) respondenti vůbec netušili, co si pod pojmem punk představit.

Své chápání naopak přibližovala dvojice protagonistů a další mladí z jejich okruhu. Hnutí charakterizovali jako nesoulad se společností. Vyjádřili se, že *„znamená to hnus, odpad – aby si lidi všimli"*, případně šlo o *„anarchii, mír a svobodu"*, nicméně za pozornost stojí, že uvedené významy spojovali explicitně více s kapitalismem než se státním socialismem. Směrem k socialistickému zřízení se vyslovovali nesouhlasně ve spojitosti s mezilidskými vztahy. Úměrně ke své ostrakizované společenské pozici vnímali negativně netoleranci, zaujatost a prvoplánové odsudky, anebo skutečnost, že lidé *„jsou bez vlastního názoru"*. Ke druhému opakovaně zmiňovanému aspektu pozdního socialismu náležel ve snímku jeho často uváděný konzumně-materiální charakter (*„lidé koukají jen na peníze a svoje blaho – prostě socialismus"*). Srovnáme-li jedno z vyjádření hlavní postavy, že *„propadnout penězům je ještě horší"* než jeho žitý problém drogové závislosti, s dokumentem *Největší přání II.* (viz níže), dospějeme k četným spojnicím. Rovněž jeho autorovi Janu Špátovi verbalizoval značný počet mladých respondentů (z jakéhokoliv, nutně nikoliv jen subkulturního

9) Skupina vznikla v březnu 1988 jako studiová kapela právě za účelem natáčení uvedeného filmu. Viz: historie kapely na oficiálních webových stránkách skupiny Wanastowi vjecy [online], [citováno dne: 10. 3. 2026]. Dostupné z: https://wanastowivjecy.cz/historie/.

prostředí) svou distanci vůči roli peněz a hmotných statků – či naopak si případně stěžovali, že se jim peněz nedostává. V každém případě uvedené audiovizuální prameny a zaznamenané postoje mladých lidí přesvědčivě dokládají, že v Československu konce osmdesátých let se jednalo o důležité téma veřejné (hlavně neoficiální) rozpravy a materialismus či s ním spojené klientelismus a obecné kritiky nespravedlností patřily k podstatným součástem uvažování nad povahou daného zřízení – lhostejno, zda v souhlasném anebo odmítavém smyslu.

Film *Aby si lidé všimli* je hodný pozornosti rovněž pro komparaci způsobu, jakým byly prezentovány například expertní perspektivy dobové medicíny. Ve filmu komentuje problematiku užívání návykových látek vystupující Jiří Presl, tehdy vedoucí pražského Střediska drogových závislostí, po roce 1990 jeden ze zakladatelů organizace Drop In. Ten se oproti výše uvedenému psychiatru Cimickému vyslovil směrem k punkové komunitě v o poznání méně negativních a také racionálnějších odstínech. Jeho explicitní veřejné vyjádření v dokumentu bylo jednak zjevně cílené, ale zároveň dle všeho odráželo i praktickou rovinu jeho profesního působiště. Vyjádřil se v tom smyslu, že drogově závislý člověk přizpůsobuje své jednání dané situaci. Chová se tedy co nejméně nápadně proto, aby minimalizoval rizika postihu (tedy například i mimo dohled ze strany pořádkové policie, jež svou činnost směřovala rovněž na uživatele), s čímž se výrazná vizualita punkerů „přirozeně“ rozcházela. Na to pak zcela konkrétně a znovu nepřehlédnutelně pragmaticky Presl filmařům zdůraznil, že mezi pacienty jejich pracoviště je punkerů naprosté minimum.

Film jako celek vznikl s jasnou ambicí zprostředkovat nepředsudečný pohled na komunitu, včetně její rehabilitace před dosavadními odsudky. Navzdory viditelnému pokusu zbavit punk jeho démonizace, kontrastovala ve snímku především zařazená vystoupení tzv. otcovsky starostlivého důstojníka Veřejné bezpečnosti. Lze se zpětně pouze dohadovat nad případnými produkčními, resp. cenzorskými zásahy, jimž byl tvůrce vystaven a vzhledem k záměru dokumentu i jeho zjevným sympatizujícím postojům zůstává interpretace těchto částí s otazníkem. Zároveň, jakkoliv režisérova autorská intence zaměřit se na odvrácenou problematiku drogově závislých byla legitimní, tak platilo ale jistě také to, že filmem se zároveň nepřímo konstruoval obraz o širší spojitosti mezi punky a narkomanií. Na toto zčásti nežádoucí vyznění ostatně upozornil rovněž Jiří

Presl v panelové diskusi na téma punk, otištěné v dubnovém čísle časopisu *Tvorba* z roku 1989.[10]

Již sama skutečnost, že týdeník *Tvorba* vydal uvedenou diskusi, kterou zároveň anoncoval vizuálně tematickou titulní stranou, vypovídala o zásadních diskursivních posunech předrevolučních měsíců roku 1989, resp. samotnou volbou tématu byla předznamenána do té doby nemyslitelná změna. K ústřední otázce čísla „Punk" se kromě Jiřího Presla diskuse účastnili jednak tvůrce zmíněného dokumentu Vladislav Kvasnička, hudební publicista Josef Vlček, dále dvojice punkerů, studentka filozofické fakulty píšící diplomovou práci k problematice kriminality mladých lidí a také dvojice výzkumných pracovnic Ústředního výboru SSM.

Obsáhlá a značně otevřená rozprava se týkala dějin a ideového vymezení hnutí, stejně jako otázky jeho (ne)přijetí v domácím kontextu. Debata dospěla rovněž k otázkám diferencí mezi punk a skinheads. Na kulturně-muzikologické vhledy Josefa Vlčka, jenž rozváděl tradici anglických skinheads od šedesátých let, odvětil Kvasnička lakonicky: „*U nás takový rozdíl asi nefunguje, protože obě skupiny spojuje společný ‚nepřítel' – neustálá perlustrace a obviňování bůhví z čeho. Takže spolu klidně mohou sedět v hospodě* […]." Režisér dokumentu vystupoval ve směrem k subkulturám v celkově vstřícně nakloněné rozpravě jako jeden z nejhlasitějších obhájců. Bezprostředně navazoval i na snahy o pevnější klasifikaci hnutí, vyslovil se: „*Říkáme, že punkové nemají filozofii, ale uvědomme si, jakou filozofii máme v běžném životě my. Jakou máme morálku* […]. *Dnes začínáme mluvit o tom, že morálka se vytrácí. Že chybí etické hodnoty, vládne lhostejnost. Punkové dokázali přiznat, jací jsou, a dát najevo, že jsou zoufalí z toho, co je obklopuje.* [A obdobně níže] *právě proto, že oni odsuzují okolí za jeho někdy nečistou hru, snaží se nedělat totéž.*"[11] V tom je Kvasničkova konkrétní dobová interpretace důležitým dokladem pro pozměněné chápání hnutí v obecném smyslu a jeho nové zasazení do širšího sociálního a hodnotového rámce končící diktatury. Nedlouho před zásadní společensko-politickou změnou roku 1989 spojil protispolečenskou subkulturu s pozitivními aspekty – morálkou, etikou; činil z nich nositele autentické existence, kteří svou možno konstatovat „opravdovostí" tvořili nesouhlas ke kritizovanému jednání většiny.

10) *Punk*, Tvorba 14, 1989, s. 10.
11) Tamtéž.

V takových výkladových odstínech nelze nepostřehnout řadu styčných linií s opozičním diskursem někdejšího disentu, jenž se posléze postavil do čela revolučního zvratu. Havlova kritika normalizačního status quo, jeho teze o „životě v pravdě" stavěná do protikladu k „nepravdivému" životu v přetvářce, byla na konci osmdesátých let dána do spojitosti i s jedním z konkrétních životních stylů a zcela svébytnou punkovou kulturou. Ostatně výrazné antikomunistické postoje ale také kulturní (a coby měřítko uznání také symbolický) kapitál punkových kapel se projevil rovněž v jejich účasti na velikých porevolučních koncertech, jako byl například Koncert pro všechny slušný lidi z prosince 1989.[12]

Hele vole, člověk

Do skupiny filmů vzniklých rovněž v dílně Krátkého filmu Praha náležel i další krátkometrážní snímek *Hele vole, člověk* (1987, režie Josef Císařovský). Na rozdíl od předešlého se nejednalo o původní autorské dílo, nýbrž o film zakázkový. Zadavatelem byl Ústav zdravotní výchovy Praha a jednalo se o instruktážní a osvětový film, jenž měl především mladé publikum informovat o obtížích s dospíváním, antikoncepcí, riziky spojenými se sexem apod. Výsledné dílo kombinovalo značně neotřelé formální postupy. Místy takřka avantgardní vizuální stránka tematizovala zálibu mladých ve street-artovém umění, pro hudební složku byly zvoleny písně od ve své době vlivné skupiny Hudba Praha.[13] Snímek byl zjevnou reakcí na akutní nebezpečí epidemie nemoci AIDS, upozorňoval na problematiku užívání drog, prostituce, či promiskuitního sexuálního chování.[14] Opodstatněnost uvedeného poselství se ovšem z hlediska autenticity dostávalo do rozporu především s přeexponovaným a mentorsky patetickým

12) Vystoupily zde rovněž skupiny Tři sestry, Plexis, Majklův Strýček a Zóna A. K tématu subkultur přelomu osmdesátých a devadesátých let viz obsáhlou srovnávací studii: Miroslav MICHELA, *Punk and Oi! Rebellion? Music and Commodification of the Youth Subcultures in Czechoslovakia at the Turn of the 1980–90s*, Hudební věda 2–3, 2022, s. 315–347, s. 327.

13) Pro tvorbu skupiny typická posmutnělá poetika a nezřídka rezignační sdělení byly přítomné ve filmem opakovaně použité písni: *A tak dál*. Srov. například s další užitou písní *Je to zlý*, mnohovýznamovým sdělením původně milostného námětu: *„Je to zlý, už jsme si zvykli, je to zlý / Už se ani věřit nechce, že nám bylo dřív tak lehce, snad se nám to jenom zdálo, snad by stačilo jen málo, kdopak ví…"*

14) Na scénáři se podílel rovněž mezinárodně uznávaný specialista dětské a vývojové psychologie Zdeněk Matějček.

komentářem (namluvil jej herec Josef Vinklář). Obrazy mladého člověka, jenž procházel temnými sklepeními, kdy v každé z místností nacházel problematické (nechtěné) vzory, působily spolu s uvedenými glosami vypravěče místy nakonec takřka jako sebeparodie. Jednotlivé prostory byly zaplněny vesměs punkery a dalšími vizuálně nonkonformními lidmi, kteří tomuto mladému člověku nabízeli před kameru injekční stříkačku, v další se divoce opíjeli, v jiné kdosi zvracel do rohu místnosti. Vrcholem tematizované tělesnosti byla souložící dvojice na temném hospodském dvoře, doprovázená znovu souběžným zvracením partnerky. *Hele vole, člověk* náležel svou celkovou nejednoznačností mezi typické zástupce dobově rozkolísaného perestrojkového paradigmatu. Třebaže obsahoval směrem k mladým lidem řadu nepředsudečných sdělení, tak sledovanou perspektivou subkultur zaujme především konstrukce, jež znovu domněle spojovala punk výsostně s drogami a komunita byla vykreslována coby dominující prostředí, kde dochází k jejich užívání a navazují se na ní další obdobná rizika. Ve spojitosti s všemi dalšími, filmem portrétovanými sociálními patologiemi, figurovali potom punkeři opět v přední pozici jejich nositelů.

Proč?

Snímkem na poli hraných filmů, jenž výrazně inicioval dobovou diskuzi o mladé generaci před rokem 1989, byl film *Proč?* režiséra Karla Smyczka. Vznikl v roce 1987 podle předlohy novináře Radka Johna, jenž navázal na svou předchozí sondu do problematiky drogově závislých v knize *Memento*.[15] *Proč?* byl vyroben na žurnalisticky pojatém půdorysu a cílil do prostředí fotbalových fanoušků. Známý je fakt, že vycházel ze skutečných událostí – vlajkonoši klubu Sparta Praha cestou na ligové utkání do Banské Bystrice v červnu 1985 zdemolovali vlak a během jízdy zároveň vystupovali násilně vůči ostatním spolucestujícím i vlakovému personálu.[16]

15) Ze spolupráce tvůrců vzešla například i sonda do morálky středoškoláků na zimním lyžařském kurzu filmem *Sněženky a machři* (1982), anebo Johnův pohled do komunity tzv. vexláků ve snímku *Bony a klid* v režii Víta Olmera (1988).

16) Kontexty filmu *Proč?* i celkově fanouškovský fenomén komentuje obsáhle: Pavel KOVAŘÍK, *Tenkrát to bylo vo něčem jiným: mezi fotbalovými vlajkonoši osmdesátých let*, in: Rizika jinakosti: kulturní opozice před rokem 1989 jako předmět výzkumu, Miroslav Michela – Václav Sixta (eds.), Praha 2018, s. 107–141.

Štáb přizval k natáčení řadu skutečných vlajkonošů, včetně těch, kteří se výjezdu reálně účastnili.[17] Film nechal vzniknout rovněž ve fotbalové scéně následně dlouhé roky zažitý pokřik: „*Co je?! Co je?!*“[18] Subkulturně se okruh fotbalových chuligánů protínal zčásti i s hudebními fanoušky. Mezi zúčastněnými herci byl přítomen punker, konkrétně Dan Malaniuk, zvaný Yahoda, bubeník punkové skupiny Kritická Situace či jedné z prvních hardcore kapel Suicidal Commando. Daniel Landa, tehdy aktivní fanoušek fotbalového klubu Viktoria Žižkov, se potom obuví, oblečením i střihem vlasů zjevně vizuálně ztotožňoval se skinheads, tedy rovněž se svou někdejší reálnou sebeidentifikací. Hudební doprovod vytvořil Michal Pavlíček ze skupiny Pražský výběr, jež se v dané době mohla po zákazu z počátku osmdesátých let navrátit ke své činnosti.

Ve srovnání s předobrazem zacházeli tvůrci s filmovým příběhem v rámci příslušné autorské licence. Události byly především inspirací, následný snímek obracel posloupnost dějů, posiloval linku s násilím vůči spolucestujícím, lišily se reálie s pochytáním fanoušků ze strany Bezpečnosti i průběh následného soudního procesu s jejich čelnými zástupci.[19] Film také pro svou dobu zcela nepokrytě a průlomově zobrazoval sexuální násilí. Narace filmové adaptace byla vystavěna retrospektivně. Scény z rychlíku prokládaly epizodní situace, jež blíže osvětlovaly motivy vedoucí do nežádoucího jednání. Směřovaly do privátního prostředí protagonistů, jejich nefunkčních rodin; cílily k rozhovorům z restaurace; inscenovány byly ankety a rozhovory s odborníky, sportovními funkcionáři, zástupci vzdělávacích institucí apod. Výslednicí této mozaiky byla polemická zpráva o společnosti, jež takové řádění umožnila, ale zároveň se vinou spolupodílela a jako celek byla rovněž spoluúčastná.

Jak dokládají výzkumy chuligánského fenoménu, tak iniciátorem pro tento druh nežádoucího jednání je často nuda či nedostatek jiných vzrušujících podnětů.[20] Je zjevné, že tento kvalitativní sociální rys definoval

17) To samé platilo rovněž o skutečných příslušnících Veřejné bezpečnosti. Tvůrci se pamětnicky vyjadřovali, že obě skupiny v průběhu natáčení přijímaly své „role“ doslovně a docházelo k incidentům.

18) Původně měl být užit název *Sparta*, Karel Smyczek jej však zaměnil za tento méně konkrétní.

19) Odsouzeno bylo celkem třináct přibližně dvacetiletých osob.

20) Srov. například Miroslav MAREŠ – Josef SMOLÍK – Marek SUCHÁNEK, *Fotbaloví chuligáni. Evropská dimenze subkultury*, Brno 2003.

plnohodnotně i pozdní státní socialismus v Československu. Ostatně, explicitně se v tomto duchu vyjádřil například muzikolog a hudební publicista Josef Vlček ve svém dobově vlivném eseji *Nová vlna – příběh dušičkový*.[21] Psal v něm zcela konkrétně, že nuda a šeď spojené s prostředím panelového sídliště náleží ke hlavním zdrojům frustrace tehdejšího mladého člověka vůbec.[22]

Film tedy hlavně zprostředkoval nelichotivou reflexi společnosti. Komunikována byla rovnocenná otázka, jakou spoluúčast měla nefunkční rodina, anebo neschopnost institucí. Pavel Kolář s Michalem Pullmanem zasazovali diskusi nad filmem do široké rozpravy o základních hodnotách socialismu, spravedlnosti, bezpečí, krizi rodiny.[23] Současně umístili film do obecné spojitosti se společenskou recepcí násilí, resp. s jimi postulovanou tezí o limitovaném násilí tzv. normalizační éry coby jednoho z kvalitativních znaků epochy. Nebagatelizovali sice násilné jednání diktatury, nicméně spatřovali v nižší míře tohoto jednání ze strany establishmentu svého druhu sociální konsenzus – neochotu zřízení vracet se k represi jako tomu bylo v padesátých letech vykládali coby jeden z tmelů zajišťujících křehkou stabilitu a zdroj opory.[24] Vztáhneme-li agresivní seberealizaci radikálních fandů a všeobecně část „volné" mládeže na takový výkladový rámec, tak je nepřehlédnutelné napětí, jak tyto negativní jevy veřejně interpretovat. V tom není nepodstatné, že událostem bezprostředně předcházela tragédie ze stadionu v Bruselu, k níž došlo v průběhu finále Poháru mistrů evropských zemí.[25] Třebaže se účastníci výjezdu k neštěstí

21) Vlček napsal teoretický esej původně v roce 1983 jako reakci na útočnou dikci i faktickou neznalost pamfletického článku *Nová vlna se starým obsahem* (viz pozn. výše). Tiskem vyšel jako předmluva knihy *Excentrici v přízemí*. Antologie hudebních skupin je hodna rovněž pozornosti i dodnes živým a svěže atraktivním grafickým provedením, za nímž stál výtvarník Karel Haloun. Vydána byla v roce 1989 ještě před listopadovou revolucí, vyznačovala se entuziasmem a sympatiemi k hudební alternativě. Kniha je i nadále cenným pramenným zdrojem a jednou ze základních referenčních přehledových publikací pro jakýkoliv výzkum nezávislé rockové hudby osmdesátých let. Srov. Josef VLČEK – Aleš OPEKAR (eds.), *Excentrici v přízemí*, Praha 1989, s. 47.

22) Tamtéž, s. 47–48.

23) Pavel KOLÁŘ – Michal PULLMANN, *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*, Praha 2017, s. 91.

24) Tamtéž, s. 60–99.

25) Utkání mezi Juventusem Turín a Liverpoolem hrané dne 29. května 1985 narušilo řádění anglických fanoušků, kteří způsobili davovou paniku a zřícení části areálu, jež v důsledku vedly k úmrtí 39 osob a několika stovkám zraněných. Utkání bylo vysíláno Československou

odvolávali pokřikem: *„Brusel!“* apod.,[26] tak mediální pokrytí obou v zásadě souběžných událostí se značně kvalitativně odlišovalo a bylo výrazně disproporční.[27] Nebývale rozsáhlý tiskový ohlas doprovázel však poté hlavně následný snímek.[28] Zvláště v prvních recenzích ovšem nezřídka novináři spojovali dění s neblahou inspirací v obdobných trendech známých ze západoevropských fotbalových stadionů.[29] Film tak sice provokoval k přemýšlení s „naléhavostí v naší tvorbě nevídanou“, nicméně jak v *Rudém právu* reprezentativně dodávala například publicistka Věra Míšková: *„Zanedbatelný není pokřik, který se nese celým filmem: Let's go, Sparta, let's go! Anglický pokřik. Proč? Inu, asi protože nemálo mládeže obdivuje Západ, hledá tam své vzory. A že se to netýká jen pokřiku fotbalových fanoušků, ale asi ještě mnohem víc fanoušků hudebních a jiných, je nabíledni. Ale PROČ? – to je jedna z kardinálních otázek filmu, která by rozhodně neměla zůstat nepovšimnuta.“*[30]

V každém případě již událostem z roku 1985 se dostalo na svou dobu značné mediální pozornosti, veřejnost byla mírou násilí oprávněně šokována, a následný film vzniklou debatu posléze jen dynamizoval, a hlavně výrazně prohloubil. Současně rozprava o filmu plasticky odkrývá pestrost

televizí, nicméně v průběhu násilností byl přenos přerušen. Pamětníci se vyjadřovali, že pokud byli v dosahu signálu, sledovali další průběh neštěstí v polské televizi.

26) Líčí to někdejší radikální fanoušek a předobraz jedné z postav Josef Šůrovský, viz: *Rozhovor s reálným „Šurym“ – podle kterého vznikla postava ve filmu Proč?* [online], [citováno dne: 1. 4. 2026]. Dostupné z: https://ultrasg12chrudim.webnode.cz/news/rozhovor-s-realnym-surym-podle-ktereho-vznikla-postava-ve-filmu-proc-1/. Pokřik „Brusel“ tematizoval i následný snímek.

27) Podle domácího tisku patřili k původcům tragédie kromě anglických rowdies belgická policie, organizátoři, fašističtí italští fanoušci, provozovatelé podniků, přeneseně kapitalismus, drogy a další. Viz: *Na stadiónu v Bruselu 37 mrtvých*, Rudé právo 125, 1985, s. 8; *Nejhorší demonstrace fotbalového chuligánství*, Rudé právo 126, 1985, s. 8. Srov. s reflexí událostí v rychlíku Hron – jednalo se v zásadě o počínání jednotlivců ovlivněných alkoholem a *„vandalismem a manýrami anglických fanoušků“*; *Vandalismus nestrpíme*, Rudé právo 143, 1985, s. 8

28) Výběrově srov. například Alexandra PFLIMPFOVÁ, *Proč?*, Obrana lidu, 26. 9. 1987, s. 11; Ladislav JEŽEK – Vladislav KILIAN, *Otázka pro všechny*, Československý sport, 16. 10. 1987, s. 4; Pavel MELOUNEK, *My všichni Spartou opilí*, Scéna 18, 1987, s. 5; Josef CHUCHMA, *Proč? a pokus o jedno proto*, Mladý svět 37, 1987, s. 10–11; Jiří CIESLAR, *Proč?*, Kino 21, 1987, s. 15; Jiří ŠVÉDA, *Reaguji na recenzi*, Kino 25, 1987, s. 15.

29) Kulturní transfer a otázky spojené se zahraničními inspiracemi komentuje Pavel KOVAŘÍK, *Tenkrát to bylo vo něčem jiným: mezi fotbalovými vlajkonoši osmdesátých let*, např. s. 121–123.

30) Věra MÍŠKOVÁ, *Otázka pro každého. Úvaha nad novým filmem Karla Smyczka*, Rudé právo 182, 17. 9. 1987, s. 5. O tom, jak se do pole dobové publicistiky propisovala odlišná stanoviska k míře autonomie filmového umění či významu kultury pro širší rozpravu, stojí za pozornost rovněž dodatečná glosa redaktorky, totiž, že *„kritika k filmu asi nebude mít výhrady“*.

a míru otevřenosti na úrovni jednotlivých mediálních platforem. Mimo *Rudého práva* anebo obdobně konformní *Obrany lidu* byla neschopnost přijmout skutečnost, že násilí radikálních fanoušků by mělo přímou spojitost výhradně se socialistickým zřízením, patrná i později. Dokládá to například reportáž *Televizních novin* odvysílaná dne 14. srpna 1988. Ve výčtu výtržností po jednom z ligových utkání v Plzni zazněla rovněž v tomto případě z obrazovky teze, že uvedené skupiny (opakovaně se zacházelo s termínem „živly") se *„zhlédly v pochybných vzorech ze Západu"* a *„řádí po vzoru anglických rowdies"*.[31]

Horká kaše

Na nemálo podobný okruh témat jako ve filmu *Proč?* zaměřili pozornost i tvůrci filmu *Horká kaše* z roku 1988. Režijně za ním stál Radovan Urban, scénář napsal Miloš Cajthaml. Výchozí situací byla do centra pozornosti umístěna postava mladíka vyrovnávajícího se zpětně s předešlým vážným zraněním a dlouhodobou hospitalizací. Hledání stejně starých vrstevníků jej po návratu z nemocnice nasměruje do skupiny mladistvých výtržníků. Také tito protagonisté se zčásti subkulturně ztotožňují – v tomto případě s metalem.[32] Ve filmu opakovaně vystupuje skupina Vitacit a zpěvačka Lucie Bílá, zazní několik písní a části z koncertu, jež nejen doplňují narativní linku, ale celkově výrazně dotvářejí dramaturgii snímku. Film byl zasazen do periferie sídliště Praha Jižní Město. Lze konstatovat, že právě atmosféra neutěšených vnějších lokací výrazně posilovala autenticitu filmu a snímek zvláště těchto částech nabýval takřka dokumentaristického rázu. Také v tomto případě byla znovu explicitně nastolena otázka, jak moc se v Československu konce osmdesátých let může mladý člověk smysluplně seberealizovat, zabavit, naplněně trávit volný čas. Rovněž prostřednictvím uvedeného filmu nenacházeli tvůrci uspokojivé odpovědi a s jednoznačně cíleným záměrem tuto skutečnost problematizovali. Z řady obrazů vedoucích k tomuto jasnému vyznění, jimiž byl snímek zaplněn,

31) Na platformě Youtube zveřejněno pod názvem: *Futbaloví chuligáni v ČSSR (1988)* [online], [citováno dne: 21. 4. 2026]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=iLLzSzpqsdA.
32) Třebaže nezobrazuje explicitně punk nebo skinheads, film s ohledem k jeho významu pro diskusi o subkulturách, nezávislých aktivitách mládeže a jejich vnímání před rokem 1989 zařazuji jako podstatného zástupce.

lze spojit například s jednou z konkrétních dějových situací. Srocení mladí lidé po úředně zrušeném (sic!) koncertu se nesouhlasně shluknou před kulturním domem, načež někteří z nich posléze ventilují svou frustraci vandalismem. V daném případě šlo o ústřední gang, jenž se nakonec uchýlí i ke kriminalitě, přepadává a okrádá o peníze děti, své vrstevníky a seniory. Jinak řečeno, pakliže se mladí lidé Vlčkovými slovy potýkali s frustrací, či podle výše citovaného vyjádření mladého punkera z pořadu *Sondy* (*„zcela chybí možnosti seberealizace“*), anebo totožně ve filmu *Aby si lidi všimli* (*„říkají nám, že* [existují] *modelářské a počítačové kroužky, to není žádná zábava“*), tak rovněž uvedený snímek zprostředkoval totéž sdělení. Zároveň lze nedostatek příležitostí pro smysluplné trávení volného času označit jako jeden z vůbec nejčastějších motivů, jež procházely drtivou většinou hrané či žurnalistické audiovizuální tvorby před rokem 1989.

S tím spojenou podstatnou interpretační rovinou, již zprostředkoval sledovaný film, byla ovšem i diferenciace. V postulované posloupnosti mladistvé delikventy v daný moment k jednání přímo podněcuje zrušený koncert, v širším plánu jejich jednání umocňuje celková mizérie prostředí, v němž žijí. Současně ovšem zmíněné protagonisty, rovněž záměrně, autoři nespojili přímo s metalem. Jinak řečeno, konkrétní hudba, životní styl, volená vizualita cíleně nakonec nepatřily k přímým původcům. Tvůrci odlišili výtržnický gang od komunity jako celku a snažili se ji vyvinit (i když se k ní zmínění delikventi hlásili). *Horká kaše* sice v mnohém naplňovala atributy morality a současně ve srovnání s *Proč?* byla i o poznání stylisticky méně vyváženým dílem, přesto se však v obecném smyslu jednalo o film angažovaný. Mezi ústřední zdroje krize náležely společenské příčiny, což byly také hlavní spojnice se Smyczkovým filmem.

Stejně jako v něm tematizovali tvůrci *Horké kaše* sexuální násilí, také v tomto případě učinili tak se značně mrazivou surovostí. V závěru filmu totiž skupina hromadně znásilní přítelkyni hlavního hrdiny. Jeho poté zbijí a obě bezvládné oběti posléze pohodí u telefonní budky. Konec filmu odpovídal jeho sdělením jako celku. Dvojici nechají totiž kolemjdoucí, viditelně spořádaní občané bez povšimnutí – pomoc zavolají až jiní, naopak zjevně nonkonformní, mladí lidé.

Totožně jako v případě *Proč?* i *Horká kaše* definovala jasné původce nežádoucího jednání. Mimo neutěšených kulis sídlištní aglomerace se jednalo především o nefunkční rodinu. Na rozdíl od hrdinů *Proč?*, kteří

většinově pocházeli především z rozvrácených rodin, tak v tomto případě šlo naopak v rámci pozdně normalizační společnosti o děti „středostavovsky" situovaných rodičů. Namísto péče o své potomky usilují i za cenu politických kompromisů o kariéru a odpovídající hmotný blahobyt. Bez zajímavosti není v tomto ohledu postava matky později znásilněné dívky, jež pracuje coby redaktorka v televizi. Několik scén se vztahovalo k natáčení televizních reportáží a film jejím prostřednictvím komentoval způsob, jakým byly propagandisticky konstruovány reality, včetně i (filmem z roku 1988 tematizované) neochoty některých z účastníků v továrnách se na natáčení účastnit. Jedna z těchto reportáží cílila rovněž na metalové posluchače. Lze konstatovat, že se jednalo o obdobnou žurnalistiku jako v případě výše uvedeného zástupce *Mládež s otazníkem*, tedy o dílo kombinující pokus o opatrně empatickou perspektivu spolu s výstrahou o nebezpečnosti neorganizovaných mladých. Volbou postavy, ženy ve středním věku – a zčásti kariéristky, bylo sdělováno zřejmé: zájem o mládež ze strany televizního média pozbýval především legitimitu. (Ostatně tento motiv se opakoval v řadě analyzovaných audiovizuálních pramenů; příznivci punku, metalu a dalších odmítali s novináři nebo dokumentaristy hovořit). V předrevoluční *Horké kaši* byla nakonec i tato situace vedena ze strany tvůrců do polemiky. Matce-televizní pracovnici nebylo ze strany redakce umožněno vyrobený materiál odvysílat. Je na své (možno formulovat, že tzv. přestavbové) odvážné dílo hrdá, avšak na její dceru tím nijak nezapůsobí a dívka matčino počínání přejde se zjevným nezájmem. Jevy byly tedy interpretovány jak distancí vůči veřejné konformnosti, tak i optikou generačního neporozumění.

Výsledné zobrazení metalové subkultury ve filmu je ambivalentní a odpovídalo komplikovanému vzniku snímku, dramaturgickým zásahům a proměnám jednotlivých verzí scénáře.[33] Od původního ztvárnění, jež mělo dle všeho sledovat především dehonestační záměr a výchovně varovat před tím, že uvedená hudba i sama komunita jsou zdrojem agrese a původcem obecně nežádoucího jednání dospívajících mladých lidí, se tvůrcům nakonec podařilo portrétovat fenomén i jeho příznivce v pozitivních odstínech. Je to patrné například na skutečnosti, že výtržnická

33) Viz: Milan DUCHÁČEK, *Headbanger's Ball Re-socialised: Representation of Metalheads in late 1980's European movies Verlierer and Horká kaše. An attempt at a Comparision* [rukopis před publikací].

parta mezi skutečné posluchače nepatří a hudba figuruje pouze coby záštita jejich jednání. Zájem skutečných posluchačů je charakterizován jako legitimní forma trávení volného času; jedná se o přirozený nárok, jenž je stále odsouván do pozadí; případné koncerty jsou po intervencích úřadů pozastavovány, anebo jsou potom rychle vyprodány. Subkulturní vymezení kolektivní identity se zhmotnilo do skandovaného sloganu, včetně polemického ostnu ke společenské majoritě a s ní spojenému pop-kulturnímu mainstreamu, resp. bezstarostnému disko stylu: *„My už máme diska dost, disko nemá budoucnost! My jsme mládež nová, mládež metalová!“*[34]

Zvláštní bytosti

Z hraných snímků z roku 1989 vyrobených takřka souběžně s revolucí a společensko-politickou změnou stojí zmínit rovněž *Zvláštní bytosti* (režie Fero Fenič). Psychologický, formou i obsahem komplikovaný a mnohovrstevný film lze žánrově patrně nejpřesněji charakterizovat jako podobenství. Noční cesta, resp. žánrově plnohodnotná „road-movie“ tří postav, vysokého stranického funkcionáře, jeho sekretářky a mladého pohraničníka směřuje do katarze na osobní a přeneseně i společenské úrovni. Do spektra bezpočtu výjevů, symbolických situací a motivů náleží rovněž scéna z neutěšeného sálu hospody kdesi na periferii, v níž probíhá koncert rockové skupiny. Jedná se kapelu Půlnoc, avšak nejpodstatnější v tom není ani skutečnost, že se na filmovém plátně do té doby nepředstavitelně objevila persona non grata, jíž byl Milan Hlavsa (hraje píseň Egona Bondyho *My žijeme v Praze*),[35] jako spíše výrazně stylizovaná atmosféra samotné produkce včetně reakcí publika. Tvořily ji sexuální obscénnosti, výstřední diváci poloodění v kůži na sobě leží na podlaze, přítomny jsou jasně patrné homosexuální motivy. Výjev tím přirozeně nijak neodráží realitu koncertů jakýchkoliv hudebních skupin Československa konce osmdesátých let. V užité přepjatosti a tvůrčím záměru se jedná o perspektivu, kterou zaujímá stěžejní protagonista filmu – stranický funkcionář ve středním věku,

34) Hudební zájmy mladých lidí se staly ústředním tématem i filmu *Království za kytaru* (režie Drahomíra Reňáková-Králová, 1989). Šestnáctiletý mladík, fanoušek rockové hudby, se snaží opatřit si poměrně vysokou částku na koupi elektrické kytary. Žánrový film pro děti a mládež jinak ovšem výrazněji společenskou realitu nekomplikoval.

35) Bez zajímavosti není, že film prolomil rovněž dvacetiletou klatbu Marty Kubišové, jejíž hlas zazněl v jedné z užitých písní s biblickou tematikou.

jenž je během náhodné návštěvy koncertu rozhořčen a následně i zajistí jeho silové rozehnání ze strany Veřejné bezpečnosti.[36]

Největší přání

Mezi nejvýraznější příspěvky pro vhled do myšlenkového světa mladých lidí bezprostředně před revolucí náleží film *Největší přání II.* (1989), natočený předním představitelem domácí dokumentaristiky Janem Špátou. Stopáží celovečerní dokumentární snímek měl zajímavou genezi, resp. předchůdce. Uvedený film totiž přímo navazoval na autorův obdobný projekt z roku 1965; jednalo se o jeho druhé pokračování.[37] Základním východiskem obou snímků byla zdánlivě lapidární otázka směřovaná k mladým asi osmnáctiletým recipientům: *„Jaké je vaše největší přání?"* Otevřené a svěže autentické odpovědi tvoří ve výsledku jeden z nejvíce pozoruhodných pramenů k dějinám každodennosti i dobových mentalit konce osmdesátých let. Špátův tvůrčí záměr byl současně vystavěn na snaze zacílit rovněž na do té doby spíše odvrácená a nepříliš zohledňovaná témata, sociální skupiny či doposud nežádoucí nebo jen neochotně trpěné postoje. Patřili sem hendikepovaní, věřící, drogově závislí, mladiství umístění do výchovných ústavů apod. Autentické a dobově masové zájmy mladých lidí vedly autora i k postižení hudebních žánrů punku, metalu, folku, zábavové hudby a dalších, včetně postojů jejich příznivců a posluchačů. Ve filmu se ze sledovaných žánrů objevují například vystoupení skupin Panika, Laura a její tygři, punkoví Plexis anebo Visací zámek. Hudební složka dokumentu (mimo zmíněných tvořená i z folkových písní Jaromíra Nohavici) film

36) Film byl dotočen na podzim 1989, a jak uvedeno, byl především výrazně stylizovanou alegorií. Skutečnost, že v době uvedení se potýkal s diváckým nezájmem a následně i částečně upadl do zapomnění je nutné přičítat především dynamickým společenským a politickým změnám roku 1990. Srovnatelnou tendenci lze vysledovat rovněž pro další filmové komentáře konce státního socialismu jako například *Vážení přátelé, ano* (režie Dušan Klein, 1989); *Kouř* (režie Tomáš Vorel, 1990); *Zkouškové období* (režie Zdeněk Troška, 1990). Blíže srov. Petr KOURA, *Listopad 1989 na stříbrném plátně*, Dějiny a současnost [mimořádné číslo], 2009, s. 44–47.

37) Špáta z původního dokumentu rovněž citoval a navracel se k někdejším respondentům, hlavně vysokoškolákům druhé poloviny šedesátých let, po dvou desetiletích. Komentáře těchto lidí již ve středním věku ústily v drtivé většině k posmutnělé rekapitulaci. Čtyřicátníci na samém konci tzv. normalizační éry hovořili o „ztracených" letech, v konfrontaci s jejich někdejšími stanovisky a sny jim dominovalo sice neodevzdané, ale přesto nepřehlédnutelné vyznění o lítosti z nevyužitých příležitostí.

jednak výrazně dynamizovala a zároveň mu v mnoha pasážích dodávala nemalou emotivnost.[38]

Z dílčích odpovědí vystupovaly výrazná distance vůči politickému zřízení, u osob příslušných ke sledovaným subkulturám pak o poznání výrazněji. Na doplňující otázku, co respondenty *„nejvíce štve"* se v různých variantách opakoval zpravidla nejprve smích s následnými odpověďmi typu: *„Já vám to povím a oni mě pak zavřou"*, či příznačným *„to se přece neříká"* apod. S viditelně narůstající odvahou komentovali však nakonec většinou témata obecné nesvobody, jež coby ústřední leitmotiv prostupovalo celým dokumentem. Hudební fandové v oblasti kultury kritizovali nedostatečné možnosti vyžití, nedostupnost hudby západních skupin či jejich koncertů, konservatismus politického establishmentu i části širší veřejnosti. Punkeři vyjadřovali výrazně explicitně například své obavy z násilí ze strany společenské majority.[39]

Do filmu se viditelně propisovala měnící se dobová atmosféra bezprostředně před (snad tušeným, nicméně nikoliv samozřejmým) zlomem. Navzdory skutečnosti, že u jakéhokoliv filmu, lhostejno zda hraného či dokumentárního, se jedná především o konstrukci reality, tak autor přesto dokázal v *Největším přání II.* zaznamenat nebývale výrazně napětí z léta a podzimu 1989. Nešlo přitom jen o tenzi spojenou například se stále početnějšími demonstracemi v centru Prahy.[40] Ty ostatně nestály v centru sdělení a tvořily v podstatě jen jeden z dílčích a v kontextu celkové mozaiky vlastně takřka zanedbatelných momentů. Sdělovanými obsahy byly neudržitelnost zřízení, všem odpovědím dominovala jednotící linka v podobě nespokojenosti se stavem věcí u drtivé většiny respondentů, obecné téma aktuálně probíhajícího rozpadu bylo komunikováno průběžně a nešlo jej přehlédnout.

38) Mimo Nohavicova protestsongu *Mávátka* spojeného konkrétně s prostřihy z demonstrací ze dne 21. srpna 1989 se jednalo především o výjevy z nádraží a odjezdu branců spolu s plačícími rodiči i partnerkami a o jejich následný nástup dvouleté prezenční vojenské služby. Jako hudební podkres byla k těmto výjevům vybrána píseň *Když mě brali za vojáka*.

39) Viz například vyjádření: *„Nevím, kdo mě vezme řetězem nebo mi vrazí kudlu do zad"* jen proto, jak vypadám.

40) Snímek končil příznačně. Dokumentarista se účastnil i studentské demonstrace na Albertově dne 17. listopadu 1989. Došel s průvodem až ke kordonu pohotovostního pluku na Národní třídu, kde stačil natočit ještě několik málo záběrů, načež se mu vybila kamera.

Jednu ze stěžejních otázek spojených v nejobecnějším smyslu s příznivci neoficiálních hudebních žánrů (tedy včetně metalistů, novoromantiků, posluchačů kapel vzešlých z nové vlny); jak moc se v jejich případě jednalo o a priori opozičně-politické postoje, či zda šlo na druhou stranu o původně apolitickou mládež vehnanou do zásadního vymezení teprve zkušeností s konzervativně rigidní diktaturou, tak ponechal Špáta bez jasné a určující odpovědi. Autorskou intencí, dramaturgií filmu, i jeho vlastním, zjevně angažovaným stanoviskem (ale explicitně v případě punkerů i ve shodě s jejich jednoznačnými postoji), tak byl patrný jeho důraz směřovaný více k první ze zmíněných perspektiv. Autor tak učinil přinejmenším výběrem narátorů z objemu celkově natočeného materiálu. V průběhu koncertu na pražském Střeleckém ostrově se dotazuje publika, včetně mladé dívky s výrazným líčením a obarvenými vlasy. Dívka tazateli odpovídá: *„Moje najväčšie prianie? Byť slobodným človekom… A aby bolo viac punkerov. Zóna* [skupina Zóna A] *má jednu pesničku o tom, že keď sa všetci spojíme, tak zvíťazíme.“* Špáta: *„Nad kým, nad čím?“* Dívka odvětí lakonicky: *„Nad týmto skurveným štátom.“*

Punk a skinheads v Československu po roce 1990

Do listopadové revoluce marginalizovaným mladým lidem přináležejícím k subkulturám se po roce 1990 otevřel svobodný prostor existence a současně byli zbaveni ostrakizace, včetně mediální. Zároveň s pádem státního socialismu se prostředí nového, svobodného řádu stalo dějištěm jejich nebývalého vzestupu co do počtu a po jistou dobu i veřejného významu. Poměrně výrazným vhledem do ideového ukotvení obou subkultur na samém počátku těchto procesů, resp. ale i do svého druhu dobového zmatení krátce po roce 1989, je krátká reportáž Československé televize *Punk a skinheads v Praze* z května 1990. Prostor přibližně osminutové stopáže zaplnila pestrá škála výpovědí zástupců obou hnutí, jimž dominovala především nejasnost, s jakými hodnotami konkrétní subkulturu spojit. Z vícera podobných odpovědí například mladý punker na dotaz reportérů, jaký je rozdíl mezi nimi a skinheads, odvětil zpočátku poměrně přesvědčivě, že *„to je veliký rozdíl…* [po odmlce] *Hlavně názorově…* [po delší odmlce] *oblečením. Muzika je stejná. To je těžké povědět…* [Později dodal] *Máme rádi pivo*.“ Obdobná neinformovanost byla patrná i z výpovědí kolemjdoucích.

Náhodný chodec odpovídá, že *„pankáči jsou široké hnutí a rozhodně nejsou všichni tak militantní“*, ale že u těch *„skýtů* [sic] *neví“*. Hromadnému srazu zaznamenanému televizními kamerami dominoval ovšem společný jmenovatel v podobě rasismu.

Někteří z velmi mladých skinheads na otázku k jejich „nekonvenčnímu vzhledu“ odpovídali napřímo, že *„jsou rasisté“*. Účastníci hovořili o tom, že bojují za bílou rasu, chtějí bílou Evropu, dožadovali se ideálního scénáře v podobě odvezení Romů do blíže neurčené rezervace, *„aby to bylo všechno v pořádku, oni byli zvlášť a my byli zvlášť“*, nicméně motivace ke svému shromáždění definovali jako manifestaci *„proti fašismu“*. Neobeznámenost s ideovými základy se protínala s obecnou revoltou, nicméně kontinuitně se stavem před rokem 1989 nebylo dosud zřejmé, jakými ideovými obsahy tuto revoltu naplnit, což reportáž dokládala zcela plasticky. Zároveň ovšem platilo, že jakkoliv mohlo shromáždění připomínat pomyslné babylonské zmatení jazyků, tak antiromské akcenty v něm byly jasně určující a náležely ke společně dominantním postojům. V tom není třeba zásadně problematizovat apriorní nesourodost punku s rasismem. Jak uvádějí Ondřej Daniel a kol., prizmatem devadesátých let vnímáme punkovou subkulturu jako antifašistickou a antirasistickou, což ovšem pro osmdesátá léta neplatí.[41] Svou roli sehrávala izolace státu před rokem 1989, vágní obeznámenost s celkovým kontextem hnutí, spíše intuitivní přejímání západní estetiky (například obrazy hákových křížů), či obecná snaha o provokaci.[42] Jinak řečeno, mladíci brojící za „bílý“ kontinent se mohli cítit punkery stejně jako popírat jakoukoliv blízkost s pevně daným, možno formulovat že ideovým a politickým fašismem a doposud se nehlásit ke krajní pravici.[43]

V době vzniku reportáže totiž již také započal záhy rychlý proces přechodu řady někdejších příznivců punku ke skinheads, jenž lze pro několik dalších let charakterizovat jako masový fenomén.[44] Jejich ještě v létě 1990 ideová neobeznámenost byla otázkou druhou. Transfer ideologií do prostředí subkultur a jejich politizaci zeširoka souhrnným způsobem

41) Ondřej DANIEL a kol., *Kultura svépomocí. Ekonomické a politické rozměry v českém subkulturním prostředí pozdního státního socialismu a postsocialismu*, Praha 2016, s. 85.
42) Tamtéž, s. 83–85.
43) S tím souvisela i druhá část reportáže, antiromské postoje ženy ve středním věku a její konfrontace s kolemjdoucím Romem a nakonec takřka „hydeparkovské“ diskusní zapojení řady dalších přihlížejících.
44) Srov. rovněž O. DANIEL a kol., *Kultura svépomocí*, s. 70–85.

popisuje například politoložka Vendula Prokůpková. Líčí mj. přejímání politických idejí anarchismu a neonacismu do prostředí nezávislé mládeže po ztrátě jejich společného nepřítele v podobě komunistického státu, jenž probíhal v obou případech zejména z nedalekého německého prostředí a časově se překrývá s nebývale dynamickou první třetinou devadesátých let.[45] Novou styčnou osou pro řadu mladých lidí se stal postoj vůči Romům, Vietnamcům a dalším menšinám, kteří začali pomyslně zaplňovat uprázdněné oponentní pozice někdejšího politického zřízení, resp. posunuli se do úlohy zásadních protivníků.

Skinheads a Romové

Příznivci skinheads anebo členové kapely Orlík vystupují v krátkometrážním dokumentu *Romové* (režie Tomáš Bílý, 1990). Film jako celek zachycuje především další z mnoha témat, jež byla v bezprostředně porevoluční éře výrazně diskutována. Re-definování sociálních vztahů na pozadí nově utvářeného řádu, přirozená potřeba vymezit se identitně a s tím spojené hledání kolektivních hodnot v mladé demokratické realitě se v souladu s názvem snímku vztahovalo také k otázkám soužití většinové společnosti s Romy. Prostor dostala celá řada aktérů, přičemž předmětem zájmu filmařů byly zejména vzájemné konflikty. Film byl komentářem k problematice kriminality a bezpečnosti, či jejímu skokovému zhoršení po vězeňské amnestii z roku 1990.[46] Vzhledem k revolučnímu předělu nebylo překvapením, že se ve snímku vystupující aktéři vztahovali k minulosti. S různou mírou zkreslení a stereotypů se jak oni, tak tvůrci filmu zaměřovali na sociální otázky spojené s Romy před rokem 1989. Snímek byl situován do Děčína a České Lípy, přičemž z jeho dokumentárních aspektů jsou nemálo výmluvné například části, v nichž se návštěvníci restaurace z řad skinheads otevřeně vyslovují k tomu, jak a proč odtud vyhazují Romy, což je doplněno dalšími vesměs sympatizujícími komentáři hostinského a dalších návštěvníků. V relativně pestré mozaice postav i prostředí jsou

45) Vendula PROKŮPKOVÁ, *The Limits of Tolerance for Intolerance. Young Democracy and Skinhead Violence in Czechia in the 1990s*, Europe-Asia Studies 73, 2021, s. 1–26.
46) K tomu srov. televizní reportáž *Noční Praha*, Československá televize (dále jen ČST) 1990. Také zde byly obsáhle komentovány mantinely demokracie ve spojitosti s kriminalitou amnestovaných a pocitem nebezpečí zažívaným řadovými občany.

zaznamenány rovněž dva koncertní příspěvky kapely Orlík, její členové Daniel Landa a Jakub Maleček vysvětlují motivace svých zhudebněných postojů. Od rasismu se vyjádřeními v zásadě distancovali, problém koexistence charakterizovali jako „etický", dožadovali se „slušnosti", anebo opět uváděli problematiku kriminality.[47]

Poměrně známým je rovněž vystoupení členů kapely Orlík Daniela Landy a Davida Matáska v televizních *Aktualitách* ze 3. května 1990.[48] Interview bylo reakcí na aktuálně proběhnuvší vlnu rasového násilí v centru Prahy. Došlo k němu o dva dny dříve především na Václavském náměstí, jak dosti lakonicky (sic) informovaly televizní *Aktuality*: asi dvě stovky příslušníků „skinheads či punk" po 22. hodině večer napadaly „*naše občany snědé pleti – Romy a Vietnamce, poté cizince*". Tiskový mluvčí správy Sboru národní bezpečnosti hlavního města Prahy k tomu doplnil, že policie zadržela dvě osoby, čímž televize zpravodajské pokrytí uzavřela.[49] Uvedené události z 1. května 1990 a následujících dnů (3. května došlo k dalšímu shromáždění, na sochu sv. Václava byly malovány hákové kříže apod.) tak byly krátce po revoluci prvním výrazně viditelným projevem rasového násilí a v této negativní tendenci následujících let patřily k jasným předělům. Oba hudebníci Orlíku se ve studiu, oděni do tzv. bomberů, distancovali od fašismu, hovořili o situaci, „*která není dobrá pro demokracii*", a varovali „své kamarády" před nebezpečím trestně-právního postihu jejich jednání. Skupina rovněž zčásti utlumila své aktivity, mj. přestala koncertovat v Praze.

Bzenec a rozpad jednoty

Mezi nejvýraznější filmové prameny k dynamicky se rozvíjející skinheadské scéně, jak počtem, tak názorovou radikalizací, náleží hlavně takřka

47) O dobových snahách a toleranci kulturní publicistiky hodnotit nacionalistický a rasistický Orlík jako produkt „nadsázky a vtipu" viz: Miroslav MICHELA, *Punk and Oi! Rebellion…*, např. s. 329 a 340.

48) *30 let zpět: Orlík v televizi. Landa vyzýval k dodržování zákona* [online], [citováno dne: 1. 5. 2026]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/specialy/30-let-zpet-orlik-v-televizi-landa-vyzyval-k-dodrzovani-zakona-50760. Matásek připisoval impuls ke známému interview Jáchymu Topolovi. Viz rozhovor: *S kýmkoliv se rád o Orlíku pobavím, ale přesvědčovat přesvědčenýho nemá smysl*, in: PunkCast [online], [citováno dne: 1. 5. 2026]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=of3InZOAGRI.

49) Archiv České televize (dále jen Archiv ČT), *Aktuality* (vysíláno 2. 5. 1990).

legendární záznam společných koncertních vystoupení skinheadských a oi! kapel v moravském Bzenci v létě 1991. Oproti všem uvedeným zástupcům okolnosti vzniku snímku byly odlišné a nestála za ním oficiální média ani jiná institucionalizovaná filmová produkce. Přesto film stojí za pozornost a přiřazuji jej do vybraného materiálu především s ohledem na jeho masový dopad, v subkulturním prostředí všeobecnou známost a také pro řadu obsažených výrazných sdělení.

Poloamatérský dokumentární film *Live in Bzenec* (režie Petr Orozovič) postihoval nejviditelnější zástupce scény. Kromě nejznámějšího Orlíku se jednalo o skupiny Hubert Macháně, jednoho z prvních domácích zástupců „White Power" hudby – skupinu Braník, dále o My-Lai, Valašskou ligu, slovenský Krátky Proces, anebo v uvedené době rovněž o sympatizující Tři sestry. Záznam nakonec vyšel na VHS a kromě koncertních částí obsahoval i krátké rozhovory s hudebníky nebo fanoušky. Daniel Landa se vyslovil k diskografii Orlíku dobově známou větou, že na rozdíl od prvního alba[50] jejich *„druhá deska má názor"*.[51] Mínil tím album *Demise* z roku 1991, jež se vyznačovalo výraznější politizací, zastoupenou nejznáměji písní *Bílá liga*. Podobně tamtéž odpovídal frontman Tří sester Lou Fanánek Hagen.

Filmem je mj. zaznamenáno rovněž to, že hlavním partnerem festivalu byl týdeník Reflex. Nad pódiem zobrazené bannery s logem časopisu mj. vypovídají o doposud rozostřené hranici mezi (před rokem 1989 oficiální a neoficiální) aktuálně mainstreamovou a okrajovou částí kulturní scény. Uvedený aspekt stále není dostatečně zhodnocen, nicméně je na místě předeslat, že adekvátní analýza problému odpovídající jeho významu není předmětem předkládaného textu. V každém případě otázka proměny hranic mezi alternativní a většinovou kulturou, resp. komodifikace okrajových žánrů a jejich navázání na tržní mechanismy náleží ve sledované době přelomu osmdesátých a devadesátých let mezi nejvíce pozoruhodné. Jak upozorňuje historik Miroslav Michela – mimo již delší dobu reflektovaného punku – právě skupiny Tři sestry anebo Orlík, jež

50) Album *Oi* (1990) třebaže obsahovalo politická stanoviska, tak cílilo ještě více k tématům typickým pro skinheadskou scénu – život v partě, prostředí hospody a pití piva, téma ulice apod. Původní kazeta obsahovala písně: *Oi!*, *Bílej jezdec*, *Řezník*, *Slzy tvý mámy*, *Sametová*, *Ztracená generace*, *Noc je zlá*, *Už zase jdou*, *Já to znám*, *Dvojí metr*, *Na chodníku*, *Dělnická třída* aj.
51) Na albu *Demise* (1991) byly nahrány skladby: *Bílá liga*, *Dudy*, *S.O.S.*, *Praděda*, *Dvojí metr*, *Skinhead*, *Minuta ticha*, *Boty*, *Zpráva pro tisk*, *Všem (který se nechaj utlačovat)*, *Prima večer*, *Ty vole*, *Láďo!*, *Zrůdy*, *Dokolečka*, *Terror*, *Naše krásná…*

v estetice své tvorby odkazovaly k dělnické třídě či poetice ulice, tak mezi mládeží výrazně zpopularizovaly právě skinheadskou subkulturu. Teprve radikalizace hnutí a tříbení názorových stanovisek směřovalo k novému vymezení hranic tolerovaného a v důsledku vedly v dalších letech k postupnému odsunutí skinheads zpět na sociální okraj.[52] Nastíněné trendy lze konkrétně vysledovat rovněž u dalšího ze zástupců dobové televizní žurnalistiky. Pořad *Vlaštovka*, zacílený na dětské a dospívající publikum, zprostředkoval ve své říjnové epizodě v roce 1991 svého druhu didaktické obeznámení s postoji skinheads a anarchistů (k tomu viz dále). Z hlediska dobově rozostřených žánrových mezí byl ovšem příznačný také rozhovor s Lou Fanánkem Hagenem doprovázený klipem skupiny Tři sestry k písni *Život je takovej* (včetně sugestivních výjevů pití v hospodě), jež byly na obrazovce odvysílány v dramaturgicky „dětském" pořadu.[53] Směšování předrevolučních pomezních žánrů (punku, nové vlny, undergroundu) a široce chápané hudební alternativy s rodícím se hudebním trhem po roce 1990 charakterizuje na příkladu stylově výrazně avantgardní kapely Už jsme doma (v osmdesátých letech punkových F.P.B.) rovněž antropoložka a hudebnice-insiderka Pavla Jonssonová.[54] Rozvádí dočasnou symbiózu mezi nahrávacími společnostmi (včetně jejich public relations obsahujících obšírné deklarace o podpoře nezávislé kultury), mezi poptávkou posluchačů-konzumentů a kupujících, jejichž nemalý počet se neidentifikoval s popem; či kulturní politikou státu (politické elity z někdejšího okruhu kolem prezidenta Havla byly nezřídka spojeny s alternativní kulturou).[55] Vladimír Kočandrle, domácí přední osobnost porevolučního hudebního průmyslu (firma Monitor), příznačně hodnotil jimi druhé vydané album Orlíku jako popis „reality bez sentimentu a s nadhledem", včetně jeho vyzdvihnutí písně *Bílá liga*.[56] Popisovaný trend trefně vystihují i týdenní

52) Miroslav MICHELA, *Punk and Oi! Rebellion…*, s. 316.
53) Archiv ČT, *Vlaštovka* (vysíláno 26. 10. 1991). Zpěvák tam i potvrdil sympatie pro *„některou ze* [subkulturních] *skupin"*, ohrazoval se však vůči násilí a odmítl vlastní zakotvení v některé z nich.
54) V osmdesátých a devadesátých letech členka skupin Dybbuk, Panika a Zuby nehty.
55) Pavla JONSSONOVÁ, *Devět z české hudební alternativy…*, zejm. s. 83–84. Ve spojitosti se skupinami Už jsme doma, Mňága a Žďorp, Nahoru po schodišti dolů band či Krásné nové stroje se na podobné otázky, působení těchto kapel po roce 1989 a jejich profesionalizaci blíže zaměřuji in: Jan BÁRTA, *Cesta excentriků z přízemí ven: Nástin vývoje české neoficiální hudební scény 80. let a její změny po roce 1989*, Musicologica Olomucensia, 2020, s. 7–24.
56) Srov. M. MICHELA, *Punk and Oi! Rebellion…*, s. 336.

„žebříčkové skoky“ skupiny Orlík v televizní hitparádě, což zachycuje například režisér Robert Sedláček v dokumentárním filmu *Skinheads* z roku 1997.[57]

Jednotlivé části dokumentu z Bzence 1991 nakonec výrazně tematizují také stále patrnější nacionalistické a rasistické vymezování skinheadských kapel a obdobná stanoviska u jejich veskrze mladistvého publika. Záznam pořízený na festivalu je tak výrazným dokladem o postupné stratifikaci jednotlivých subkultur, jejichž předrevoluční koexistence a původní blízkost se v dané době rozpadala, zejména díky rostoucí politizaci a stále viditelnější radikalizaci. Lze to doložit na rozhovoru s jedním z návštěvníků koncertu, fanouškem s dlouhými vlasy a v džínové bundě – identifikovaným zřejmě hlavně s metalem. V relativně známém a v komunitě takřka legendárním interview uváděl: „*Chtěl jsem vám říct* […] *vztah mezi skinama a normálníma* [sic, zvýraznil autor] *lidima jó…*,“ a vyslovil se pregnantně v tom smyslu, že v minulosti měl sice rovněž vyholenou hlavu, nicméně na tomto koncertě byl kvůli svému zjevu napaden řetězem: „*a šéf skínů, nebo co to bylo za píču – sorry za to slovo – tak mně řekne, mně je to jedno. Kdybych ho potkal v lese, tak mu uřežu hlavu mačetou. My nejsme totiž taky žádní blbečci, my s dlouhýma vlasama. Co chcou? Válku, vole, skínů proti máničkám, nebo co chcou, ty idioti?*“ Uvedená část byla sice zjevně výrazně přeexponovaná, nicméně rodící se konflikt mezi příznivci jednotlivých skupin byl nepřehlédnutelný. Fanoušek dodával: „*Já myslím, že by to šlo řešit dialogem, jo. Ale podívej se na to, ty tam vystoupíš na podium, chceš si zatrsat při bigbítu, kterej máš rád, a on tě přetáhne, vole, řetězem nebo tyčí. To je dialog?* […] *Mně se líbí tato muzika, já mám rád bigbít od podlahy. A skini se mně líběj, ale protože jsou takový hovada, vole, že tě přetáhnou, tak se mně to nelíbí.*“[58]

Roky 1991–1994 optikou televizní publicistiky

Násilných střetů vycházejících z „třídně-ideových“[59] motivů přibližně od roku 1991 zásadně přibývalo a koexistence skinheads s punkery a dalšími

57) Viz dále.

58) Ke konfliktům zejména mezi punky a skinheads viz například vzpomínková kniha z prostředí pravicové scény: Filip VÁVRA, *Těžký boty to vyřešej hned! Skinheads v Praze na konci 80. a začátku 90. let*, Praha 2017, zejm. s. 43–45.

59) M. MICHELA, *Punk and Oi! Rebellion…*, s. 335.

subkulturami, například na společných pódiích, se postupně stávala nemožnou. Dokladem byly i hromadné střety v rámci dalšího festivalu, konkrétně Branické žízně ze stejného roku,[60] anebo násilné potyčky spojené s konáním Zemské jubilejní výstavy v Praze. Necelá stovka zástupců punkového hnutí, rovněž stále více politizovaného a přejímajícího anarchistické, radikálně antikapitalistické názory či nekonzumní životní styl, protestovala proti výstavě, načež byla v prostoru Stromovky napadena holemi a kamením početnou skupinou mladíků z tábora krajně pravicových skinheads.

Druhou zmíněnou událost včetně záznamu samotné následné hromadné rvačky přiblížila dobová televizní reportáž ze 30. května 1991.[61] Hodnou pozornosti na akci byla mj. i pozdější překřikovaná mezi zástupci obou z části již oddělených skupin, přihlášení se skinheadského mladíka ke kališnické (a jak on sám zdůrazňoval, nefašistické) frakci. Pro širší dobovou interpretaci náležela k podstatnějším ovšem odvysílaná vyjádření zástupců institucí. Za státní správu hovořil konkrétně náměstek primátora Jiří Exner, jenž zdůraznil, že konflikt byl jednoznačně vyprovokován skupinou skinheadů a současně kritizoval opožděnou reakci policie, jež nedokázala střetu zabránit, načež se podle jeho mínění zaměřila více na napadenou skupinu. V podobných odstínech se posléze v hodnocení obou táborů vyslovil i zástupce vrcholného managementu výstavy, Radim Menšík. Třebaže rámcově nesouhlasil s anarchistickým protestem, zdůraznil legitimnost takto veřejně manifestovaného nesouhlasu. Stejně jako například ve výše uvedeném dokumentu *Romové* byla znovu a v odlišné podobě nastolena podstatná identitně-porevoluční otázka nabyté a široce chápané svobody, zde ovšem již spojená i se zvažovanými mantinely, nově utvářenou společenskou konvencí a definováním toho, co ještě je a co již není akceptovatelné. Zástupce výstavy se vyjádřil, že všechny strany se musí učit (sic) chovat podle pravidel. Útok ze strany skinheads odmítl dosti pregnantně: „*Nedovedu si představit, kdyby každý si dělal, co chce* […].

60) Festival punkových kapel (ale také Tří sester) Branická žízeň se konal 24. května 1991. Na hřišti ABC v pražském Braníku organizovaně napadly asi tři stovky skinheads převážně punkové posluchače. Výsledkem útoku byly hromadné násilnosti a rozehnání návštěvníků koncertu. Srov. tamtéž.

61) *30 let zpět: Střety anarchistů se skinheady před areálem pražského Výstaviště* [online], [citováno dne: 1. 5. 2026]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/specialy/30-let-zpet-strety-anarchistu-se-skinheady-pred-arealem-prazskeho-vystaviste-32945.

Někdo říká, co se mi nelíbí, tak mu půjdu rozbít hubu? No to snad ne! To v tomhle státě nebývalo zvykem a bohdá nebude." Zjevnými byla dynamika procesů, kdy v průběhu necelých dvou let od revoluce se jednotlivé subkulturní proudy zásadně znesvářily,[62] jejich přibývající střety nutily establishment, a zvláště jeho výkonné složky, osvojit si opět nástroje k restriktivní reakci, celkově bylo nutno znovu vyjednávat o podobě svobody vyjádření i užitých forem.

K popisovanému střetu v pražských Holešovicích se navrátili rovněž diskutující pořadu *M-Session*.[63] Šlo o televizní magazín určený mladým lidem (cílil na lifestyle, sport, vysílány byly videoklipy skupin Depeche Mode, R.E.M. apod.), a proto zaujme soudobou optikou nemálo divácky neatraktivní formát uvedené epizody. Většina přibližně padesátiminutové stopáže byla totiž věnována v zásadě ryze politické debatě (vystoupili poslanec Národního shromáždění Pavel Bratinka, pražský primátor Jaroslav Kořán a v uvedené době ministr vnitra české vlády Tomáš Sokol). Diskutéři se vyjadřovali především ke skokovému nárůstu kriminality v hlavním městě.[64] Poté, co mu televizní pracovníci donesli židli (sic!), připojil se do rozpravy jako čtvrtý také výše zmíněný Jiří Exner. Zopakoval tvrzení, že agresory byli skinheads, nicméně policie se posléze zaměřila hlavně na napadenou skupinu anarchistů. Ministr Sokol v diskusi figuroval především v roli bránícího se, jenž za problém s nedostatečnou bezpečností (ale i výtržnostmi na Výstavišti) nese rámcovou politickou odpovědnost. Problém opožděného zásahu obešel tím, že k němu nemá podklady. Výrazným prvkem debaty byl rovněž jeden z diváckých telefonických dotazů, konkrétně: *„Proč nevyužívá policie příslušníky skinheads jako své pomocníky?*" Všichni přítomní takový přístup striktně odmítli, nicméně již samotná podstata dotazu je příznačným dokladem charakteru někdejší obecné rozpravy z počátku devadesátých let.

62) Uvedený vývoj pak vrcholil během masového střetu hromadnou bitkou na Letné v průběhu prvního máje 1992. Viz reportáž: *30 let zpět: „Stop bolševismu a kapitalismu," hlásaly transparenty anarchistů* [online], [citováno dne: 28. 4. 2026]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/specialy/30-let-zpet-stop-bolsevismu-a-kapitalismu-hlasaly-transparenty-anarchistu-20923.

63) Archiv ČT, *M-Sesion 9/91* (vysíláno 4. 6. 1991).

64) Současným nazíráním působila takřka úsměvně dohoda uzavřená přímo ve studiu mezi Jaroslavem Kořánem a Tomášem Sokolem. Primátor se za přislíbených 20 milionů z rozpočtu města směrem k policii dožadoval „vyčištění středu Prahy", což mu ministr přislíbil („*Ano, vyčistíme*"), načež oba stvrdili domluvené podáním ruky (sic).

Bez nároku na absolutizaci závěrů lze konstatovat, že tuto diskusi bezesporu výrazně definovaly na jedné straně obavy z vlny masové kriminality, antiromský rasismus, ale rovněž sebeidentifikace skinheads coby jistého „předvoje", jenž právě samozvaně bere problém veřejného pořádku do vlastních rukou. V tom úlohu podstatného činitele sehrávala rovněž dobová publicistika, v porevolučních letech s vysokou společenskou prestiží a v případě televize i masovou sledovaností. Mezi ustálené leitmotivy dobové žurnalistiky náležely s nevýznamnými odlišnostmi rozhovory se skinheads, zpravidla v prostředí hospody, kteří zde osvětlovali své motivace. Opakovala se v nich ustálená tvrzení typu *„lidi nám fandí"*, *„nejsme skini, ale Češi a bojujeme za národ"*, vadila jim *„romská kriminalita, demolování bytů"* apod.[65] Četnost těchto interview nepochybně spoluutvářela obraz subkultury a hodnotový prostor, s nímž se část veřejnosti identifikovala a zároveň se jejich prostřednictvím zeslabovala netolerance vůči násilným projevům.

Limitovaná smířlivost veřejnosti i médií k radikalitě a násilí obecně byla charakteristická pro celou první třetinu devadesátých let. V říjnu 1991 informoval *Deník ČST* reportáží o tom, že kriminalita v Praze stoupla o 220 %, což bylo přímo aktualizováno se skinheadskými útoky vůči Romům.[66] Anketně se vyslovila ze svých obav z večerního města mladá žena s tím, že *„má strach z cikánů a skini jí nevadí"*, anebo taxikář zjevně ironicky: *„Nemám rád černochy, cikány a rasismus."* Skinheads zadržení policií za to, že v osmičlenné skupině napadli Roma a způsobili mu újmu na zdraví, obhajovali své jednání požadavkem *„pořádku a bílých Čech"*. Reportáž problematizovala tyto projevy rozvorem s Romem z dalšího obdobného případu, kdy byl napaden šesticí skinheads a pořezán břitvou. Jeho matka se potom vyslovila k tomu, že děti jsou cestou do žižkovské školy denně napadány, a vedení školy proto oslovilo policii, která jim začala zajišťovat doprovod. Poměrně obsáhlá reportáž byla uzavřena morálními apely směrem k mladým lidem ve smyslu, že by měli být nositeli tolerance, zatímco

65) Zde citace, viz Archiv ČT, *Český večerník* (vysíláno 1. 3. 1994); obdobně například *Vlaštovka* (26. 10. 1991), výše citovaný dokument *Romové* (režie Tomáš Bílý, 1990), v tisku srov. David VONDRÁČEK, *Těžký boty až nahoru zavázaný*, Mladý svět 24, 1990, s. 9–11, a bezpočet dalších.
66) Podle vyjádření pražské prokuratury představoval podíl Romů na kriminalitě v Praze třetinu všech případů. Zástupci policie pak v kontextu celé reportáže komentovali své materiální vybavení a personální obsazení jako nedostatečné; Archiv ČT, *Deník ČST* (vysíláno 13. 10. 1991).

se v nich rodí agrese. Přímo na to však tvůrci navazovali pro danou dobu doposud podmíněně empatickým stanoviskem, totiž že *„osmici skinů čeká kvůli nepovedené zkoušce mužnosti* [sic] *nápravné zařízení“*.

Rovněž v říjnu 1991 došlo k obdobným střetům v Teplicích. V severních Čechách jednali skinheads násilně v rámci plánované akce *300 mrtvých* [Romů]. Napjatou situaci mělo vyřešit společné jednání v tamním kulturním domě mezi skinheads (jejich zástupce byl v reportáži označen stratifikačním titulkem „skinhead-kališník“), členy Romské občanské iniciativy, zástupci města a starosty dalších severočeských měst. Jak zaznělo z obrazovky, všechny zúčastněné strany si „cenily dialogu“, nicméně veškeré reportáže o tomto dění byly pojaty stručně a jen krátce informativně, přičemž například skutečnost a samotná podstata výše uvedené akce nebyla nijak blíže konkretizována.[67] Uvažovat lze znovu nad tolerantnějším přístupem vůči projevům subkulturní jinakosti – určovaným nepochybně rovněž také zkušeností s komunistickou diktaturou, a tedy i neochotou silově zasahovat, potlačovat, vymezovat hranice – ale zároveň bylo zjevné, že mediální prostor byl takovým děním v řadě českých měst v dané době zcela zahlcen.

Smířlivostí a větší mírou shovívavosti (zde ovšem vůči jakýmkoliv subkulturám) a snahou o jejich názorové odlišení se vyznačovala rovněž i výše zmíněná epizoda dětského magazínu *Vlaštovka*.[68] Pořad ale zároveň usiloval o propojení těchto identifikací mladých lidí s jejich bytostně prožívanými obtížemi v rodinách, či obecnými problémy dospívajících. Redaktorka Marcela Augustová hovořila s klienty i odborným personálem dětské psychiatrické kliniky a dětského domova i s psychology mládeže.[69]

Rozhovory s konkrétními zástupci subkultur zastupovalo v případě skinheads charakteristické interview od stolu v restauraci. Své postoje komentovali typicky (ostré vymezení vůči Arabům, Romům, řešení spatřovali v násilí, hovořili o obecném pořádku, chtěli jen „bílé Čechy“ apod.),

67) Archiv ČT, *Aktuality* (vysíláno 10. 10. 1991 a 25. 10. 1991).
68) Archiv ČT, *Vlaštovka* (vysílán 26. 10. 1991).
69) Z faktografického hlediska byl pramenně hodnotným rozhovor s jedním již bývalým členem skinheads ke své účasti na násilnostech na festivalu Branická žízeň. Vyslovil se v tom smyslu, že během srazu na stanici metra byli sami skinheads překvapeni množstvím, kolik se jich sešlo. Jeho další interpretaci útoku na koncert lze pak charakterizovat jako klasický projev davové psychózy.

anarchisty označili jako *„hovada“*, či *„bezvládí, to je bordel“*. Vystupující anarchisté naopak zůstali anonymní. Z pouze zvukové stopy hodnotili oponentní skupinu s tím, že se nejedná o pravé skinheads, odmítali strukturalizaci hnutí směrem k rasismu a odsoudili jejich nerovné napadání v přesile (*„jaké hnutí, takové formy boje“*). Sami sebe definovali jako hnutí, jež radikálnějšími metodami bojuje za společenské změny. Zazněla rovněž kritika policie, že se zaměřuje více na anarchistickou stranu. Prostor v pořadu dostali také Romové, kteří se ohrazovali vůči skutečnosti, že veřejnost podporuje skiny, *„včetně vládních míst“*.

Vystupující psychologové Ivan Douda spolu Jitkou Vodňanskou usilovali o profesně neodsudečný pohled (například všechny tři skupiny hledaly *„pochopení své pravdy od svého okolí“*). V jejich případě se však nejednalo o empatii ve smyslu bagatelizace násilí, ale hlavně o snahu pochopit a vysvětlit motivace takového jednání. Z jejich obsáhlých vyjádření – ale také rozhovoru s jedním z otců, vystupovaly hojně jako příčiny nesoulady v komunikaci a rozpory s často nefunkčními rodiči. *Vlaštovka* se tedy vyznačovala pestrou škálou prezentovaných postojů, problém násilí subkultur nebyl interpretován zjednodušeným způsobem a neomezoval se pouze na proklamované teze politických ideologií. Z rámcové typologie dobových přístupů se v pořadu uplatnil didaktismus, resp. snaha o odlišení subkultur – zejména v částech ke skinheads – ale také bagatelizace, a nepřehlédnutelným byl však celkově i výchovný a varující apel.

Oproti přístupu ke skinheadům se vyznačovaly postoje státu k punku, resp. především anarchistům o poznání méně shovívavě. Poměrně striktní postoje zaujala nejen policie, ale rovněž i redakce ČST ke skutečnosti, když v srpnu 1991 dorazilo do Prahy několik stovek „punkerů“ z bývalé Německé demokratické republiky (dále jen NDR). Televize reportovala, že zatarasili Karlův most, vyvolali několik výtržností, ohrožovali *„naše občany i zahraniční turisty“*. Následoval *„krátký, ale účinný zásah policie“*, načež bylo několik desítek osob z České a Slovenské federativní republiky vyhoštěno.[70] Diskurs reportáže vůči zahraničním výtržníkům pozbýval výše zmíněné limitované empatie, jež byla v dané době uplatňována směrem k českým a slovenským skinheads. Citováno bylo jednak negativní

70) V rozhovoru s odpovědným zástupcem policie se řešila otázka, kdo zásah a následnou deportaci zaplatí. Z jazykového hlediska zaujme rovněž termín obsažený v otázce: *„Budete v těchto odsunech* [sic] *pokračovat?“* Archiv ČT, *Aktuality* (vysíláno 6. 8. 1991).

vyjádření na adresu punkerů ze strany velvyslance Spolkové republiky Německo (dále jen SRN), ale především stanovisko s nepřehlédnutelným nacionálním vymezením *„policie dokázala, že si s těmito rádoby turisty dokážeme poradit“*.[71]

Hledání míry tolerance ze strany úřadů a bezpečnostních složek se viditelně propisovalo také do dalších příspěvků dobového zpravodajství. Hodnotící spojení typu *„krátký, ale účinný zásah“* nepatřil k ojedinělým. K typickým momentům řady reportáží náležela právě i zpětná, lze konstatovat že i apologetická vyjádření institucí ke zvolenému postupu, případně uplatněné restrikci. Ze stále četnějších střetů mezi oběma již politizovanými skupinami došlo například v Brně v lednu 1992 k pochodu asi stočlenné skupiny „punkerů a anarchistů“, kteří demonstrovali proti rasové nesnášenlivosti. V prostoru Náměstí Svobody byli „brutálně“ napadeni asi čtyřmi desítkami skinheads, načež zasáhla *„důrazně ale korektně“* policie.[72] O zjevné neschopnosti ze strany státu efektivně zabránit násilným střetům svědčí nicméně skutečnost, že šarvátky pokračovaly i poté až do pozdních nočních hodin. V říjnu téhož roku zasahovala ostře policie proti anarchistům, kteří blokádou narušili dostihový závod Velká pardubická.[73] Syndikát novinářů České republiky kritizoval postup policie (vystupovala během zákroku i proti žurnalistům), nicméně zdůrazněno bylo, že rada města Pardubice označila zásah vůči demonstrujícím za *„důvodný“*.[74]

Bouřlivý průběh státního svátku 28. října 1994 vyvolala shromáždění krajně pravicové strany Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (dále jen S.P.R.–R.S.Č.). Na Staroměstském a později Václavském náměstí došlo k potyčkám s protestujícími anarchisty, předseda strany Miroslav Sládek byl policií silově odveden z pomníku sv. Václava. Anarchisté podle reportérů skandovali *„protifašistická hesla“*, vyprovokovali střet se skinheads (S.P.R.–R.S.Č. je často využívala jako pořádkovou službu, pozn. autora), několik jich zranili, poté házeli dlažební kostky na policii. Skutečnost, že také média si jen postupně osvojovala způsoby, jak

71) Archiv ČT, *Aktuality* (vysíláno 6. 8. 1991).
72) Archiv ČT, *Zpravodajství ČTV* (vysíláno 24. 1. 1992).
73) K tomu spolu s popisem Prvního máje 1992 viz blíže: Ondřej SLAČÁLEK – Václav TOMEK, *Anarchismus: svoboda proti moci*, Praha 2006, s. 586–589.
74) Archiv ČT, *Deník ČST* (vysíláno 14. 10. 1992).

pokrývat zpravodajské události, je patrná z výroku, že použitým dělobuchem se anarchisté *„snažili způsobit chaos“*.[75]

O den později bylo odvysíláno společné Prohlášení ministerstva vnitra a Policie ČR, v němž zaznělo, že policie vystoupila *„striktně podle zákona a prokázala, že jedná podle principů demokratického státu* [sic]“, podařilo se zamezit eskalaci násilí a zásah 28. října proti anarchistům byl prý oprávněný.[76] Policejní složky byly nuceny, kromě vymáhání zákonnosti, pracovat rovněž s vlastním porevolučním sebeobrazem.[77] Bez zajímavosti v tom není navazující zpráva ze stejné relace, že podle šetření IVVM důvěřovalo policii jen 39 % občanů (největší byla mezi příznivci ODS, vysokoškoláky a obyvateli východních Čech – oproti tomu nejmenší podpory se jí dostalo v Praze, severních Čechách a u lidí se základním vzděláním).[78]

V průběhu následujících let však sympatie veřejnosti, benevolence i limitovaná akceschopnost státní moci postupně slábly, a to hlavně v souvislosti s přetrvávajícími projevy rasově motivovaného násilí. Tento trend dále prohluboval rostoucí počet rasově motivovaných vražd[79] a celkový odklon od tolerování těchto jevů se odrazil například v reakci justice a prvních trestněprávních postizích. Otázku soudního precedentu a spolu s tím celkovou veřejnou debatu nad mírou přiměřené obrany inicioval v roce 1992 proces se sochařem Pavlem Opočenským, jenž smrtelně zranil nožem sedmnáctiletého mladíka z komunity skinheads, za což byl rovněž podmínečně potrestán.[80] Z rasových vražd se patrně největší mediální i veřejné pozornosti dostalo odsouzení pachatelů, kteří v Písku v září 1993

75) Archiv ČT, *Události* (vysíláno 28. 10. 1994).
76) Archiv ČT, *Zprávy 18* (vysíláno 31. 10. 1994). Podiv nad pasivitou policie vyjádřil naopak pražský primátor Jan Koukal, ze strany občanských hnutí byla podána trestní oznámení pro nečinnost policie. Tamtéž.
77) Srov. například s výše uvedenou diskusí s ministrem vnitra Tomášem Sokolem. V rozpravě mj. rovněž zaznělo, že je třeba proměnit veřejný obraz policejního sboru, odbourat model dohlížejícího policisty směrem k někomu, *„kdo občany chrání“*; Archiv ČT, *M-Sesion 9/91* (vysíláno 4. 6. 1991).
78) Archiv ČT, *Zprávy 18* (vysíláno 31. 10. 1994).
79) K problematice rasově podmíněných vražd viz například přehledový text: Apolena RYCHLÍKOVÁ, *Zemřel, protože byl Rom*, in: Věčná devadesátá. Proměny české společnosti po roce 1989, Veronika Pehe – Lenka Krátká a kol., Praha 2023, s. 177–196.
80) Archiv ČT, *Deník ČST* (vysíláno 14. 10. 1992). V případě uvedené reportáže zaujme upřesnění osoby, kdy bylo užito spojení *„sochař z New Yorku“*, a dále průběh líčení. Sešlo se několik desítek skinheadů, kteří se vůči Opočenskému vymezovali natolik, že musel být po přelíčení urychleně odvezen za doprovodu policie.

usmrtili Tibora Daniela.[81] Na počátku roku 1995 byli pro šíření nenávisti ke skupině osob odsouzeni k podmíněným trestům členové hudební skupiny Braník.[82]

Poměrně vypovídajícím dokladem proměn v obecném nazírání na uvedené subkultury je rovněž televizní publicistika z roku 1994. *Český večerník* v březnu sice ještě informoval o konfliktním dění v Českých Budějovicích s tím, že z četných incidentů například dvojice mladíků z tábora skinheads vpadla do bytu romské ženy, kde na ni zaútočili slzným plynem, ve městě se obě skupiny ozbrojují a dospěly k přesvědčení, že *„vezmou spravedlnost do vlastních rukou"*, oproti čemuž *„policie ani státní správa nehodnotily situaci jako dramatickou* [sic]". Jednalo se nicméně o viditelně ustupující formu, jak mediálně zacházet s problémem násilného rasismu.[83]

Od původně popisného charakteru, který často relativizoval šíři problému a nedostatečně akcentoval přejímání fašistické a neonacistické ideologie, se postupně ustupovalo. Současně se proměňoval postoj státní moci i mediální hodnocení daných fenoménů. Oproti zprávám regionální redakce o dění v Českých Budějovicích zhlédli diváci „centrálních" Událostí (rovněž v březnu 1994) kvalitativně odlišnou reportáž. Po formální stránce byla sestavena z několika na sebe navazujících částí.

První z nich informativně a v zásadě vysvětlujícím způsobem představila hnutí a jeho minulost (původ ve Velké Británii) i soudobé projevy sympatií v bývalém východním bloku, se zvláštním zřetelem k reáliím nedávno sjednoceného Německa.[84] O poznání početnější okruh sympatizantů v bývalé NDR byl po právu dáván do souvislosti s idejemi anti-

81) Dvojice pachatelů byla odsouzena na jeden rok s podmíněným odkladem, dalších čtrnáct bylo zproštěno obžaloby. V jejich prospěch hrály pochybnosti spojené s jednoznačnou identifikací obžalovaných. Z mnohých například Archiv ČT, *Události* (vysíláno 2. 12. 1994). Rozsudky byly v dalších řízeních zpřísněny a v roce 1999 byli tři pachatelé odsouzeni k trestům ve výši 8,5 roku; 7,5 roku a 7 let.

82) K procesu se skupinou Braník, ale také neochotě velkých vydavatelství typu Monitor nevydávat již rasistickou hudbu viz: Stefan SEGI, *Oi! na ROI. Texty skupin Orlík a Braník a formování vědomí závadnosti na počátku devadesátých let*, in: V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek II: 1938–2014, Michael Wögerbauer – Petr Píša – Petr Šámal – Pavel Janáček (eds.), Praha 2015, s. 1467–1482.

83) Archiv ČT, *Český večerník* (vysíláno 1. 3. 1994).

84) Zazněla například kvantifikace ze Spolkové republiky Německo, kde z evidovaných asi 6 500 militantních příznivců pocházela většina právě z bývalé Německé demokratické republiky (dále jen NDR) a jen 2 500 z původních spolkových zemí.

komunismu, zároveň však byli fašizující skinheads charakterizováni *„primitivní nenávistí vůči cizincům“*, uctíváním třetí říše a *„chatrnými historickými znalostmi“*. Na tento, zjevně hodnotící exkurz navazovaly části věnované již domácímu prostředí. V kontextu tohoto úvodu nepatřily rozhovory se členy komunity v restauraci U Zábranských mezi shovívavé. Vystupující nebyli konkretizováni. Interview bez záběrů tváře zachytilo výroky o tom, že Romy by střídeli a že je třeba *„vymlátit je jako škodnou“*. Protihlas představoval občanský aktivista Stanislav Penc. Třetí část se zaměřila na shromáždění Kališnické vlastenecké fronty konané v Přerově. K akci, jíž se účastnily asi dvě stovky příznivců, se vyjádřil rovněž její organizátor. Odkaz na stanovy, podle nichž se kališnická frakce plně distancovala od rasově a fašisticky organizovaných skupin, zpochybňovalo souběžné skandování hesel typu *„cikáni do práce“* nebo *„Čechy Čechům“*. Akce prý proběhla bez incidentů, nicméně prezentovaná komparace neonacistických skinheads z německého prostředí s domácími kališníky vyznívala s ohledem na skandovaná hesla nepříznivě rovněž pro druhou ze jmenovaných skupin. Reportáž rámovalo stěžejní tvrzení, že *„s fašismem má naše republika neblahou zkušenost“*, přičemž *„tito mladí sympatizanti“* fašismus nezažili, avšak *„nastupuje nová generace“*. Stratifikace hnutí v prezentovaném kontextu reportáže nefungovala a masová média se začala stále zřetelněji vymezovat.

Nahota na prodej a Visací zámek

Řada z výše nastíněných problémů se propsala i do patrně nejvýraznějšího příspěvku k filmovému obrazu subkultur ve hrané kinematografii té doby, *Nahotě na prodej* (režie Vít Olmer, 1993). Snímek byl současně prezentován jako *„první domácí akční film“*. Zaměřil se na stinné stránky porevoluční reality, konkrétně na aktuální téma prostituce a obchodu s lidmi, jež spojoval s prostředím Romů. Postava novináře se spolu s mladou česko-americkou stážistkou a soukromým detektivem pokoušejí rozkrýt kauzu únosů mladých žen a obchodu s tzv. bílým masem. Soudobou perspektivou lze stylové nedostatky, snahu o takřka šokující působivost, či metodu zprostředkování dobových témat a mentalit užitou v *Nahotě na prodej* klasifikovat film do pozice plnohodnotného zástupce exploatační kinematografie raného domácího kapitalismu.

Z hlediska sledovaného tématu stojí ovšem za pozornost reflexe subkultur. Hlavní hrdinové se v jejich střetu s mafií a ve snaze o vyšetření případu spojí se (filmem jednoznačně již rasisticky vyprofilovanými) skinheads, kteří nakonec zaútočí na romské ghetto. Scéna výsledného pouličního střetu mezi desítkami Romů a skinheads byla zcela poplatná snaze zprostředkovat zmíněný žánr akčního filmu. Využity byly výstupy kaskadérů, definovala ji hlavně snaha o diváckou atraktivitu. Ponechámeli stranou dobovou podmíněnost, tedy někdejší představy tvůrců o podobě takového filmu, specifika aplikace v domácích reáliích, anebo například již zmíněná zásadně odlišná soudobá divácká očekávání, tak *Nahota na prodej* zcela korespondovala s transferem videokultury a někdejších západních, především amerických pendantů, jež se v Československu prosazovaly od poloviny osmdesátých let. Pokus o domácí příspěvek ústil zejména do snahy zdůraznit prostou akci. Skinheads ve snímku zastupují především silovou skupinu, využitou k samotnému střetu. Aktéři nebyli výrazněji spojeni s jakýmikoliv dalšími hodnotami (například těmi, jež by tvořily jejich vlastní interní pospolitost či jinými), vyjma zmíněného rasismu. Coby epizodní vnější činitel tak více než co jiného reprezentovali hlavně schopnosti uspět v pouličním boji (žánrotvorný prostředek) a obecné rasově motivované násilí (významotvorný prostředek, kdy film postihoval romskou kriminalitu).

V tom je přesto hodný pozornosti jeden z motivů, totiž eskalace samotného střetu. Skinheadi měli původně romskou komunitu pouze nátlakově zastrašit, ovšem konfrontace obratem přerostla ve zmíněnou akční bitku. Na ohrazení jedné z hlavních postav odvětí do šátku zahalený skinhead v tom smyslu, že „*přece jdou na cikány*". Třebaže patrně není na místě nadhodnocovat promyšlenost scénáře a hloubku intence autorů, tak přesto lze situaci číst také coby obecný motiv ve vztahu k někdejší sociální realitě. Vzhledem k tomu, že míra rasového násilí i radikalita původců se ve sledovaných letech prudce stupňovaly, tak film (patrně spíše nepřímo) zčásti přeneseně komunikoval i tuto skutečnost.

Ve spojitosti s hudební složkou filmu není pak bez zajímavosti také volba jedné z písní, resp. ústředního hudebního motivu. Autorem hudby byl Jaroslav Soukup, avšak za textovou částí stála skupina Hagen Baden, vedená Lou Fanánkem Hagenem. Spolu s popovou zpěvačkou Leonou Machálkovou nahráli skladbu *Červi v kině*, jež se vyznačovala vyhraněným

protiromským obsahem.[85] Důvody, proč byla ve filmu nakonec užita pouze instrumentální část skladby, jsou s otazníkem, nicméně lze se oprávněně dohadovat nad tím, že tvůrci nechtěli posilovat tuto linii vyznění filmu a obávali se obvinění z explicitního rasismu snímku jako celku.

Dobová diskuse o filmu se zaměřovala jednak na téma rozbujelé kriminality, a spolu s tím rovnocenně na zdařilost přenosu žánru akčního thrilleru do domácího prostředí – v tom v převládajícím mínění nemálo kriticky.[86] Výjev střetu skinheads s Romy, případně rasismus jejich příznivců nepatřil k zásadně diskutovaným tématům. Spolu s obrazy organizovaného zločinu, prostředí prostitutek či příhraničních motorestů se jednalo o *„jeden z negativních (a oblíbených) atributů doby"*,[87] případně byla bitka čtena jako „žánrově samoúčelná" (a neúměrně dlouhá) snaha tvůrců o velikášství, vnější okázalost a primární senzacechtivost.[88] V recepci uvedeného momentu se dostal nejdále Josef Chuchma. V březnovém *Respektu* z roku 1993 psal: *„Do soustavně líčené romské apokalypsy vpadne horda čistících skinů. Divák, který se do filmu vžije, sotva nepocítí úlevu: konečně vysvobození ze spárů černé mafie. S hrůzou posléze zjistí, že zapracoval rasový pud."*[89] Také Chuchma se ohrazoval vůči formálním nedostatkům, ale hlavně proti všeobecnému vyznění, *„všeobecného spiknutí"*, vůči němuž se Olmer a autor scénáře, investigativní novinář Josef Klíma, stylizovali do role odhalujících mafiánské praktiky a do někdejších nositelů poznání.[90] I když filmová publicistika zaujala vůči *Nahotě na prodej* nakonec nemálo

85) Odpověď na otázku, do jaké míry mysleli tvůrci písně její text vážně, či zda se jednalo o nadsázku, případně o text určený primárně za účelem specifického filmového využití, ponechávám bez vyjádření. V písni znělo: *„Žereme psy a nemáme vsi. Zničený domy, do Indie s Romy! Psal o nás K. H. Mácha, nezničil Emil Hácha. Divnej národ, na práci marod, jen národ sobě, přes držku tobě, úctu až v hrobě, gádža tě doběh! Než husy pást, je lepší je krást, anebo krást a až po tom pást. Na parkovišti u Rudný, skini budou nerudný. Naftový bloky nacpat do stoky, na účty storno a natočit porno, na vokno svastiku, do hrdla mastiku. A z holý hlavy potoky lávy, hrdosti, mladosti, čechosti, jakosti a tyčí na kosti. Jsou tady jen hosti! Čechy Čechům."*

86) Stanislav BAREŠ, *Nahota na prodej*, Květy 9, 1993, s. 26; David SMOLJAK, *Napsal Nahotu na prodej počítač?*, Reflex 11, 1993, s. 69; Jan JAROŠ, *Co je na prodej?*, Kino 4, 1993, s. 30.

87) [oz], *Nahota na prodej*, Cinema 1, 1993, s. 12.

88) Jan LUKEŠ, *Hlavně ne umění*, Kinorevue 5, 1993, s. 31.

89) Josef CHUCHMA, *Ty vám do toho fakt šijou! Jak Josef Klíma a Vít Olmer bijí na poplach*, Respekt 11, 1993, s. 14.

90) Kritik se ohrazoval mj. vůči otevřenému dopisu tvůrců (Vít OLMER – Josef KLÍMA, *Kriminalita ohrožuje český stát. Otevřený dopis prezidentu Havlovi o vládě mafie*, Mladá fronta Dnes 46, 1993, s. 6) a poznamenával, že místo obdobných proklamací měli natočit lepší film.

rezervované postoje, tak divácký zájem o film byl značný. Měřeno návštěvností: na konci roku 1993 figuroval na druhém místě a na základě tohoto zájmu lze Olmerovu a Klímovu sázku na bulvární vhled do dobových problémů označit jako komerčně úspěšný.[91]

Svébytným a východisky zcela odlišným byl fiktivní hraný dokument *Visací zámek 1982–2007* režiséra Petra Zelenky z roku 1993.[92] Režisér prostřednictvím parodie a experimentu konstruoval příběh kapely od jejího vzniku v prostředí strahovských vysokoškolských kolejí až do fiktivní budoucnosti. Hravost ve spojení s přeexponovaností vedla k vysvětlování, kdo byl Brežněv (*„takovej Rus, co ovládal kus světa“*), či StB (*„to byla taková organizace, která nebyla populární“*), až k absurdně hravé tezi, že revoluci 17. listopadu vyvolal pochod nespokojených studentů v reakci na to, že byl zakázán koncert Visacího zámku.

Naruby byla obrácena také porevoluční realita. Hnutí Greenpeace prosadí zákaz desky skupiny, protože na obalu figuruje „ekologicky nevhodné“ logo cigaret START. Frontman Jan Haubert je proto také zadržen a obžalován z *„nepříznivého ovlivňování mládeže“*. Vyjádří lítost nad tím, že se tak stalo nikoliv v komunistickém státě, ale soudobém zřízení. Globální úspěch kapely však nakonec z jejích textů a hudby vytvoří *„kulturní poklad českého národa“*, její verše recituje Jiřina Švorcová a texty hrají čelné osobnosti domácí hudební scény jako například Ivan Hlas. Dobovou dominanci nezávislé hudby na domácím kulturním poli první poloviny devadesátých let dokládá užitý motiv ze základní školy – dítěti zkoušenému z tvorby Visacího zámku odvětí učitelka: *„Tak co s tebou, ani* [Jima] *Morrisona neznáš…“*

Film striktně pracoval s humorem, který je kapele vlastní. Za mystifikací se ukrývala ale také řada silných a se zpětným odstupem možno konstatovat, že také nadčasových tezí. Ve spojitosti s tajnou policií to bylo například tvrzení ve smyslu, že „zásluhy“ StB budou dějinami ještě

91) Nejúspěšnějším snímkem byl *Konec básníků v Čechách*, na který přišlo přes 880 tisíc diváků, *Nahotu na prodej* zhlédlo více než 830 tisíc, třetí bylo Chytilové *Dědictví nebo Kurvahošigutntag* z roku 1992, ale návštěvnost dosáhla i v roce 1993 přibližně 650 tisíc návštěvníků. Srov. Květy 51, 1993, s. 37.

92) Zelenka navázal fiktivním dokumentem *Mňága – Happyend* (1996) a podobnou mystifikací o Jaromíru Nohavicovi a skupině Čechomor ve snímku *Rok ďábla* (2002). Hudební složka tvořila také výraznou část filmu *Knoflíkáři* (1997), vystupovala v něm mj. skupina Už jsme doma.

doceněny, neboť byli *„výborní archiváři“*. Dějovou linii situovanou do nového milénia komentuje pak hudební publicista Vojtěch Lindaur. Tvůrci z perspektivy roku 1993 hodnotili fiktivní rok 2007 ve smyslu, že *„tvrdá doba si žádá tvrdou hudbu“*, či že komická linka přítomná v tvorbě Visacího zámku umožní posluchačům „zapomenout“. Humornou nadsázku tak Zelenka nakonec pointoval do jisté posmutnělé skepse.

Závěrem

Výběrovou sondu do filmového a televizního obrazu punk a skinheads z konce osmdesátých a počátku devadesátých let je možno uzavřít odkazem na rovněž podstatný dobový snímek. Někdejší realitu totiž zpětně odráží významnou měrou také již zmíněný dokument *Skinheads* z roku 1997, natočený režisérem Robertem Sedláčkem. Podstatné na jeho snímku bylo, že patřil k prvním pokusům o syntézu vývoje hnutí a jeho zasazení do nedávných dobových reálií. Z perspektivy druhé poloviny devadesátých let byla jasná především snaha postihnout problémy akcelerovaného násilí z předešlých roků, úsilí rámcově popsat vyhrocený rasismus, druhotné přejímání neonacistické ideologie, a hlavně pak důraz zacílený na někdejší podstatný problém četných rasových vražd. Film dokumentaristicky postihoval zvláště ve své první polovině řadu shromáždění, (jak patrno nutně nikoliv poučeným divákům) vysvětloval základní ideová východiska hnutí anebo dával prostor bývalým a aktuálně již komunitou zapovězeným členům scény. Sedláček svým snímkem jako jeden z prvních nepřímo zpochybňoval obraz devadesátých let coby neproblematicky šťastné, protože zcela svobodné éry, jenž se v dané době začal zárodečně utvářet.

Z předešlých řádků je zjevné, že takové soudobé, zejména ze strany žurnalistiky přejímané idealizační vize jsou nemálo problematické. Domácí subkulturní příběh punk, skinheads, resp. jejich dále politizovaných uplatnění (anarchismus nebo četné fašizující a neonacistické identifikace) byly určovány – nikoliv jen optikou audiovizuálních pramenů – snahou o nezávislost a volnou seberealizaci, ale stěžejně šlo také o dějiny střetů. Nejprve s končící státní diktaturou, s konformně a nezřídka až nenávistně nastavenou veřejností, poté s Romy či dalšími menšinami, a nakonec mezi hnutími samotnými. Určujícím rysem existence a žité zkušenosti v rámci kolektivní a subkulturní příslušnosti těchto skupin

mladých lidí byla nezřídka ve všech částech sledované etapy let 1986 až 1994 různá míra násilí, s nímž se buď potýkali, anebo naopak patřili k jeho původcům. Životní styl definovaný před rokem 1989 vymezením se vůči dobové šedi, konvencím, politickému zřízení či neschopnosti nabídnout adekvátní prostor k seberealizaci se po sametové revoluci pozvolna posouval k široce verbalizovaným „antielitářským" nesouladům s dobovými představami o kapitalismu anebo naopak k tezím o vlastní kolektivní výlučnosti ve vedeném rasovém boji. Radikalita odpovídala stejně jako se zároveň protínala s překotností společenské a politické změny. Svým způsobem tyto trendy kopírovaly taktéž analyzované, filmem zaznamenané obrazy těchto životních a kulturních stylů coby výsečí pro širší společenský komentář.

Rovněž se do záznamů filmových a televizních pramenů propisovala řada z uvedených distancí, ale současně všechny citované audiovizuální záznamy byly tvořeny v souladu se „svou" dobou. Byly buď podrobeny cenzuře ze strany diktatury, ale současně na bázi tzv. perestrojkových posunů v nich jejich tvůrci nalézali pomyslná okna k otevřenějším sdělením – anebo se po roce 1989 stávaly reflexe dříve tzv. neorganizovaných mladých lidí pomyslným zrcadlem většinového mínění. Státní televizí konstruované morální paniky končícího husákovského režimu stejně jako opatrné filmové obžaloby tohoto zřízení (filmy *Proč?*, *Horká kaše*) z konce osmdesátých let nahradila po roce 1990 pestrá škála nových sdělení i hodnocení. Podobně jako byla rozkolísána radikálním politickým předělem společnost jako celek, tak obdobně také nebývale dynamickým procesem proměny procházely subkulturní scény. Z hlediska historika je možné se k otázce horečnosti vývoje v tomto prostředí omezit pouze na tvrzení, že mezidobí 1990–1992 se na poli subkultur vyznačovalo téměř každý půlrok nemálo rozdílnou, dokonce často zcela odlišnou sociální i ideovou realitou. Z dynamiky, kam se promítaly rozdíly mezi regiony, šlo například o takřka „schizmatický" rozklad skinheads na dílčí frakce, či import neonacismu anebo anarchismu do tohoto prostředí. Vzájemné konflikty i postoje k rasismu tvořily v raných devadesátých letech bezpočet hraničních linií mezi jakkoliv subkulturně orientovanými mladými lidmi. Bylo zároveň zřejmé, že pop-kulturní i novinářský obraz těchto skutečnostní podléhal svým limitům. Tvořila je teprve postupně osvojovaná kompetence ústředních médií, jak přistupovat k nečekané a v mnoha ohledech šokující společenské

realitě nastolené ranými devadesátými roky. Z bezpočtu mnoha aspektů k nim patřily také četné násilnosti mezi tábory rozličně orientované nonkonformní mládeže, konflikty určované etnickou nesnášenlivostí, a nakonec i řada takto motivovaných vražd.

Zjevný byl nesoulad s parametry po roce 1989 aktuálně utvářeného demokratického zřízení a jeho faktickou realitou. Není nutno zdůrazňovat konstruovaný charakter jakéhokoliv filmového obrazu, jeho limity a nutnost kritiky pramene (obzvláště pro snímky vzniklé před rokem 1989). V každém případě lze vyčíst rovněž z audiovizuálního materiálu mnohé nejen k dějinám subkultur, ale právě rovněž i pro široce chápaný příběh celého společenství.

Studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu GA ČR 24-12087S Vyjednávání o revoltě v české a slovenské postsocialistické transformaci.

PhDr. Jan Bárta, Ph.D.
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
barta_jan@centrum.cz

Marginalia Historica 2/2024 87–108

Typograf Jaroslav Dolák – biogram komunistického odbojáře

Miroslav Záveský

Abstract: Typographer Jaroslav Dolák – A Communist Resistance Fighter
The article provides a biographical sketch of the communist resistance fighter Jaroslav Dolák and his wife Edith. Dolák's party activity before World War Two involved the recruitment of volunteers for the Spanish Civil War and was followed up by his role in the creation and operation of a clandestine resistance cell in Prague's Holešovice district after the German takeover of Bohemia in early 1939. Dolák was sentenced to death for his anti-Nazi activity.

Keywords: Jaroslav Dolák; Edith Doláková; International Brigades of the Spanish Civil War; anti-Nazi communist resistance; Protectorate of Bohemia and Moravia (1939–1945); Waldheim prison

DOI: 10.14712/30298393.2026.14

© 2026 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Česká historička Alena Hájková v osmdesátých letech v předmluvě ke své knize *Praha v komunistickém odboji* píše, že je třeba zkoumat jednotlivé osobnosti českého druhoválečného odboje.[1] V určitém směru se tato mezera v české historiografii postupně zaplňuje a vznikají monografie nebo kratší příspěvky o účastnících protinacistické rezistence.[2] Ve většině případů je však pozornost zaměřena na osobnosti, které jsou všeobecně známé nebo které působily ve vrcholných strukturách odboje. Na další „drobné" odbojáře pak často ve veřejném prostoru upomínají názvy ulic. Ty sice nenechávají zapomenout jejich jména, ale jejich činy nijak nepřipomínají.

Pakliže by se Pražané chtěli dozvědět o významu jména ulice, v níž žijí nebo kde se nachází například jejich škola, mohou sáhnout po encyklopedické příručce *Pražský uličník*.[3] V městské části Praha 8 nese mnoho ulic název po padlých hrdinech druhého odboje. V okolí Kobyliské střelnice jsou ulice pojmenovány po hrdinech, kteří zde byli popraveni. V případě ulice Balabánova, přejmenované po sametové revoluci, se však jedná o chybné určení místa popravy velitele odbojové skupiny Tři králové.[4] Pokud bychom šli dále, tak na bohnickém sídlišti najdeme Dolákovu ulici a stejnojmennou základní školu, která bude v roce 2027 slavit padesáté výročí svého založení. A kdy jindy než při příležitosti výročí pátrat po osobnosti, na jejíž počest byly ulice i škola pojmenovány?

V již zmíněné příručce u hesla *Dolákova* čteme: *„Jaroslav Dolák (1910–1942), typograf, v roce 1939 vybudoval ilegální organizaci Komunistické strany Československa v Holešovičkách, roku 1940 byl zatčen a 1. srpna 1942 popraven nacisty. Ulice nese jméno od svého vzniku v roce 1976."*[5]

1) Alena HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji*, Praha 1984, s. 7.
2) Např. Petr KOURA, *Inka Bernášková (1904–1942). Žena proti Hitlerovi aneb Člověk zůstane svobodný, jen když pohrdá smrtí*, in: Lidé a dějiny. K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě, Miroslav Bárta – Martin Kovář a kol., Praha 2017, s. 575–613.
3) Barbora LAŠŤOVKOVÁ – Marek LAŠŤOVKA a kol., *Pražský uličník: Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, Praha² 2022. Nově také [online], [citováno dne: 25. 12. 2025]. Dostupné z: https://prazskyulicnik.cz/.
4) Petr KOURA, *Podplukovník Josef Balabán*, Praha 2003, s. 182.
5) B. LAŠŤOVKOVÁ – M. LAŠŤOVKA a kol., *Pražský uličník*, s. 132.

Před druhou světovou válkou

Jaroslav Vojtěch Dolák se narodil 24. května 1910 v pražské Bubenči. Jeho rodiči byli Jan Dolák (14. dubna 1864 Plzenec – 30. května 1916 Praha) a Marie rozená Hrdličková (nar. 14. května 1875 v Chrášťanech). Jeho otec pracoval jako slévač v Bubenči. Za kmotra mu šel Antonín Hrdlička (pravděpodobně bratr jeho matky Marie), který bydlel v Jinonicích.[6] Manželé Dolákovi se do Bubenče nastěhovali 10. prosince 1897, tedy tři roky po svatbě, kterou měli 28. ledna 1894 v Ořechu (okres Unhošť), a bydleli v domě č. p. 155.[7] V dobách, kdy Jaroslav navštěvoval obecnou školu, však již žil s ovdovělou matkou v ulici Malířská 328.[8] Jaroslav nebyl jedináček, o pozornost rodičů, respektive matky, se musel dělit se svými sestrami Růženou (nar. 28. května 1895) a Marií (nar. 20. dubna 1902) i s bratrem Antonínem (nar. 11. srpna 1899).[9] Před dosažením plnoletosti vychodil pět tříd obecné školy, pak tříletou měšťanku a své studium zakončil čtyřletou pokračovací školou.[10]

Do obecné školy logicky chodil v místě svého bydliště. Škola, kterou Dolák navštěvoval, vznikla již v srpnu 1899. Jednalo se o smíšenou pětitřídní školu v ulici Korunovační 8, která nesla název II. obecná škola v Bubenči na Letné. Do třídy učitelky Klementiny Šopperlové Dolák nastoupil 16. září 1917. Avšak již 1. listopadu se s matkou přestěhoval na Prahu II (čili na Nové Město).[11]

---

6) Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), fond (dále jen f.) fara Kostel sv. Gotharda, dříve sv. Klimenta; sign. BBČ N32; Matrika narozených [online], [citováno dne: 27. 12. 2025]. Dostupné z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=CEA7258879B24661901761109E08E8C3&scan=172#scan172. Datum Dolákova narození se pramen od pramene liší. Někdy se jako den narození uvádí 24. květen, někdy 25.

7) AHMP, Matrika domovských příslušníků obce Bubeneč – Přední Ovenec (1832–1924), A–E [online], [citováno dne: 22. 1. 2026]. Dostupné z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=0A9509708A9211E88A584CCC6A0B7C53&scan=168#scan168.

8) AHMP, f. Obecná škola Praha XIX. – Bubeneč, Korunovační 8, *Třídní katalog docházky a prospěchu*. Fond je nezpracovaný a pro badatele nepřístupný. Za informace velmi děkuji archiváři AHMP Jiřímu Borovskému.

9) AHMP, Matrika domovských příslušníků obce Bubeneč – Přední Ovenec (1832–1924), A–E [online], [citováno dne: 22. 1. 2026]. Dostupné z: https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=0A9509708A9211E88A584CCC6A0B7C53&scan=168#scan168.

10) Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA–VHA Praha), f. Sbírka vojenských kmenových listů, Vojenský kmenový list Jaroslava Doláka (1910).

11) AHMP, f. Obecná škola Praha XIX. – Bubeneč, Korunovační 8. *Třídní katalog docházky a prospěchu*. Na Novém Městě v té době sídlilo několik obecných škol. Jejich fondy jsou bo-

Vzhledem k jeho povolání typografa je velice pravděpodobné, že po ukončení obecné, resp. měšťanské školy navštěvoval některý ze tří odborných vzdělávacích ústavů, kde se mohl tomuto řemeslu vyučit. Jednalo se o Státní grafickou školu na Smíchově (ulice Preslova 3) nebo dvě uměleckoprůmyslové školy (jedna sídlila na Starém Městě na Alšově nábřeží 6 a druhá na Novém Městě na Národní třídě 20).[12] Bohužel nebylo v mých silách projít příslušné fondy těchto škol.

Podařilo se mi vypátrat pouze jednu Dolákovu fotografii, navíc ve špatné kvalitě.[13] Představu o jeho vzhledu si však můžeme udělat díky jeho kmenovému listu z vojenské služby. Kaštanové vlasy měl pravděpodobně v době nástupu na vojnu krátce střižené. Jeho hnědé oči musely od určité doby kvůli oční vadě doplňovat brýle (na levém oku měl 1,5 dioptrie). Nad souměrnými ústy čněl rovný nos, který byl zasazen do podlouhlého obličeje. Se svými 171 cm by pak patřil do soudobého výškového průměru.[14]

Zařazen do branné moci byl Jaroslav Dolák dne 1. října 1930 a svou službu měl vykonávat jeden rok a dva měsíce. V aktivní záloze pak měl dle kmenového listu být do konce prosince 1950. Jeho jednotkou se stala 4. rota 28. pěšího pluku. Dne 10. března 1932 byl propuštěn na trvalou dovolenou a pak přeřazen do aktivní zálohy.[15]

V průběhu druhé světové války i před ní bydlel v Dělnické ulici 40. Ve stejné ulici pak žili i komunističtí poslanci Rudolf Appelt (č. p. 65) a Bruno Köhler (č. p. 63).[16] Rovněž zde bydlela Laura Schimková, u které byl během domovní prohlídky dne 13. února 1939 nalezen psací stroj. Ten měl dle

---

hužel nedostupné a není možné zde Jaroslava Doláka vyhledat. Další škola (I. obecná škola a chlapecká měšťanka) byla založena roku 1903 naproti kostelu sv. Gotharda, v místě dnešního Krupkova náměstí. Před první světovou válkou zde také zahájila provoz další smíšená škola měšťanská pro chlapce i dívky.

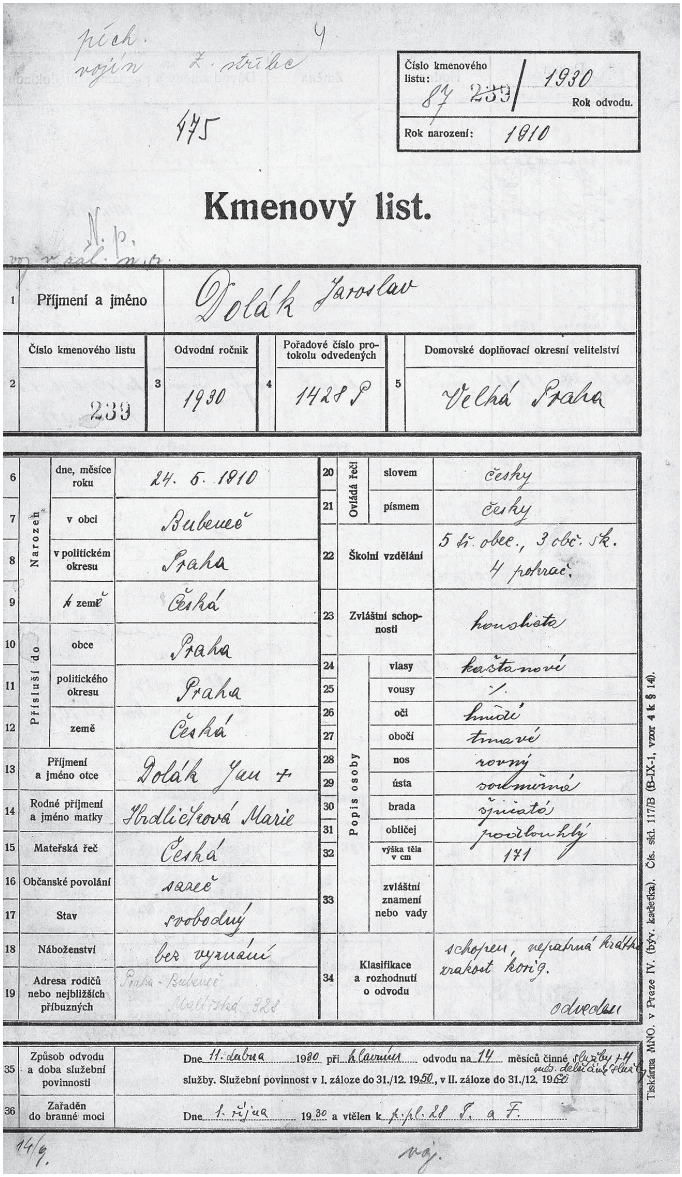
12) Jan HAVRÁNEK, *Velká Praha: orientační plán s regulací dosud nezastavěných částí a seznamem ulic*, Praha 1936.

13) Jaroslav Dolák, profil na genealogickém webu geni.com [online], [citováno dne: 5. 2. 2026]. Dostupné z: https://www.geni.com/people/Jaroslav-Dol%C3%A1k/6000000048785842842?through=6000000027569194483. Tvůrce genealogického stromu Jaroslava Doláka a jeho manželky Edith se mi bohužel nepodařilo zkontaktovat.

14) VÚA–VHA Praha, f. Sbírka vojenských kmenových listů, Vojenský kmenový list Jaroslava Doláka (1910). Jako zajímavost lze uvést, že ovládal hru na housle.

15) VÚA–VHA Praha, f. Sbírka vojenských kmenových listů, Vojenský kmenový list Jaroslava Doláka (1910).

16) Oldřich NOVÁK – Oldřich SLÁDEK – Jaroslav ŽIŽKA, *Komunistický odboj ve světle dokumentů I*, Praha 1971, s. 62–63.

Číslo kmenového listu: 87 259 / 1930 Rok odvodu.
Rok narození: 1910

Kmenový list.

1	Příjmení a jméno	Dolák Jaroslav				
2	Číslo kmenového listu: 239	3 Odvodní ročník: 1930	4 Pořadové číslo protokolu odvedených: 1428 P	5 Domovské doplňovací okresní velitelství: Velká Praha		

6	Narozen	dne, měsíce roku	24. 5. 1910	20	Ovládá řeči	slovem: česky
7		v obci	Bubeneč	21		písmem: česky
8		v politickém okresu	Praha	22	Školní vzdělání	5 tř. obec., 3 obč. šk. 4 potrac.
9		v zemi	Česká	23	Zvláštní schopnosti	houslista
10	Přísluší do	obce	Praha	24	Popis osoby	vlasy: kaštanové
11		politického okresu	Praha	25		vousy: /
12		země	Česká	26		oči: hnědé
13	Příjmení a jméno otce	Dolák Jan †		27		obočí: tmavé
14	Rodné příjmení a jméno matky	Hadličová Marie		28		nos: rovný
15	Mateřská řeč	Česká		29		ústa: podprumná
16	Občanské povolání	zedeč		30		brada: špičatá
17	Stav	svobodný		31		obličej: podlouhlý
18	Náboženství	bez vyznání		32		výška těla v cm: 171
19	Adresa rodičů nebo nejbližších příbuzných	Praha-Bubeneč Hradčanská 328		33		zvláštní znamení nebo vady:
				34	Klasifikace a rozhodnutí o odvodu	schopen, neprabná kráska vrakost kotíg. odveden

35	Způsob odvodu a doba služební povinnosti	Dne 11. dubna 1930 při Klatovech odvodu na 14 měsíců činné služby 14 mě. dělnická setn. služby. Služební povinnost v I. záloze do 31./12. 1950, v II. záloze do 31./12. 1955
36	Zařaděn do branné moci	Dne 1. října 1930 a včleněn k 1. pl. 21 P. a F.

Tiskárna MNO, v Praze IV. (bývalý kadeřišťa). Čís. stč. 1177/B (B-IX-1, vzor 4 K § 14).

14/9. voj.

Obr. 1: Kmenový list Jaroslava Doláka (Zdroj: Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Sbírka vojenských kmenových listů, Vojenský kmenový list Jaroslava Doláka, 1910)

záznamu pocházet z některé z rozpuštěných buněk Komunistické strany Československa (dále jen KSČ).[17] Tato ulice pak bude v rámci komunistické rezistence zajímavá i v následujícím období, kdy zde od jara 1943 bydlel konfident Jaroslav Fiala, jenž se zaměřoval právě na tuto odnož domácího odboje.[18]

Je otázka, kdy vstoupil Dolák do komunistické strany. Podle nacistických dokumentů z vyšetřování odbojové skupiny, do níž patřil, byl straníkem od roku 1936.[19] Ve své výpovědi na policii ze dne 28. prosince 1937 však vypovídal, že se na něj, v té době nezaměstnaného typografa, obrátil komunistický poslanec Josef Krosnář, který ho měl znát *„jako starého člena a funkcionáře strany"*.[20]

Krosnář patřil mezi zakládající členy KSČ, byl součástí radikálního křídla Klementa Gottwalda. Před druhou světovou válkou šplhal v politické kariéře od zastupitele městské části Praha 8 (1927) až do zastupitelstva hlavního města Prahy (1931). Za šíření letáku namířeného proti prezidentu Masarykovi na něj byl v roce 1934 uvalen zatykač, před kterým se musel ukrýt do Moskvy, z níž se po nějaké době ovšem vrátil. Za druhé republiky uprchl do Sovětského svazu znovu, aby se tam stal členem moskevského vedení komunistické strany.[21]

Tento poslanec měl v polovině listopadu 1937 na komunistické schůzi v Lidovém domě v Praze 7 Doláka oslovit s žádostí o pomoc. Následujícího dne se měl vydat na dejvické nádraží, kde se údajně setkal s nějakým mužem. Dolák na schůzku dorazil a od neznámého získal instrukce, že bude dostávat *„adresy lidí, ochotných ke vstupu do španělské vládní armády"*. Dolákovým úkolem pak bylo obstarávání pasů pro tyto zájemce o vstup do interbrigád.[22]

17) O. NOVÁK – O. SLÁDEK – J. ŽIŽKA, *Komunistický odboj ve světle dokumentů I*, s. 89–90.
18) Jiří PADEVĚT, *Průvodce protektorátní Prahou*, Praha 2018, s. 619.
19) Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-24, Anklageschrift, s. 24. Datováno 1. prosince 1941 v Berlíně.
20) Národní archiv (dále jen NA), f. Ministerstvo vnitra 1 – prezidium, Praha (f. 225), k. 1268, sign. 225-1268-5/44, 45, Protokol sepsaný dne 28. 12. 1937 na prezidiu policejního ředitelství v Praze.
21) Petr ANEV – Matěj BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989) A–K*, Praha 2018, s. 680–681.
22) NA, f. Ministerstvo vnitra 1 – prezidium, Praha (f. 225), k. 1268, sign. 225-1268-5/44, 45, Protokol sepsaný dne 28. 12. 1937 na prezidiu policejního ředitelství v Praze.

Španělská občanská válka byl ozbrojený konflikt, který v zemi na Pyrenejském poloostrově probíhal od července 1936 do dubna 1939. Na jedné straně bojovaly fašistické síly pod vedením generála Francisca Franca, proti kterému se bránila ve volbách zvolená vláda tvořená převážně levicovými silami.[23] Války se účastnili dobrovolníci z celého světa včetně Čechů a Slováků. Jmenovat můžeme například Františka Kriegla[24] nebo Ladislava Holdoše, který po Bohuslavu Laštovičkovi velel baterii Klementa Gottwalda.[25]

Způsob, jakým Jaroslav Dolák pomáhal zájemcům o účast v interbrigádách, byl následující. Docházel za lidmi, na které mu dal výše zmíněný neznámý muž adresy, a ptal se jich, zda chtějí odjet do Španělska. Pokud byla jejich odpověď kladná, vyzval je, aby si pořídili pas. Jestliže na něj však neměli patřičný obnos peněz, Dolák jim finančně vypomohl. Lidé, jež takto podpořil, mu pak přinesli stvrzenku za vystavení pasu, kterou mu následně neznámý muž vyplatil. Ve chvíli, kdy se mu potenciální dobrovolník prokázal platným cestovním pasem, odvedl jej následující den v 8 hodin ráno na dejvické nádraží, kde se měl setkat s neznámým mužem, jenž Doláka instruoval. Ten si pak zájemce o účast v interbrigádách převzal. Dle svých slov obdržel *„předplatní lístek na všecky tratě elektrické dráhy a k Vánocům jsem pak dostal odměnu 150,– Kč“*. Dolák měl takto hovořit s dvanácti lidmi, přičemž osm z nich podle jeho výpovědi skutečně na Pyrenejský poloostrov vycestovalo.[26]

Z hlediska verbování zájemců o účast v interbrigádách je zajímavá výpověď truhlářského dělníka Josefa Špouly (nar. 22. ledna 1914). Ten sdělil, že se svým přítelem Janem Pospíšilem (nar. 12. listopadu 1909) nebyli spokojeni v práci, a proto začali uvažovat o cestě do ciziny. Díky Pospíšilovi se oba dostali k Dolákovi, který jim zaplatil pasy. Z výpovědi vyplývá, že Pospíšil chtěl jet bojovat do Španělska, zatímco Špoula byl rád, že mu jen

23) Více viz: Zdenko MARŠÁLEK – Emil VORÁČEK a kol., *Interbrigadisté, Československo a španělská občanská válka*, Praha 2017, nebo Anthony BEEVOR, *Španělská občanská válka*, Praha 2004. Velice zajímavým osobním svědectvím jsou pak dopisy dalšího komunistického odbojáře Jaroslava Klecana. Více viz: Marek TOMAN – David MAJTENYI, *Zrádce, hrdina, spisovatel? Jaroslav Klecan z Reportáže, psané na oprátce*, Praha 2021.

24) Více viz: Martin GROMAN, *Kriegel: voják a lékař komunismu*, Praha 2023, s. 46–73.

25) Více viz: Karel BARTOŠEK, *Svědek Husákova procesu vypovídá*, Praha 1991, s. 15–30, nebo David MAJTENYI – Jiří RAJLICH, *Říkali jim španělští*, Cheb 2022, s. 13–232.

26) NA, f. Ministerstvo vnitra 1 – prezidium, Praha (f. 225), k. 1268, sign. 225-1268-5/44, 45, Výslechový protokol Jaroslava Doláka (sepsán v Praze dne 28. prosince 1937).

někdo zaplatil pořízení pasu. Zda po výslechu skutečně do ciziny vyrazil, se už však nedozvíme.[27]

Způsob, jakým se oba dostali k Dolákovi, byl poměrně snadný. Pospíšil se zmínil o záměru jet do Španělska svému kolegovi v truhlárně Karlu Kocanovi, který znal jednoho komunistu. Pospíšil se Špoulou mu předali své osobní údaje a následně je sám kontaktoval jistý Petr nebo Peters (krycí jméno Doláka). Podle Jana Pospíšila se schůzky s Petersem konaly nejčastěji u Jiráskova mostu, kam jmenovaný chodil v černém kabátu se stejnobarevnými kalhotami a hnědým kloboukem.[28]

Za svou činnost byl Dolák dne 28. prosince 1937 zatčen pro zločin verbování československých státních příslušníků do španělské vládní milice. Díky výslechu také víme, že v letech 1933 až 1934 pracoval sedm měsíců jako typograf pro Výrobnu jízdenek Československých drah, pro kterou s dalšími sazeči vytiskl 40 milionů lístků. Několik jízdenek u něj při domovní prohlídce policie našla.[29]

Při této prohlídce pak byly ještě zadrženy světelné náboje. Ty si Dolák odnesl z vojenského cvičení, kterého se zúčastnil ve dnech 4.–20. září 1937.[30] Dne 30. prosince 1937 byla informace o odcizené munici oznámena armádě. Jednalo se o zásobník s pěti speciálními světelnými náboji. Dolák si měl tyto náboje podle své výpovědi vzít pouze na památku bez úmyslu je jakkoli použít.[31] V únoru 1938 byla podána žádost o prozkoumání nábojů, zda se nejedná o vojenské tajemství.[32] Dle posudku z počátku března 1938 však nešlo o nijak speciální munici. Náboje byly určeny pro střelbu na letadla nebo pro nácvik palby z kulometů, ale jejich červená barva, která vyznačovala dráhu letu střel, byla dostupná i v jiných armádách.[33] Z nějakého důvodu se věc prošetřovala až do konce září 1938. Dne 21. září

27) NA, f. Ministerstvo vnitra 1 – prezidium, Praha (f. 225), k. 1268, sign. 225-1268-5/44, 45, Výslechový protokol Josefa Špouly (sepsán v Praze dne 28. prosince 1937).
28) Tamtéž, Výslechový protokol Jana Pospíšila (sepsán v Praze dne 28. prosince 1937).
29) Tamtéž, Výslechový protokol Jaroslava Dolák (sepsán v Praze dne 28. prosince 1937).
30) Tamtéž.
31) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – Archiv ministerstva vnitra (f. 200), k. 70, sign. 200-70-39, Zpráva Zpravodajské ústředně v Praze (St 8137/38/4).
32) Tamtéž, Zpráva Vojenskému technickému a leteckému ústavu v Praze (datováno dne 24. února 1938).
33) Tamtéž, J. Dolák – posudek doličného materiálu (datováno v Praze dne 2. března 1938).

požádalo velitelství I. sboru o vyhoštění Doláka do zahraničí.[34] To se však nestalo a státní zastupitelství 26. září navrhlo, aby bylo trestní řízení v této věci ukončeno.[35]

Manželství s Edith Kleinovou

Dolákova manželka Edith se narodila 9. října 1909 do židovské rodiny Kleinových v Přerově. Kleinovi nebyli ortodoxní židovskou rodinou. Edith měla tři sourozence. Nejstarším byl František, který zemřel v sedmi letech pravděpodobně na zápal plic. Jejími dvěma mladšími sourozenci pak byla Eliška (studovala v Praze konzervatoř) a Gideon (ten v Praze navštěvoval Jiráskovo gymnázium a docházel i na konzervatoř).[36]

Její otec se jmenoval Heinrich Klein a živil se coby rolník. Rodné jméno matky Ilony bylo Marmorsteinová. V Přerově Edith navštěvovala pět tříd obecné školy, čtyři třídy reálného gymnázia a tři roky dívčí průmyslové školy, kde se vyučila švadlenou. Po opuštění školy pracovala v podniku svých rodičů, kteří si mezitím v Přerově otevřeli mlékárnu a sýrárnu. Během ekonomické krize ve třicátých letech však její rodina o svůj majetek přišla, rodinný podnik byl prodán. Matka pak po smrti chotě odešla v roce 1934 do Prahy (za války bydlela na Rašínově nábřeží 66), kde nastoupila na místo prodavačky v obchodě, aby umožnila studium dcery Elišky a syna Gideona.[37]

Po absolutoriu na obchodní škole v Praze získala Edith pracovní pozici česko-německé korespondentky a účetní.[38] Edith byla již dříve z blíže nespecifikovaných důvodů vyloučena z přerovského Sokola, což ji přivedlo

34) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – Archiv ministerstva vnitra (f. 200), k. 70, sign. 200-70-39, Dolák Jaroslav a spol.
35) Tamtéž, Zpráva Zpravodajské ústředně v Praze (St 8137/38/5).
36) *Paní Eliška K., nar. 1912, Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze* [online], [citováno dne: 7. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/pani-eliska-k-nar-1912/. Gideon Klein se po své deportaci stal jedním z představitelů kulturního života v Terezíně. Na konci války se dostal z Osvětimi do tábora Fürstengrube, kde zahynul.
37) NA, f. Okupační vězeňské spisy – Archiv ministerstva vnitra (101), k. 110, sign. 101-484-7, Vězeňský spis Edith Dolákové, Rukopis z vězení, ve kterém E. Doláková popsala svůj život. Za překlad rukopisu děkuji svému milému kolegovi Danielu Honešovi.
38) Tamtéž.

do židovské mládežnické organizace Blau-Weiss. Nakonec v Kyjově absolvovala přípravu na vycestování do Palestiny, kde si chtěla vybudovat nový domov.[39] Před válkou ještě působila šest let na různých místech v Palestině. Byť rodina Kleinových disponovala knihami filosofa Martina Bubera i zakladatele sionistického hnutí Theodora Herzla, nejednalo se o nijak radikální sionistickou rodinu. Edithin dědeček Emanuel Klein dokonce s vycestováním vnučky do Palestiny nesouhlasil.[40] V Palestině se Edith stala součástí ilegální komunistické skupiny, která prosazovala soužití mezi židy a Araby a chtěla vytvořit Palestinu nezávislou na Britech. Kvůli těmto přestupkům byla místními úřady několikrát zatčena, a nakonec se přes Paříž vrátila do Československa.[41]

K svatbě Edith Kleinové a Jaroslava Doláka došlo 21. ledna 1937.[42] Je otázka, jak a kde se seznámili. Mohlo se tak stát prostřednictvím družstva Včela, kam po začátku války chodila její maminka nakupovat, nebo skrze jejich angažmá ve prospěch KSČ. Podle vzpomínek Edithiny sestry Elišky dokonce Ilona Kleinová schovávala ilegální tiskoviny. Edith pak sestru používala pro převoz peněz Rudé pomoci[43] do Vídně.[44]

Před druhou světovou válkou se Edith Doláková ocitla v hledáčku československé policie. Na počátku roku 1938 byla vyšetřována v souvislosti s podporou komunistické emigrace z Německa, která nalezla ochranu před nacisty v Praze. Jmenovitě se jednalo o Ernsta (v prameni je používána počeštělá verze jeho jména Arnošt) Schillinga (nar. v Berlíně 24. října 1901), Paula Hartmanna (nar. v Sasku 4. listopadu 1907), Johanu Strutzovou (nar. v Lipsku 17. ledna 1915), Josefa Müllera (ten za komunistickou stranu dokonce zastával funkci poslance říšského sněmu), Věru (v policejním

39) Peter AMBROS, *Život hraný z listu*, Praha 2008, s. 61.

40) *Paní Eliška K., nar. 1912, Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze* [online], [citováno dne: 7. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/pani-eliska-k-nar-1912/.

41) P. AMBROS, *Život hraný z listu*, s. 62.

42) NA, f. Okupační vězeňské spisy – AMV (101), k. 110, sign. 101-484-7, Vězeňský spis Edith Dolákové, Rukopis z vězení, ve kterém E. Doláková popsala svůj život.

43) Jednalo se o organizaci pod vedením Komunistické internacionály, jejímž úkolem byla finanční podpora pro komunistické politické vězně nebo pro rodiny padlých komunistů. Česká pobočka této organizace vznikla roku 1925 (mezinárodně však již od roku 1922). V letech 1933–1935 se jednalo o nelegální organizaci, která pak byla nahrazena Solidaritou.

44) *Paní Eliška K., nar. 1912, Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze* [online], [citováno dne: 7. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/pani-eliska-k-nar-1912/.

záznamu se uvádí počeštělá verze jména, pravděpodobně se však její jméno psalo bez háčku) Barthelovou (nar. v Berlíně 1. dubna 1908) a Roberta Hirsinga (nar. v Berlíně 5. července 1899). Všichni tito němečtí emigranti byli po skončení vyšetřování deportováni zpět do nacisty ovládané vlasti.[45]

Úkolem Edith Dolákové a skupiny, které byla členkou,[46] bylo přenášení dopisů pro komunistické emigranty z Německa. Byť celý policejní spis čítá 26 stran, Editě Dolákové je věnována pouze jedna věta: *„Dne 7. X.* [1937 – pozn. autora] *odešel* [Alfred Baumeister] *do knihkupectví f*[irm]*y Šťastný. Odtud odešel do knihkupectví ‚Odeon' a pak do čítárny hl. města Prahy, kde se zdržel do 16 h. a tel.*[efonoval] *pak z budky na Mariánské[m] nám.*[ěstí] *a odešel pěšky do Karlína do sekretariátu KSČ, odtud pak zašel do ‚Jepy' Na Poříčí a zpět přes Těšnov Petrskou na Revoluční, kde u Meinla ochutnával zdarma kávu*[,] *a vrátil se do Zlatnické ul., kde před domem č. 8a, kde se nachází kancelář ‚Solidarita'*[,] *čekal na Editu Dolákovou, která v 18.30 h. vyšla z* [sic!] *aktovkou a odešla s Baumeisterem na Petrské nábřeží, kde setrvali asi 10 min. v důvěrném rozhovoru a Doláková utikala* [sic!] *do Holešovic Dělnická ul. č. 40a, kde byla nenápadně zjištěna a kde také bydlí."*[47]

Na základě této zmínky se nezdá, že by Doláková vykonávala v celé skupině významnější funkci. Díky protokolu, který s ní československé bezpečností orgány sepsaly, si však můžeme vytvořit plastičtější obraz jejího života před válkou. V době výslechu byla zaměstnána v Solidaritě (Zlatnická 8a),[48] kde se setkávala se zmíněným Baumeisterem. Také z tohoto dokumentu zjišťujeme, že nebyla členkou komunistické strany, byť působila v její prospěch.[49] Z tohoto důvodu byla 12. února 1939 policej-

45) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940 (42), k. 1378, sign. 42/S-85/149, Prezidiu zemského úřadu (k rukám pana vládního rady Krejčího), datováno dne 2. ledna 1938. Jak bylo zjištěno československou policií, úkolem Schillingovy skupiny bylo shromažďování informací z nacistického Německa a zasílání komunistických tiskovin do své vlasti.
46) Ve spisu jsou bez většího upřesnění jmenováni Josef Rauscher, Růžena Zajíčková, Antonín Štěpánek a Oldřich Večeřa.
47) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940 (42), k. 1378, sign. 42/S-85/149, Zpráva datovaná v Praze dne 20/21. (zapisovatel udělal při psaní na stroji chybu a nelze jednoznačně určit přesné datum) ledna 1938, s. II. Nepřekvapivě se místo jejího bydliště ztotožňovalo s místem bydliště jejího manžela. V nacistických dokumentech je však uváděno č. p. 38a.
48) V zásadě se jedná o jiné označení Rudé pomoci. Organizace Solidarita, která vznikla roku 1935, však byla legální.
49) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940 (42), k. 1378, sign. 42/S-85/149, Edita Doláková, roz. Kleinová, úřednice.

ním ředitelstvím nařízena prohlídka v bytě Dolákových, která však byla bezvýsledná.[50]

Stejně jako u jejího manžela se i o odbojové činnosti Edith Dolákové dozvídáme z vyšetřovacího spisu, který na ně vedli nacisté. Informace zde mohou být samozřejmě zkreslené, ale v hlavních rysech lze její aktivity rekonstruovat.

Doláková byla zadržena v rámci skupiny Evy Šlapákové,[51] která byla ve spojení s Rudolfem Čápem (ten byl zatčen a souzen s Dolákovou, respektive Freundovou skupinou).[52] O osobě Edith Dolákové se z obžalovacího spisu dozvídáme, že do roku 1935 byla vedena jako židovka, nicméně poté se už k žádnému náboženství nehlásila. Od roku 1936 byla členkou komunistické strany (zde pak zastávala pozici pokladnice místní buňky v Holešovicích), přičemž do roku 1939 také působila jako korespondentka pro organizaci Solidarita.[53] Informace o členství v komunistické straně odporuje výše citovanému policejnímu spisu z roku 1937. Je tedy pravděpodobné, že své členství prvorepublikovým orgánům zatajila, aby neměla větší potíže.

Poté, co v říjnu téhož roku podala výpověď ve své původní práci (pracovala v blíže nespecifikovaném obchodu), byla zaměstnána v podniku svého manžela (*„Seither arbeitet sie in dem Geschäft ihres Ehemannes mit."*).[54] Bohužel se již pravděpodobně nedozvíme, o jaký druh živnosti se jednalo. Podle *Adresáře Protektorátu Čechy a Morava* z roku 1939, kde se nachází seznam podniků a živnostníků v příslušné ulici, v níž sídlili, žádný podnik v této době Jaroslavu Dolákovi nepatřil.[55] V domě Dělnická 40 tehdy fungovaly různé živnosti. Jednalo se o obchod s galanterním zbožím Emilie

50) NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940 (42), k. 665, sign. 42/D-19/285.
51) Členy této skupiny byla Eva Šlapáková (nar. 27. listopadu 1896), elektrotechnik Desiderius Franz (nar. 8. prosince 1898), důchodkyně Hermine Bienefeld, roz. Roubíčková (nar. 21. září 1881), chemička bez zaměstnání Zora Platschek, roz. Gavric (nar. 22. listopadu 1905), kovář Rudolf Kotlík (nar. 23. března 1904), strojní zámečník Rudolf Beck (nar. 31. října 1885) a Edith Doláková.
52) A. HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji*, s. 47.
53) NA, f. Okupační vězeňské spisy – Archiv ministerstva vnitra (101), k. 110, sign. 101-484-7, spis Edith Dolákové, Rukopis E. Dolákové, s. 7.
54) Tamtéž.
55) Vyhledáváno skrze fulltextové vyhledávání, umožněné v rámci digitální platformy Kramerius, kterou spravuje Národní knihovna. Ani pokud do vyhledávání zadáme Dolákovo krycí jméno Peters z dob první republiky, nenajdeme odpovídající živnost.

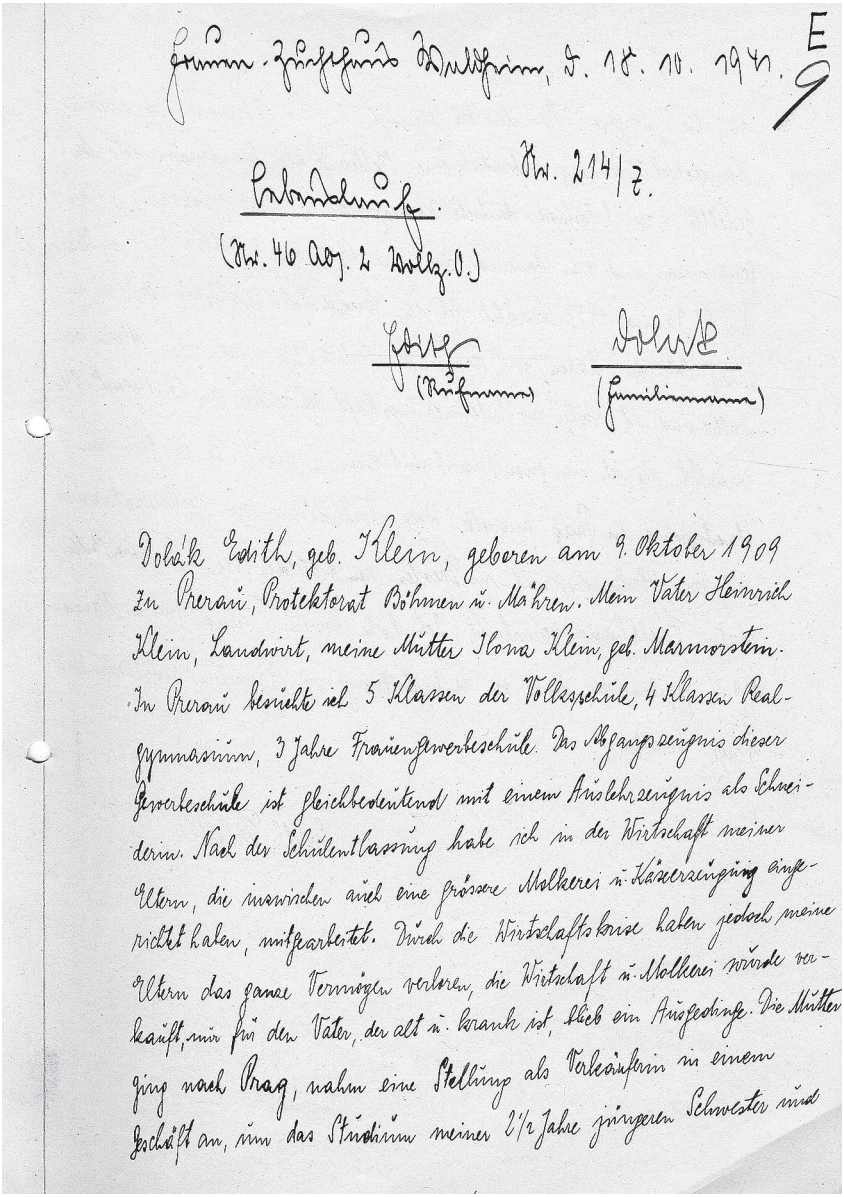
Eislerové, obchod s kovovým zbožím Brod&Töpfer, dále obchod s řezivem Vojtěcha Bacha nebo zámečníka Oldřicha Schulze.[56] Pakliže bychom v *Adresáři* hledali číslo ulice Dělnická 38, která je občas uváděna jako místo bydliště Dolákové, tak zde sídlila autodílna Oldřicha Schulze, komisionální prodej Pavla Jilovského nebo dentista Josef Steppan.[57]

Doláková byla členkou komunistické odbojové buňky vedené již zmíněnou Evou Šlapákovou. Ta byla ve spojení s dalšími holešovickými buňkami a jejím úkolem bylo šíření ilegálního tisku.[58]

Edith Doláková byla zadržena několik měsíců po svém manželovi (zatčen 31. května 1940), a to 26. srpna 1940. Její sestra Eliška ji pak chodila navštěvovat do Petschkova paláce, kde byla vyslýchána gestapem. Kvůli přípravě velezrady byla u Vyššího krajského soudu v Drážďanech dne 1. října 1941 odsouzena ke dvěma letům a třem měsícům káznice. Následně vystřídala několik věznic. Nejdříve byla držena na Pankráci, odkud ji převezli do Lipska. Později byla vězněna v Drážďanech a poté znovu v Lipsku.[59] Podle údajů v deníku vězňů byla od 30. září 1940 do 15. ledna 1941 držena ve vyšetřovací věznici Lipsko I a odtud byla převezena do vyšetřovací věznice Drážďany.[60] Dne 12. března 1941 byla znovu umístěna do vyšetřovací věznice Lipsko I, ale dne 9. května 1941 byla vrácena do Drážďan.[61]

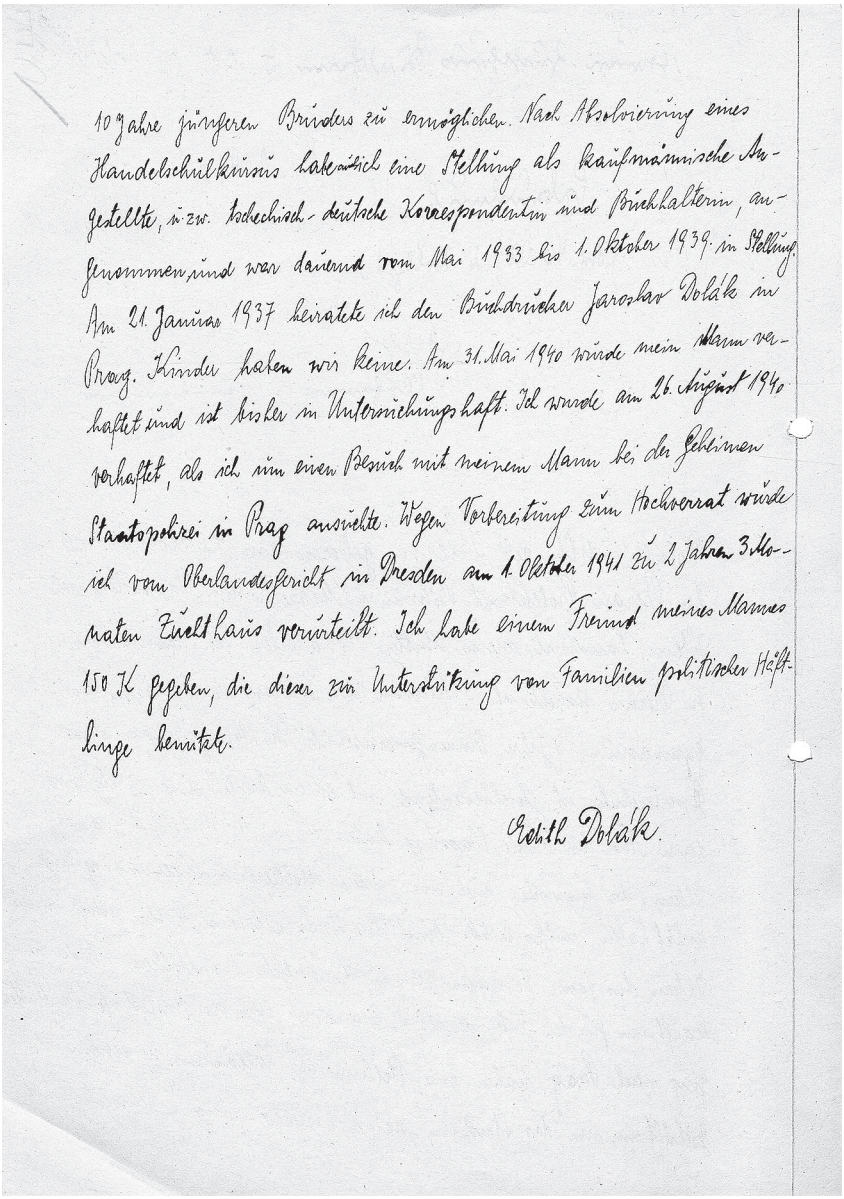
Od 17. října 1941 až do 11. prosince 1942 byla vězněna v mnichovské káznici Waldheim.[62] Bohužel nemáme k dispozici její vězeňský spis.[63] Dne 11. prosince 1942 byla Edith Doláková převezena do policejní věznice

56) Rudolf MOSSE, *Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Svazek I, Seznam adres: Čechy*, Praha 1939, s. 760, 830, 945, 1041.
57) Tamtéž, s. 719, 795, 1050.
58) NA, f. Okupační vězeňské spisy – Archiv ministerstva vnitra (101), k. 110, sign. 101-484-7, spis Edith Dolákové, Anklageschrift, s. 3.
59) *Paní Eliška K., nar. 1912, Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze* [online], [citováno dne: 7. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/pani-eliska-k-nar-1912, a NA, f. Okupační vězeňské spisy – Archiv ministerstva vnitra (101), k. 110, sign. 101-484-7, Vězeňský spis Edith Dolákové, Rukopis z vězení, ve kterém popsala svůj život.
60) Sächsisches Staatsarchiv Leipzig (dále jen SSL), 20035 Untersuchungshaftanstalten Leipzig, Nr. 464. Za materiály ze saského archivu vřele děkuji paní Doreen Wustig, která mi je zaslala na e-mailovou adresu. Také bych zde chtěl za pomoc s formulací a překladem žádosti do archivu poděkovat svému drahému kolegovi Danielu Honešovi.
61) Tamtéž, 20035 Untersuchungshaftanstalten Leipzig, Nr. 405.
62) O vězeňském životě ve Waldheimu nám zanechala zajímavé osobní svědectví Milada Marešová, která byla zatčena kvůli účasti na vydávání ilegálního časopisu *V boj*. Více viz: Milada MAREŠOVÁ, *Waldheimská idyla*, Praha 2009.
63) SSL, 20031 Polizeipräsidium Leipzig, PP-S 8525.

Dolák Edith, geb. Klein, geboren am 9. Oktober 1909 in Přerau, Protektorat Böhmen u. Mähren. Mein Vater Heinrich Klein, Landwirt, meine Mutter Ilona Klein, geb. Marmorstein. In Přerau besuchte ich 5 Klassen der Volksschule, 4 Klassen Realgymnasium, 3 Jahre Frauengewerbeschule. Das Abgangszeugnis dieser Gewerbeschule ist gleichbedeutend mit einem Auslehrzeugnis als Schneiderin. Nach der Schulentlassung habe ich in der Wirtschaft meiner Eltern, die inzwischen auch eine grössere Molkerei u. Käsereizeugung angerichtet haben, mitgearbeitet. Durch die Wirtschaftskrise haben jedoch meine Eltern das ganze Vermögen verloren, die Wirtschaft u. Molkerei würde verkauft, nur für den Vater, der alt u. krank ist, blieb ein Ausgedinge. Die Mutter ging nach Prag, nahm eine Stellung als Verkäuferin in einem Geschäft an, um das Studium meiner 2½ Jahre jüngeren Schwester und

Obr. 2 a 3: Rukopis Edith Dolákové (Zdroj: Národní archiv, f. Okupační vězeňské spisy [101], k. 110, sign. 101-484-7)

10 Jahre jüngeren Bruders zu ermöglichen. Nach Absolvierung eines Handelsschulkurses habe ich eine Stellung als kaufmännische Angestellte, u. zw. tschechisch-deutsche Korrespondentin und Buchhalterin, angenommen und war dauernd vom Mai 1933 bis 1. Oktober 1939 in Stellung. Am 21. Januar 1937 heiratete ich den Buchdrucker Jaroslav Dolák in Prag. Kinder haben wir keine. Am 31. Mai 1940 wurde mein Mann verhaftet und ist bisher in Untersuchungshaft. Ich wurde am 26. August 1940 verhaftet, als ich zum einem Besuch mit meinem Mann bei der Geheimen Staatspolizei in Prag anwesend. Wegen Vorbereitung zum Hochverrat wurde ich vom Oberlandesgericht in Dresden am 1. Oktober 1941 zu 2 Jahren 3 Monaten Zuchthaus verurteilt. Ich habe einem Freund meines Mannes 150 K gegeben, die dieser zur Unterstützung von Familien politischer Häftlinge benützte.

Edith Dolák

v Lipsku – existují o ní záznamy v seznamu jmen a v deníku vězňů. Podle těchto záznamů byla převezena hromadným transportem a 12. prosince 1942 přemístěna do Prahy. O tomto hromadném transportu bohužel nemáme žádné informace ani dokumenty, stejně tak se nedochoval žádný vězeňský či trestní spis.[64]

Soud proběhl v Berlíně, odkud byla nakonec převezena do Osvětimi, kde v roce 1943 zemřela na tyfus.[65] In memoriam pak bylo její jméno a životopisná data vytesána na hrob její sestry Elišky, který se nachází na Novém židovském hřbitově v Praze (oddíl 902).[66] Jako úřední datum smrti pak byl uznán 1. březen 1943.[67]

Jaroslav Dolák součástí protinacistického odboje

Komunisté vstoupili do ilegality krátce po podepsání mnichovské dohody. Nejdříve byla komunistické straně zakázána činnost, následně byla ministerstvem vnitra 27. prosince 1938 úplně zrušena. V prvním období (od Mnichova do roku 1940) se komunisté snažili vybudovat organizaci podzemní sítě (vytvoření členské základny, získávání krycích bytů apod.), dále pak například vydávat a šířit ilegální letáky.[68]

O odbojové činnosti Jaroslava Doláka čerpám informace primárně z jeho obžalovacího spisu uloženém v Archivu bezpečnostních složek.[69] Týž dokument je také uložen v Národním archivu v Praze.[70] Jaroslav Dolák byl zadržen v rámci šestnáctičlenné odbojové skupiny dne 31. května 1940

64) SSL, 20031 Polizeipräsidium Leipzig, PP-S 8564 a PP-S 8525.
65) *Paní Eliška K., nar. 1912, Vzpomínka uložená v Židovském muzeu v Praze* [online], [citováno dne: 7. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/zdroje/vzpominky/pani-eliska-k-nar-1912/.
66) Hrob Elišky Kleinová a kenotaf Ilona a Gideon Kleinovi a Edita Doláková. Spolek pro vojenská pietní místa [online], [citováno dne: 29. 1. 2026]. Dostupné z: https://www.vets.cz/vpm/53680-hrob-eliska-kleinova-a-kenotaf-ilona-a-gideon-kleinovi-a-edita-dolakova.
67) AHMP, f. Okresní soud civilní pro Prahu-sever, spisová značka M 233/46, Úmrtní zápis Edith Dolákové. Za zpřístupnění této archiválie vřele děkuji Janu Rybovi z AHMP.
68) A. HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji*, s. 15 a 49.
69) ABS, f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-24, Anklageschrift. Z tohoto spisu vycházela i Alena Hájková ve své knize *Praha v komunistickém odboji*.
70) NA, f. Okupační vězeňské spisy – Archiv ministerstva vnitra (101), k. 263, sign. 101-637-2.

na základě zatykače, který byl vydán o dva dny dříve. Hned po svém zatčení byl držen ve věznici Stadelheim v Mnichově.[71]

Všichni členové skupiny byli obžalováni z velezrady, kterou měli připravovat od března 1939. Navíc byli někteří (Václav Malý, Jaroslav Dvořák, Rudolf Frus, Josef Sochor, Karel Sladký, Jaroslav Dolák, Rudolf Čáp, Karel Valenta, Antonín Kodeda a Jaroslav Starý) obžalováni z distribuce ilegálních tiskovin.[72]

V čele skupiny stáli Hugo Freund a Josef Mikeska, kteří instruovali okresní vedoucí ilegálních buněk. Již zmiňovaný Jaroslav Dvořák měl na starost vedení Dejvic, Jaroslav Dolák zprvu řídil buňku v Holešovicích, kterou pak ale předal Rudolfu Čápovi. Oblast Břevnova byla pod vedením Václava Haningera a Františka Trojana.[73]

Část skupiny se poprvé setkala v polovině prosince 1938 u zubaře, jehož identitu se nepodařilo dohledat. Schůzky se zúčastnili Hugo Freund, Jaroslav Dvořák, Jaroslav Dolák a Václav Haninger. Hugo Freund jim přednesl informace o zahraničněpolitické situaci. Po přechodu do ilegality jim zde také předal instrukce pro práci v odboji. V létě 1939 svou činnost nakrátko zastavil, ale na konci téhož roku v ní pokračoval až do svého zatčení.[74]

Jaroslav Dolák se o přechodu komunistické strany do ilegality dozvěděl od jisté Slánské (na základě shody příjmení si myslím, že se jednalo o Boženu Slánskou, která v odboji působila jako kurýrka) hned v prosinci

71) Mezi členy „jeho" skupiny patřili: obchodní úředník Hugo Freund (nar. 4. ledna 1900), zámečník Josef Mikeska (nar. 20. května 1896), dělník Václav Malý (nar. 24. března 1907), dělník Jaroslav Dvořák (nar. 13. srpna 1912), zedník Jan Pujman (nar. 25. prosince 1904), skladník Rudolf Frus (nar. 18. října 1894), dělník Josef Sochor (nar. 5. ledna 1892), prodavač Karel Sladký (nar. 18. srpna 1912), zámečník Rudolf Čáp (nar. 17. září 1906), krejčí Václav Haninger (nar. 20. července 1908), instalatér František Trojan (nar. 11. dubna 1910), lešenář Karel Valenta (nar. 29. září 1898), lakýrník Antonín Kodeda (nar. 21. března 1911), švec František Možný (nar. 16. října 1902), typograf Jaroslav Starý (nar. 9. prosince 1906).

72) ABS, f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-24, Anklageschrift, s. 5–6.

73) Tamtéž, s. 6. Pražská organizace KSČ byla rozdělena celkem na šest částí: Pod první (řízenou Antonínem Zbuzkem) spadala Libeň, Vysočany, Karlín a Kobylisy. Oblast Starého a Nového Města, Josefova, Vinohrad a Žižkova spadala pod Josefa Poláka. Třetí oblastí byla Pankrác, Nusle, Vršovice a Michle, kterou nakonec vedl Karel Vronský. Další oblast Smíchova, Košíř a Malé Strany podléhala Ondřeji Staškovi. Oblast, v níž působil Jaroslav Dolák, zahrnovala Dejvice, Holešovice a Břevnov a vedl ji Václav Malý. Šestou oblast tvořilo nejbližší okolí Prahy a v jejím čele stál Cyril Šumbera.

74) Tamtéž, s. 9–10.

1938, ta ho také informovala o tom, že jej strana chce jmenovat vedoucím holešovické buňky. Rovněž mu předala papírek s poznávací značkou vozu, který jej měl dopravit na výše popsanou schůzku s Hugo Freundem. Auto, na něž Dolák čekal u Hlávkova mostu, jej tam skutečně odvezlo. Zde byl zpraven o zahraničněpolitické situaci a také byl uveden do funkce vedoucího holešovické stranické organizace. V ilegální práci jej vyškolili Hugo Freund, Jan Vyskočil, Josef Mikeska a Václav Malý.[75]

Ilegální skupinu začal budovat s Karlem Křenkem, Boženou Homolovou, Rudolfem Czabanem a Rudolfem Čápem, které přijal do vedení okresní buňky. Každému z nich přidělil část Holešovic, kterou měli spravovat. Czaban měl mít na starost oblast „jatek", Křenek Elektrické podniky, pro Homolovou byla vybrána Letná a Rudolf Čáp zřizoval ilegální buňky v továrně na nábytek SAB, kovovýrobě Anýž a na holešovických jatkách.[76]

Jakožto vedoucí holešovické buňky se Dolák pravidelně scházel s nižšími vedoucími. Díky jejich úsilí mělo nakonec Dolákovo ilegální uskupení kolem sedmdesáti spolupracovníků v celé jemu přidělené oblasti. Od těchto členů měl Dolák pravidelně dostávat stranický příspěvek ve výši 270 korun, které následně předával Vyskočilovi.[77]

Pro kolportáž ilegálního tisku zřídil Jaroslav Dolák distribuční místo v holešovickém papírnictví, kam byly přiváženy komunistické tiskoviny. Roznos těchto letáků zajišťoval sazeč písma Josef Žáček (taktéž později zatčen gestapem), kterého Dolák najal jako kurýra. Samotný Dolák měl nelegální tiskoviny roznášet pouze jednou, a to v únoru 1939.[78]

Na přelomu května a června 1939 ukončil podle obžaloby Dolák svou činnost jako okresní vedoucí holešovické oblasti. Na jeho místo pak nastoupil Rudolf Čáp. Dolák byl však stále v kontaktu s Janem Zikou, který ho požádal o opatření falešných dokladů pro funkcionáře strany. To měl Dolák odmítnout a Ziku odkázat na Františka Michálka. Jeho prostřednictvím se pak stal Jaroslav Dolák zodpovědným za získávání krycích bytů pro komunistické odbojáře.[79] V této funkci se až do prosince 1939 pravidelně

75) ABS, f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-24, Anklageschrift, s. 24.
76) Tamtéž, s. 25.
77) Tamtéž.
78) Tamtéž.
79) Byl tak zařazen do tzv. technického aparátu, který měl na starosti mimo hledání ilegálních bytů i kurýrní službu, zajišťování přepážek pro předávání ilegálního materiálu a infor-

s Michálkem setkával. Adresy bytů, které Dolák sehnal, předával Janu Zikovi a Václavu Křenovi.[80]

Na jaře 1940 požádal Rudolf Čáp Doláka o získání kopírovacího stroje, aby se ilegální materiály mohly tisknout přímo v Holešovicích. Dolák věděl, že se takový přístroj nachází ve Sdružení rafinérií minerálních olejů v Praze II (zde byl zaměstnán i Hugo Freund), kde měl známého Václava Macha (taktéž později zatčen gestapem). Tam se pak tiskly různé komunistické letáky a brožury.[81] Stroj tedy přímo do Holešovic nezískali, ale letáky se pro ně tajně tiskly v Praze II.

Místní vedoucí Czaban se mezi únorem a dubnem 1940 obrátil na Doláka ohledně tisku nelegálních materiálů. Jednalo se o tři letáky, které Czaban sám napsal. Dolák pro tyto návrhy vytvořil šablony, podle kterých se následně dva letáky vytiskly v tisícovém nákladu a třetí v polovičním množství. Jeden leták nesl název *Pravda o ministrech Nečasovi a Feierabendovi*, druhý pojednával o komunistické odborářské práci a třetí vyzýval k akci na 1. máje 1940. Tyto vytištěné letáky pak Dolák přinesl k sobě domů, kde si je jeho spolupracovníci vyzvedli.[82]

Gestapo dlouhodobě (přinejmenším od počátku roku 1940) sledovalo Mlejnkovo papírnictví na Praze I (Petrská ulice 25, po válce bylo přeznačeno na 29), v němž komunisté kupovali tiskařské potřeby (například cyklostylový papír) a používali jej jako přepážku pro předávání tiskovin apod. Papírnictví měli pod dohledem příslušníci gestapa Hermann Zander (ten se později podílel i na zatčení Josefa Moláka) a Emil Friedrich. Oba tito gestapáci si „zasloužili" své místo i ve Fučíkově *Reportáži*, kde o nich píše: *„Jsou tři na oddělení II-A 1, kteří mají pověst nejtvrdších potíračů komunismu a černo-bílo-červené stužky za statečnost ve válce proti vnitřnímu nepříteli:* [Emil] *Friedrich,* [Hermann] *Zander a ‚můj komisař', Josef Böhm."*[83]

---

mací nebo třeba rozmnožování ilegálních tiskovin. V čele tohoto sektoru pro Prahu a okolí byl zprvu Karel Elznic a později František Novák.

80) ABS, f. Německé soudy v říši (141), sign. 141-549-24, Anklageschrift, s. 26.

81) Tamtéž.

82) Tamtéž.

83) Julius FUČÍK – František JANÁČEK (ed.), *Reportáž, psaná na oprátce. První úplné, kritické a komentované vydání/reedice*, Praha 2016, s. 66. O obou se pak zmiňuje i na dalších místech. O Zanderovi pak více viz: Ivo PEJČOCH, *Kolaboranti a váleční zločinci na pražském popravišti*, Cheb 2017, s. 376–378.

Zander s Friedrichem poslali na sledování papírnictví své konfidenty Kolomazníka (Neumanna) a Gustava Freieslebena.[84]

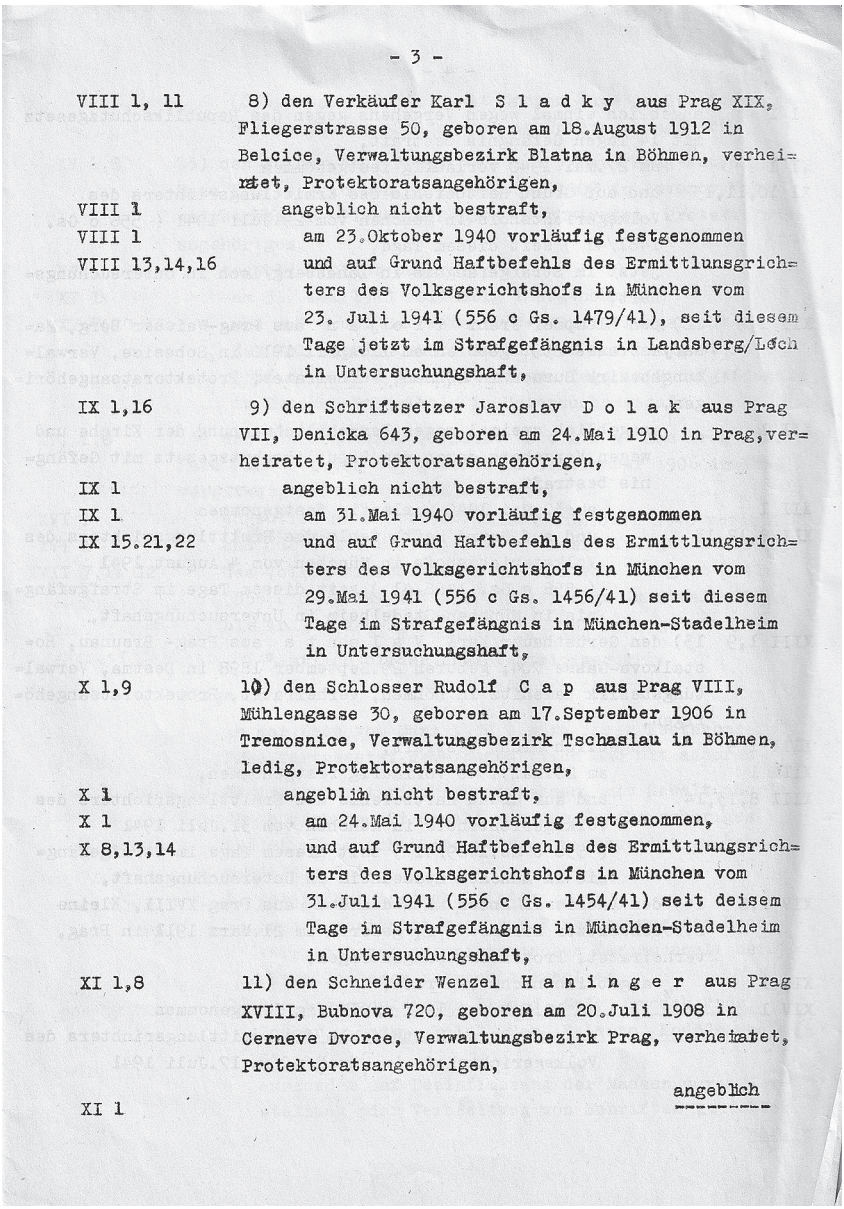
V únoru 1940 gestapo v souvislosti s odhalením tajné přepážky v Mlejnkově papírnictví zatklo řadu komunistických odbojářů operujících na Žižkově. Stopy pak dále vedly i do Holešovic, Dejvic, Smíchova, Břevnova i jiných částí Prahy. Holešovická buňka byla pozatýkána v květnu 1940 (Dolák, jak již bylo řečeno výše, byl zadržen 31. května).

Říšským prokurátorem, který nakonec poslal Doláka a další členy holešovické odbojové skupiny na smrt, byl Albert Weyersberg (19. červenec 1887 – místo a rok úmrtí neznámé). Ten působil jako žalobce u lidového soudu a v roce 1943 se coby přísedící zúčastnil i procesu s představiteli protinacistické skupiny Bílá růže Sofií a Hansem Schollovými.[85]

Byť se jako datum smrti Jaroslava Doláka v již zmíněném *Pražském uličníku* uvádí 1. srpna 1942,[86] ve skutečnosti zemřel o třicet dní později. Život tohoto komunistického odbojáře vyhasl 31. srpna 1942 v Mnichově, kde byl sťat.[87]

PhDr. Miroslav Záveský
ZŠ a MŠ Dolákova, Praha 8
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
student doktorského programu
miroslav.zavesky@email.cz

84) A. HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji*, s. 98–101.
85) Ernst KLEE, *Das Personenlexikon zum Dritten Reich*, s. 674.
86) B. LAŠŤOVKOVÁ – M. LAŠŤOVKA a kol., *Pražský uličník*, s. 132.
87) AHMP, f. Okresní soud civilní pro Prahu-sever, spisová značka M 233/46, Úmrtní zápis Jaroslava Doláka. Za zpřístupnění této archiválie vřele děkuji Janu Rybovi z AHMP.

- 3 -

VIII 1, 11 8) den Verkäufer Karl S l a d k y aus Prag XIX, Fliegerstrasse 50, geboren am 18.August 1912 in Belcice, Verwaltungsbezirk Blatna in Böhmen, verheiratet, Protektoratsangehörigen,

VIII 1 angeblich nicht bestraft,

VIII 1 am 23.Oktober 1940 vorläufig festgenommen

VIII 13,14,16 und auf Grund Haftbefehls des Ermittlungsrichters des Volksgerichtshofs in München vom 23. Juli 1941 (556 c Gs. 1479/41), seit diesem Tage jetzt im Strafgefängnis in Landsberg/Lech in Untersuchungshaft,

IX 1,16 9) den Schriftsetzer Jaroslav D o l a k aus Prag VII, Denicka 643, geboren am 24.Mai 1910 in Prag, verheiratet, Protektoratsangehörigen,

IX 1 angeblich nicht bestraft,

IX 1 am 31.Mai 1940 vorläufig festgenommen

IX 15.21,22 und auf Grund Haftbefehls des Ermittlungsrichters des Volksgerichtshofs in München vom 29.Mai 1941 (556 c Gs. 1456/41) seit diesem Tage im Strafgefängnis in München-Stadelheim in Untersuchungshaft,

X 1,9 10) den Schlosser Rudolf C a p aus Prag VIII, Mühlengasse 30, geboren am 17.September 1906 in Tremosnice, Verwaltungsbezirk Tschaslau in Böhmen, ledig, Protektoratsangehörigen,

X 1 angeblich nicht bestraft,

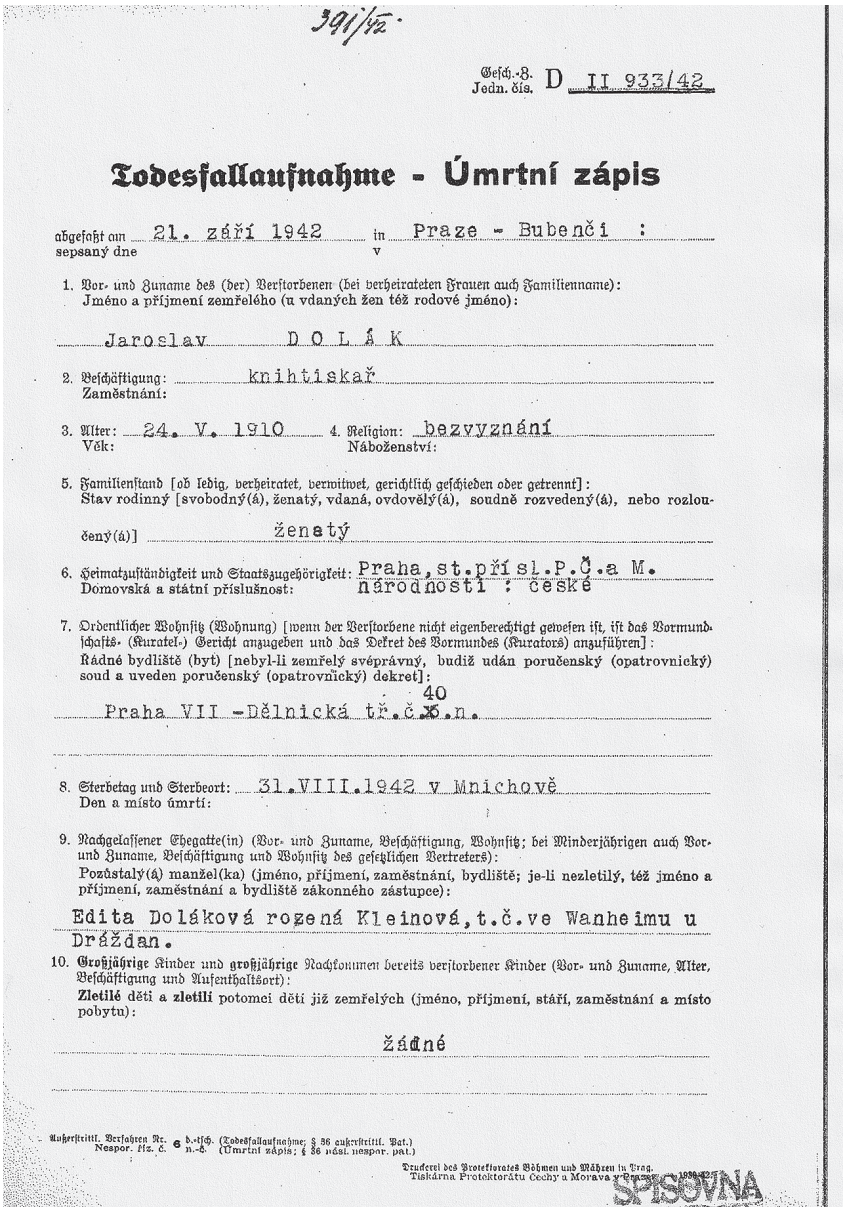
X 1 am 24.Mai 1940 vorläufig festgenommen,

X 8,13,14 und auf Grund Haftbefehls des Ermittlungsrichters des Volksgerichtshofs in München vom 31.Juli 1941 (556 c Gs. 1454/41) seit deisem Tage im Strafgefängnis in München-Stadelheim in Untersuchungshaft,

XI 1,8 11) den Schneider Wenzel H a n i n g e r aus Prag XVIII, Bubnova 720, geboren am 20.Juli 1908 in Cerneve Dvorce, Verwaltungsbezirk Prag, verheiratet, Protektoratsangehörigen,

XI 1 angeblich

Obr. 4: Vyšetřovací spis Jaroslava Doláka (Zdroj: Archiv bezpečnostních složek, f. Německé soudy v říši [141], sign. 141-549-24)

391/42.

Gesch.-Z. D II 933/42
Jedn. čís.

Todesfallaufnahme - Úmrtní zápis

abgefaßt am 21. září 1942 in Praze - Bubenči :
sepsaný dne v

1. Vor- und Zuname des (der) Verstorbenen (bei verheirateten Frauen auch Familienname):
Jméno a příjmení zemřelého (u vdaných žen též rodové jméno):

Jaroslav D O L Á K

2. Beschäftigung: knihtiskař
Zaměstnání:

3. Alter: 24. V. 1910 4. Religion: bezvyznání
Věk: Náboženství:

5. Familienstand [ob ledig, verheiratet, verwitwet, gerichtlich geschieden oder getrennt]:
Stav rodinný [svobodný(á), ženatý, vdaná, ovdovělý(á), soudně rozvedený(á), nebo rozloučený(á)] ženatý

6. Heimatzuständigkeit und Staatszugehörigkeit: Praha, st.přísl.P.Č.a M.
Domovská a státní příslušnost: národnosti : české

7. Ordentlicher Wohnsitz (Wohnung) [wenn der Verstorbene nicht eigenberechtigt gewesen ist, ist das Vormundschafts- (Kuratel-) Gericht anzugeben und das Dekret des Vormundes (Kurators) anzuführen]:
Řádné bydliště (byt) [nebyl-li zemřelý svéprávný, budiž udán poručenský (opatrovnický) soud a uveden poručenský (opatrovnický) dekret]:

40
Praha VII -Dělnická tř.č.X.n.

8. Sterbetag und Sterbeort: 31.VIII.1942 v Mnichově
Den a místo úmrtí:

9. Nachgelassener Ehegatte(in) (Vor- und Zuname, Beschäftigung, Wohnsitz; bei Minderjährigen auch Vor- und Zuname, Beschäftigung und Wohnsitz des gesetzlichen Vertreters):
Pozůstalý(á) manžel(ka) (jméno, příjmení, zaměstnání, bydliště; je-li nezletilý, též jméno a příjmení, zaměstnání a bydliště zákonného zástupce):

Edita Doláková rozená Kleinová, t.č.ve Wanheimu u Drážďan.

10. **Großjährige** Kinder und **großjährige** Nachkommen bereits verstorbener Kinder (Vor- und Zuname, Alter, Beschäftigung und Aufenthaltsort):
Zletilé děti a **zletilí** potomci dětí již zemřelých (jméno, příjmení, stáří, zaměstnání a místo pobytu):

žádné

Außerstritt. Verfahren Nr. e d.-tsch. (Todesfallaufnahme; § 36 außerstritt. Pat.)
Nespor. říz. č. n.-č. (Úmrtní zápis; § 36 nesl. nespor. pat.)

Druckerei des Protektorates Böhmen und Mähren in Prag.
Tiskárna Protektorátu Čechy a Morava v Praze

SPISOVNA

Obr. 5: Úmrtní list Jaroslava Doláka (Zdroj: AHMP, f. Okresní soud civilní pro Prahu-sever, sp. zn. M 23346, Úmrtní zápis Jaroslava Doláka)

RECENZE

Michal PŘIBÁŇ, *Errol. Josefa Škvoreckého život první, 1924–1969*

Brno, Host 2024, 728 stran, ISBN 978-80-275-2194-4

Sté výročí narození Josefa Škvoreckého opět otevřelo otázku, jakým způsobem dnes tohoto autora číst a interpretovat. Přestože jeho prózy zůstávají pevnou součástí českého literárního kánonu a tituly jako *Zbabělci*, *Prima sezóna*, *Tankový prapor* nebo *Mirákl* patří k nejznámějším českým literárním dílům druhé poloviny 20. století, veřejná představa o samotném Škvoreckém bývá často poměrně schematická. Obvykle je připomínán především jako představitel generace spisovatelů, z nichž část odešla po „osmašedesátém roce" do exilu, kde dál aktivně působil jako autor, nakladatel a kritik komunistického režimu. Rozsáhlá biografie Michala Přibáně se však pokouší tento zjednodušený obraz výrazně korigovat a představit Škvoreckého v mnohem širších souvislostech.

Publikace představuje první část autorova rozsáhlého biografického projektu a sleduje Škvoreckého život od narození v roce 1924 až po emigraci do Kanady po sovětské okupaci Československa. Už samotný rozsah knihy naznačuje mimořádnou ambici zachytit nejen základní životopisná fakta, ale také kulturní, společenský a literární kontext doby. Michal Přibáň přitom nepracuje pouze s běžně dostupnými prameny, ale opírá se o rozsáhlou autorovu korespondenci, archivní materiály, rukopisy i dobové dokumenty. Výsledkem je publikace, která výrazně přesahuje hranice standardně pojaté literární biografie.

Přibáň se Škvoreckého dílem zabývá dlouhodobě, podílel se mimo jiné na vydávání jeho spisů i bibliografie a hluboká znalost tématu je v textu zřetelná téměř na každé stránce. Kniha nepůsobí jako rychle sestavený životopis reagující na výročí, ale jako dlouhodobě promýšlený projekt. Přesto však nejde o čistě akademickou publikaci určenou výhradně odborníkům. Autor píše srozumitelně, stylisticky střídmě a bez zbytečné terminologické zatíženosti. I přes značný rozsah si kniha většinou zachovává čtivost a schopnost udržet čtenářovu pozornost.

© 2026 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Jedním z největších přínosů monografie je skutečnost, že Přibáň odmítá jednoduchou heroizaci svého protagonisty. Škvorecký zde není představován jako bezchybný morální symbol ani jako jednoznačný odpůrce režimu od samého počátku. Naopak se ukazuje jako osobnost složitá, často vnitřně rozporuplná a ne zcela jednoznačně ukotvená. Autor přesvědčivě dokládá, že Škvoreckého vztah ke komunistickému systému byl zejména v poválečných letech komplikovanější, než jak bývá někdy interpretován zpětnou optikou exilu a disentu.

Přibáň opakovaně upozorňuje, že mladý Škvorecký nebyl klasickým disidentem ani otevřeným politickým odpůrcem režimu. Spíše představoval člověka, který se snažil hledat prostor pro vlastní literární tvorbu uvnitř systému, vůči němuž si současně uchovával kritický odstup. Přibáň zároveň připomíná, že některé sociální změny po roce 1948 vnímal pozitivně, což odpovídalo postojům části tehdejší české společnosti. Právě tato interpretační zdrženlivost a snaha vyhnout se dodatečným moralizujícím soudům patří k nejsilnějším stránkám celé knihy.

Významné místo v publikaci samozřejmě zaujímá román *Zbabělci* (první vydání 1958), který představuje jeden z klíčových textů české poválečné literatury. Přibáň velmi podrobně rekonstruuje okolnosti jeho vzniku, dlouhé problémy s vydáním i následnou kritickou kampaň, která se rozpoutala. Zajímavé přitom je, že autor odmítá interpretaci *Zbabělců* jako jednoznačně protikomunistického textu. Konflikt s dobovou kritikou podle něj spočíval především v tom, že Škvorecký narušil oficiální představu, jak má literatura zobrazovat válku, hrdinství a společnost. Místo ideologicky jednoznačných hrdinů zobrazil obyčejné mladé lidi zajímající se o hudbu, vztahy a radosti i strasti každodenního života. Civilní jazyk, ironie, humor i absence patosu působily v kontextu tehdejší literatury mimořádně provokativně. Přibáň zároveň ukazuje, že právě tato civilnost a autenticita představují jeden z důvodů, proč román neztratil čtenářskou působivost ani po několika desetiletích.

Velkou pozornost věnuje biografie také samotnému fungování literárního provozu v padesátých a šedesátých letech. Přibáň detailně rekonstruuje redakční zásahy, lektorské posudky, problémy s cenzurou i strategie, které spisovatelé používali při prosazování svých textů. Škvorecký zde nevystupuje jako izolovaný outsider stojící mimo oficiální struktury, ale jako člověk, který se v literárním prostředí velmi dobře orientoval a dokázal využívat možností, které tehdejší systém nabízel. Autor zároveň ukazuje, jak důležitou roli hrály

osobní kontakty, kompromisy i různě formulované „úlitby“, bez nichž bylo publikování často nemožné.

Vedle literárního a kulturněhistorického kontextu si Přibáň všímá také Škvoreckého soukromého života. Značný prostor patří analýze jeho komplikovaných vztahů se ženami, dlouhodobým pocitům nejistoty a citové nevyrovnanosti. Právě zde kniha často získává největší psychologickou hloubku. Přibáň pracuje s rozsáhlou korespondencí a ukazuje Škvoreckého jako člověka citlivého, místy až bolestně nejistého a silně ovlivněného vlastními emočními zkušenostmi. Tyto pasáže přitom nepůsobí samoúčelně ani bulvárně; naopak pomáhají lépe pochopit podobu jeho literárních postav i opakující se motivy jeho próz. Detailně je samozřejmě rozebrán také vztah se Zdenou Salivarovou, která se později stala nejen jeho manželkou, ale i zásadní spolupracovnicí v exilu. Přibáň tento vztah neidealizuje, zároveň však přesvědčivě ukazuje jeho význam pro Škvoreckého další životní směřování.

Určitou slabinou knihy může být její mimořádná detailnost. Přibáň často zachází hluboko do textologických rozborů, sleduje jednotlivé verze rukopisů nebo podrobně analyzuje publikační osudy konkrétních textů. Z odborného hlediska jde o velmi cenný materiál, běžný čtenář však může mít místy pocit, že tempo vyprávění tyto rozbory zpomalují. Některé pasáže působí spíše jako municiózní odborná studie než jako souvislý životopis. Na druhou stranu právě tyto pasáže dokládají Přibáňovu erudici a ocení je především čtenáři hledající hlubší poučení.

Errol. Josefa Škvoreckého život první 1924–1969 je mimořádně důležitým příspěvkem k poznání osobnosti i díla tohoto pozoruhodného spisovatele. Michalu Přibáňovi se podařilo vytvořit biografii, která svého protagonistu nezjednodušuje ani neproměňuje v literární pomník. Naopak jej ukazuje jako člověka formovaného konkrétní historickou zkušeností, se všemi rozpory, nejistotami i proměnami životních postojů. Výsledkem je nejen portrét významného spisovatele, ale také plastický obraz českého kulturního prostředí druhé poloviny 20. století.

PhDr. Alžběta Kratinová
Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně
cornejova.alzbeta@seznam.cz

DOI: 10.14712/30298393.2026.15

Martin MUSÍLEK (ed.), *Ceny – mzdy – peníze: ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých městech*

Praha, Argo 2023, 368 stran, ISBN 978 8025740620

V nakladatelství Argo v ediční řadě *Historické myšlení* vyšla kolektivní monografie věnovaná problematice hospodářských a sociálních dějin středověku a raného novověku, se zvláštním důrazem na městské prostředí a jeho ekonomické mechanismy. V desítce studií autoři postupně pojednávají o domácím i zahraničním obchodu. Kladou si otázku, jakým způsobem byl podporován či naopak omezen. Analyzují finanční vztahy měšťanů, ceny a jejich proměny, městskou fiskální správu i specifické rysy peněžního oběhu. Při pozornějším pohledu je patrné, že v knize silněji převažují studie zaměřené na poměry konkrétních lokalit a měst, zatímco texty s obecnějším přesahem zůstávají ve stínu. Pozornost autoři zaměřili na prostředí českých zemí, ovšem významnější překročení hranic zemí Koruny české by vzhledem k uvedené zahraniční pramenné základně mohlo významně napomoci zasazení problematiky do rámce středoevropského prostoru.

Jednotlivé studie jsou řazeny chronologicky. První z nich, v níž editor publikace Martin Musílek ve spolupráci s Pavlem Taiblem úspěšně propojili svědectví písemných pramenů s archeologickými poznatky, pojednává o Týnském dvoře. Na základě těchto zdrojů přesvědčivě rekonstruují nejen hospodářský význam zmíněného prostoru, ale také komplikované vlastnické a patronátní vztahy mezi vyšehradskou a pražskou kapitulou i rozpory pražského měšťanstva ve 13. a 14. století. Všichni aktéři se přitom patronátně vztahovali k Týnskému chrámu, čímž se celý prostor stával místem nejen ekonomické, ale i institucionální a právní konkurence – souběžně zde vedle sebe tak působili městští i královští úředníci a střetávali se s nároky panovníka, církve i městské samosprávy o soudní pravomoc, vybírání ungeltu a kontrolu nad cizími kupci. Studie je nejen pramenně bohatá, ale i interpretačně podnětná a vnáší do problematiky mnohé nové nuance – především rozkrytí role zámožných městských klanů při pronájmu ungeltu, fungování Týna jako celnice a popis právního omezování přímého prodeje mezi cizími kupci.

Zcela mimořádný přínos spatřuji ve studii Tomáše Klíra, která se soustředí na cenové poměry na Chebsku a jejich srovnání s českým prostředím i dalšími regiony střední Evropy. Autor zde velmi úspěšně vyvrací dřívější domněnku

starší české historiografie o odlišnosti cenových relací Chebska od zbytku Čech; naopak na základě rozsáhlého korpusu pramenů (například knihy městských příjmů a vydání) ukazuje jeho jasnou provázanost s Norimberkem a Vratislaví. Tato srovnání přitom nepůsobí formálně či účelově, ale vyrůstají z autorovy hluboké znalosti pramenů a jeho schopnosti zachytit širší hospodářské vazby a mechanismy. Domnívám se, že právě toto zdůraznění provázanosti regionů je nejcennějším přínosem textu.

Kapitola Ondřeje Vodičky představuje další sondu do problematiky, které se autor dlouhodobě věnuje, totiž exulantství v husitské době. I zde volí cestu práce s pramennými materiály, které byly dosud spíše opomíjeny, konkrétně se jedná o knihy trhové, soudní či radní. Na jejich základě rekonstruuje různé strategie přežití českých katolických uprchlíků v zahraničí: někteří se snažili zpeněžit své teoretické nároky na majetky zanechané v Čechách, jiní naopak investovali do lokálních platů a rent ve městech, která je přijala, a dále zde využívali finanční nástroje, jako jsou zástavy či depozita v klášterních institucích. Pozoruhodné je i Vodičkovo sledování, že mezi exulanty vznikaly vztahy vzájemné solidarity, mnohdy však nikoli čistě altruistické – šlo často o kalkulované formy finanční a sociální podpory. Tento příspěvek tak obohacuje knihu o rozměr individuálních sociálních strategií a variabilitu reakcí na krizové situace. Jedinou výtkou k této studii snad může být zaměření pozornosti na uprchlíky jen z lépe situovaných vrstev a opomenutí chudších skupin obyvatelstva. K chudším vrstvám samozřejmě neexistují vypovídající prameny, je tedy proto nutné počítat s určitou mírou generalizace.

Studie Veroniky Večeřové se soustředí na královské město Písek. Autorka stručným a přístupným jazykem seznamuje čtenáře s jednotlivými obchodními privilegii města, avšak těžiště jejího příspěvku leží především v analýze konfliktních vztahů Písku s okolními sídly – zejména s Týnem nad Vltavou, Vodňany a Prachaticemi. Odhaluje tak dlouhodobé napětí vyplývající jak z jurisdikčních sporů, tak ze soupeření o obchodní kontakty a tranzit. Z textu je patrné, že Písek musel již od svého vzniku čelit nevýhodné geografické poloze, která jej stavěla mimo hlavní nadregionální trasy, jejichž průběh byl již historicky ustálen. Navzdory opakovaně vydávaným královským privilegiím, jimiž město disponovalo, nedokázalo snadno proniknout do významnější sítě dálkového obchodu. Velmi přínosné je rovněž grafické znázornění cest a kontaktů v mapových přílohách, které názorně dokládají hierarchii i strukturu obchodních vazeb.

Příspěvek Kajetána Holečka se opírá o mimořádně zajímavý, ovšem nesouvisle dochovaný pramenný soubor zvaný *Knihy židovských obligací*, uložený ve znojemském archivu pro léta 1415–1438. Autor se soustředí na kvantitativní, sociální a geografickou analýzu zaznamenaných půjček, a přibližuje tak strukturu vztahů mezi židovskými věřiteli a jejich dlužníky. Dokáže přitom přesvědčivě ukázat, kdo si peníze půjčoval, z jakého sociálního prostředí pocházel a jaké byly vazby mezi městem Znojmem a jeho především venkovským zázemím. Cenným aspektem autorova přístupu je také sledování rytmu těchto finančních transakcí v průběhu roku. Zajímavé jsou pak i výsledky srovnání židovských a křesťanských obligací – ukazuje se, že obě skupiny dlužníků a věřitelů se překrývaly jen ve velmi omezené míře, což dokládá spíše paralelní než vzájemně se prolínající finanční cirkulaci v rámci daného prostředí.

Studie Jana Boublíka se věnuje každodennímu fungování mincovního oběhu v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách. Upozorňuje na rozdíl mezi stabilnější „tvrdou" mincí a drobnou měnou, jejíž hodnota byla mnohem kolísavější. Zvláštní pozornost věnuje autor fenoménu devalvace drobné mince a trojímu kurzu stříbrného oběživa vůči zlatu, stejně jako masivnímu přílivu méně kvalitních fenikových ražeb z okolních zemí, který přispíval ke středoevropské peněžní krizi. Jeho výklad je jasný a věcný, pevně zakotvený v pramenném materiálu a přináší přehled o praktickém fungování peněz v každodenním platebním styku ve městech.

Viktor Pohanka přinesl podrobnější vhled na vývoj cen a mezd v kutnohorském hornickém prostředí v první polovině 16. století. Autor se opírá o závěry Aloise Míky, které v zásadě potvrzuje a dále rozvíjí, čímž dodává jejich výkladovým liniím širší platnost v rámci městského dobového hospodářství.[1] Pohanka zároveň upozorňuje na velmi solidní hospodářské zázemí hornického regionu a na aktivní opatření městské rady, která pomáhala udržovat cenové hladiny zemědělských produktů na úrovni běžných královských měst. Okrajově, ale živě nahlíží skrze účetní knihy, obecní účty a stížnosti havířů i do dějin každodennosti – například do triků některých pekařů při šizení chleba, zatímco řezníci se v jeho líčení jeví jako poměrně féroví obchodníci.

1) Alois MÍKA, *Nástin vývoje cen zemědělského zboží v Čechách v letech 1424–1547*, Československý časopis historický 7, 1959, s. 545–571.

Příspěvek Ludmily Sulitkové představuje podnikatelské aktivity brněnských měšťanů v období předbělohorské krize a pečlivě ukazuje, že hospodářská realita města byla mnohem pestřejší, než často stereotypně předpokládáme. Sulitková klade důraz na rozmanité způsoby obživy – kombinaci obchodu, pronájmů, pozemkového hospodaření a řemeslné výroby. Za přínosné považuji zejména její nahlédnutí do sociální mobility a do přenosu podnikatelských strategií mezi generacemi, podpořené důslednou prací s městskými knihami a majetkovými záznamy. Studie tak zřetelně připomíná, že měšťanská podnikatelská sféra nebyla doménou jen několika prominentních rodin, ale i širší vrstvy drobných měšťanů, kteří svými každodenními rozhodnutími spoluutvářeli lokální ekonomický rámec.

Marek Durčanský otevírá pohled do prostředí Univerzity Karlovy v době, kdy se ocitla pod kontrolou nekatolických stavů, a hospodářská správa školy tak procházela podstatnou proměnou. Autor představuje první držitele nově vzniklého úřadu kvestora a na jejich příkladech názorně ukazuje, jak se tato funkce postupně profesionalizovala. Současně přináší náhled na hospodářskou situaci jednotlivých kolejí, které se musely vyrovnávat s odlišnou majetkovou základnou i příspěvkovou politikou. Zajímavým momentem je zachycení sporu mistrů o míru centralizace univerzitního hospodaření – téma, které ukazuje vnitřní napětí mezi tradiční autonomií kolejí a snahou o efektivnější správu společného majetku. Teprve v letech 1617/1618 získávají povinnosti kvestora pevnější kontury a jeho autorita je jasněji vymezena. V tomto kontextu se jeví přínosná i přiložená edice instrukce vzniklé patrně v reakci na nespokojenost s předchozím správcem, která zachycuje dobový požadavek na transparentnější a odpovědnější hospodaření.

Závěrečná studie Jana Lhotáka vnáší do sborníku širší časovou perspektivu a tvoří pomyslný most mezi středověkými a novověkými tématy. Na příkladu šacunků[2] přesvědčivě ukazuje kontinuitu mezi středověkem a raným novověkem a podává přehled jejich vývoje v delším časovém rámci. Přitom bere v potaz odlišné prostředí jejich vzniku i specifické lokální podmínky jednotlivých měst, které se do výsledných hodnot a zápisů promítaly. Lhoták navíc poukazuje na úpadek ekonomické kondice poddanských měst na přelomu

2) Slovo *šacuňk* označovalo majetkový odhad, berni či dávku stanovovanou z majetkového odhadu.

17. a 18. století a nastiňuje, že šacuňky mohou být cenným nástrojem k nahlédnutí těchto změn. Přínosné je i autorovo upozornění na nepoměr v dosavadním bádání: zatímco středověké berní knihy byly studovány systematicky, zájem o pozdější období byl výrazně nižší – možná i proto, že objem dochovaných materiálů podstatně narostl a jejich zpracování je tedy náročnější. Lhoták tím otevírá cestu k dalšímu bádání a naznačuje, že tento specifický pramen může přinést ještě mnoho zajímavých poznatků.

Text publikace obohatili autoři o reprodukce pramenů, značné množství tabulek, grafů a schémat. Cílem těchto příloh je zpřehlednit a doplnit odborný výklad, což se zpravidla daří. Pro čtenáře, kteří nejsou běžně konfrontováni s pramennou surovou matérií hospodářských dějin, jde o příjemné nahlédnutí „za oponu" historikovy práce. Nelze také opomenout velmi solidní výčet využitých archivních fondů. Vedle informací z domácích institucí čerpali autoři v relevantních případech rovněž ze zahraničních výzkumů ve Vratislavi, Žitavě, Vídni či Drážďanech. Pozitivně vnímám též zařazení studií začínajících badatelů.

Autoři dokáží nabídnout detailní vhledy do mikrohistorických procesů, uvažování měšťanů, mechanismů finanční správy i cenových relací. O to více se však ukazuje, že kniha jako celek tyto sondy nespojuje do jednoho kompaktnějšího příběhu. Problematika „ekonomického myšlení", obsažená v podtitulu, se tak z textu vynořuje spíše mezi řádky nežli programově.

Jakkoliv publikace zaujme pestrostí témat i přístupů, může část čtenářů odradit jistou nesourodostí a někdy až zahlcující přítomností tabulek a grafů. Mnozí mohou mít pocit, že před sebou mají spíše velmi bohatě vybavený archivní výtah než syntetizující text. Je nutné konstatovat, že *Ceny – mzdy – peníze* působí mnohem více jako sborník studií než jako kolektivní monografie. Takovýto častý nedostatek kolektivních monografií snad ani nepřekvapí, zvlášť když jde o soubor výstupů z kolokvií (konaných v letech 2020–2021). Přesto by publikaci výrazně prospěla pevnější vnitřní struktura či závěrečná syntetizující kapitola, která by jednotlivé studie ideově propojila.

V závěru uvedené připomínky nijak významněji neumenšují zdařilost této publikace. Pokud bylo cílem kolektivu autorů vyvolat odbornou diskusi nad předloženými tezemi a nabídnout přehled svých dlouhodobých výzkumných aktivit, pak tohoto cíle dosáhli. Mám za to, že kniha přináší mnohé nové poznatky, inspiruje a povzbuzuje další výzkum.

V uplynulých dvou letech od publikování recenzovaného sborníku vydali někteří autoři samostatné monografie, v nichž dále rozvinuli témata zde pouze nastíněná. Lze uvést *Sázku na křížového krále*[1] Ondřeje Vodičky či *Krajinu středověké Prahy*,[2] jejímž spoluautorem je Tomáš Klír. V roce 2025 pak vyšel svazek *Dějiny Brna 3: Město v raném novověku*,[3] na němž se podílela také Ludmila Sulitková. V tomto ohledu kolektivní monografie *Ceny – mzdy – peníze* bezesporu splnila svůj účel – otevřela nová témata a představila dlouhodobé badatelské zájmy autorů.

Bc. Kateřina Mathauserová
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
studentka navazujícího magisterského studia
kacka.mathauserova@gmail.com

DOI: 10.14712/30298393.2026.16

Jakub S. BENEŠ, *Dělníci a nacionalismus. Česká a německá sociální demokracie v Předlitavsku, 1890–1918*

Praha, Academia 2024, 420 stran, ISBN 978-80-200-3538-7

Kniha *Dělníci a nacionalismus* historika Jakuba S. Beneše by se na první pohled mohla jevit jako vědecky inovativní dílo, které přináší nový pohled na vztah dělnického hnutí k národnostní otázce. Práce amerického historika s českými kořeny totiž uchopuje své výzkumné téma třídy a nacionalismu pomocí dvou základních paradigmat. Dělnická třída jakožto analytická kategorie je nahlížena skrze přístup Geoffa Eleyho a Keitha Nielda, kteří přišli se sklou-

1) Ondřej VODIČKA, *Sázka na křížového krále – katoličtí exulanti z měst (1419–1436/1454)*, Dolní Břežany 2024.
2) Jan KLÁPŠTĚ – Tomáš KLÍR – Ivo ŠTEFAN, *Krajina středověké Prahy*, Praha 2024.
3) Bronislav CHOCHOLÁČ a kol., *Dějiny Brna 3: Město v raném novověku*, Brno 2025.

bením thompsonovských sociálních dějin dělnictva[1] s inspirací v konceptech poststrukturalismu. Konstruktivismus Rogera Brubakera, jenž slouží ke zkoumání nacionalismu, prokazuje své výhody zejména na poli etnicity každodenního života obyčejných dělníků. Zvláštním aspektem každodenní etnicity pak byla tzv. národnostní lhostejnost – pojem, který tvoří konceptuální inovaci americké historičky Tary Zahry. Tato lhostejnost, příznačná zejména pro jazykově smíšené oblasti, se vztahovala buď k jednoznačné národní identitě, anebo k úzce vymezené nacionalistické politice měšťanských stran toho či onoho národa. Zeměpisným polem takovýchto smíšených oblastí bylo například české pohraničí, ale také dělnické předměstí Vídně Ottakring. Koncept národa je tedy mřížkou těchto přístupů nahlížen jako pružný diskurs, jenž splýval se sociálními a politickými programy.

Přednost práce představuje především pramenná základna, zejména paměti aktérů, v daném případě obyčejných dělníků a také amatérských angažovaných spisovatelů z dělnického prostředí. Prostřednictvím výkladu těchto zdrojů se tak publikum může seznámit s individuálními představami konkrétních dělníků české i německé národnosti o národnostních a kulturních politikách sociálnědemokratického hnutí a dopadech těchto politik na myšlení řadového členstva. Na základě interpretace literárních děl dělnických spisovatelů a básníků a jejich dopadu na dělnickou veřejnost Beneš konstruuje teorii tzv. poetické organizace. Ta tvrdí, že primární roli při utváření třídního uvědomění nehrály stranické politické či intelektuální elity, ale naopak tvorba dělnických literátů samouků. Přestože tato domněnka by mohla tvořit autorův vlastní tvůrčí vklad, není nijak hlouběji propracována ani doložena širším, v ideálním případě srovnávaným záběrem pramenné základny.

Z interpretačního hlediska je pak důležitý Benešův popis převratných událostí let 1905 až 1907 – v době vrcholu kampaně za všeobecné volební právo pro muže se totiž česká sociální demokracie dokázala prosadit jako vůdčí politická síla. Jak autor dokládá, sociální demokracie oslabila své pozice v českém národě protistátoprávním prohlášením svých poslanců z roku 1897, kteří odmítli nacionalistické požadavky měšťanských stran, založené na

1) Britský historik Edward Palmer Thompson přišel ve své knize *The Making of the English Working Class* (1963) s analýzou utváření třídního vědomí pracující třídy v Anglii let 1780 až 1832, tedy před vznikem chartistického hnutí (1838–1857). Dělnická třída podle Thompsona utvářela svou vlastní kulturu, tradice a hodnoty. Nebyla tedy pouhou strukturou, ale vztahem mezi živými lidmi.

konzervativně pojatém historickém právu. Akt tohoto prohlášení zapříčinil kromě rozhořčených reakcí buržoazního tábora také vznik České strany národně sociální v čele s bývalým mladočechem Václavem Klofáčem a následnou politickou izolaci sociální demokracie. Sociální demokraté reagovali na tuto situaci tím, že si František Soukup osvojil vlastní nacionalistickou rétorickou strategii, která legitimizovala stranu jako nejlepší dědice husitské revoluce. Krajním křídlem českého nacionalismu v rámci sociální demokracie se stala frakce Alfréda Meissnera a bývalého anarchisty Františka Modráčka. Modráček stavěl do opozice k německému a současně internacionálnímu marxismu český socialismus, založený na praxi svépomocného družstevnictví. Sociální demokraté vykoupili svou krvavě vybojovanou pozici politického hegemona rezignací před kulturní hegemonií českého měšťanského nacionalismu.

Sociální demokraté prosazovali vlastní agendu socialistické národnostní politiky v podobě austromarxismu – verze Otto Bauera ani Bohumíra Šmerala však nakonec úspěšná nebyla. Otto Bauer přišel s představou o možnostech integrace dělnické třídy do vysoké kultury měšťanstva. Boj za socialismus měl být tedy nástrojem toho, aby si i obyčejní pracující byli s to osvojit návyky návštěvy divadel, galerií a četby Goetheho nebo Schopenhauera. V historicky, třídně a národnostně podmíněném mentálním nastavení rakouských austromarxistů byla tedy buržoazní kultura nejen nadřazena té lidové, ale tvořila lidskou kulturu vůbec. Nadto vnímali v kontextu nadřazenosti jako vyšší kulturu německou ve vztahu k té české, případně slovinské. Austromarxistická národnostní politika měla sice jednotlivým národům zaručit určitou míru kulturní autonomie, dlouhodobě se však předpokládalo, že česká kultura bude postupně pohlcena kulturou německou. Tato dlouhodobá strategie se nakonec projevila během rozpadu habsburské monarchie a po něm, kdy Otto Bauer kalkuloval s velkoněmeckým řešením německé národnostní otázky – tedy s připojením Německého Rakouska a českého pohraničí k Německu. Se samostatným vývojem českého etnika se tedy nepočítalo Alternativou německého přístupu se stala austromarxistická koncepce Bohumíra Šmerala – ten si přál zachování podunajského soustátí (názor změnil až roku 1918), kulturní samospráva jednotlivých národů však měla být rozšířena také o autonomii politickou.

Třetí variantu sociálnědemokratické národnostní politiky kromě austromarxismu a českého nacionalismu představoval německý nacionalismus

Engelberta Pernerstorfera. Tento přítel Victora Adlera z gymnaziálních studií a Schönererova pangermánského hnutí vstoupil do sociální demokracie jako fabiánský socialista. Ač sdílel s austromarxisty představu o univerzálnosti měšťanské kultury a nadřazenosti kultury německé, nikdy se nezbavil protislovanských předsudků. Pernerstorferova představa fabiánského socialismu o společenství všech tříd v rámci jednoho národa byla založena na začlenění dělnictva do německé kultury, jejímž nositelem byl podle jeho názoru básník Friedrich Schiller. Protože Pernerstorfer vycházel z herderovské ideje o jedinečném charakteru každého národa, s postupným začleněním Slovanů nepočítal.

Žádnému z předválečných směrů celorakouské sociální demokracie v bývalém Předlitavsku se však nakonec nedokázalo překonat kulturní nadvládu ideologií měšťanských stran předlitavských národů. Beneš dokládá na základě deníku potulného pekařského dělníka Josefa Jodlbauera, že prostému dělnictvu se protivil ostentativní intelektualismus místních socialistických předáků v Salcburku, kteří mluvili téměř výhradně v citátech Goetheho, Kanta nebo Nietzscheho. Snadné však není hovořit ani o vydobytí vůdčí pozice marxismu v samotné politice socialistického hnutí. Přestože duch marxismu byl z podstatné části vtělen do hainfeldského programu, boj za všeobecné volební právo byl ovlivněn ideologií Ferdinanda Lassalla. Podle jeho představy mělo zrušení třídních rozdílů ve volebním právu otevřít cestu k socialismu.

Benešova práce si nicméně zaslouží principiální institucionální a sociální kritiku. Výklad vizuální kultury nejzřetelněji dokládá, že není metodologicky podloženou analýzou, ale pouze arbitrárním, velmi spekulativním popisem. Jakoukoli metodologii rovněž postrádá libovolný popis dílčích aspektů života charismatických osobností Františka Soukupa a Franze Schuhmeiera. Beneš sice dokládá díky pramenům bezprostřední dopad Soukupovy rétoriky na pocity jeho publika, ovšem rovněž zcela svévolně a bez konkrétní metody zaručující vědeckou objektivitu. S absencí analytického postupu se setkáme také v případě Benešova popisu literárních děl, řečnických proslovů, ideologických textů či stranických dokumentů. Výkladu prosazení sociální demokracie jako vůdčí politické síly chybí propojení s adekvátní politickou teorií. I přes tyto fatální nedostatky ve vědecké metodologii byla anglická verze Benešovy knihy publikována v prestižním nakladatelství Oxford University Press. Domnívám se, že Benešovu práci *Dělníci a nacionalismus* můžeme číst v jistém smyslu jako příznak ducha doby, nemocné úpadkem moderní

vědy západních univerzit. Příčinu tohoto regresivního vývoje západní vědy můžeme hledat v neoliberálních reformách vysokého školství a vědeckých institucí. Pokud majetkový cenzus v podobě školného reprodukuje třídní exkluzivitu elitních angloamerických univerzit, kde Jakub S. Beneš studoval a působí, stává se sociální původ hlavním předpokladem přístupu k jejich vzdělávacím a profesním příležitostem, zatímco vědecké kompetence nabývají druhořadého významu. Výsledkem je toto vědecké dílo bez metodologie.

Mgr. Tomáš Schejbal
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
student doktorského programu
tschejbal1989@gmail.com

DOI: 10.14712/30298393.2026.17

Hellmut G. HAASIS, *Smrt v Praze: atentát na Reinharda Heydricha*

Praha, Prostor 2024, překlad Zlata Kufnerová, 284 stran,
ISBN 978-80-7260613-9

Čtenáře jistě napadne otázka, proč psát recenzi na knihu, která již v českém překladu vyšla třikrát (v nakladatelství Prostor jde o druhé vydání). Odpověď je nasnadě – žádná recenze v češtině nebyla dle databáze *Bibliografie dějin českých zemí* publikována.[1] Dalším důvodem je obliba, kterou již třetí vydání této publikace naznačuje. Jaké jsou tedy silné a slabé stránky tohoto titulu?

Rozhodně je třeba ocenit čtivost textu. Německý spisovatel Hellmut G. Haasis však v knize opakuje některé mýty, které se s atentátem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha opakují. Navíc některé autorovy dedukce stojí na základě sporé pramenné základny. Poznámkový aparát odkazuje obvykle pohříchu pouze na sekundární odbornou literaturu.

Kniha začíná načrtnutím Heydrichova psychologického profilu, přičemž vychází ze starší publikace Güntera Deschnera *Reinhard Heydrich. Architekt totální moci*.[2] Podle Haasise je nutné spatřovat důvody Heydrichovy pozdější

1) Bibliografie dějin Českých zemí, Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i. [online], 2021, [citováno dne: 12. 11. 2025]. Dostupné z: https://biblio.hiu.cas.cz.
2) Günther DESCHNER, *Reinhard Heydrich. Architekt totální moci*, Praha 2002.

brutality v šikaně, jež zažil v raném mládí, a v ústrcích, které musel snášet v námořnictvu. Oporu pak měl nalézt díky své ženě Lině v nacistické straně. V této části Haasis reprodukuje již vyvrácené tvrzení o druhořadém postavení Reinharda Heydricha vůči Reichsführerovi SS Heinrichu Himmlerovi. A rovněž autorovi můžeme vyčíst, že vychází z deníku Felixe Kerstena, jehož autenticitu již před lety vyloučil nizozemský historik Luis de Jong.

V další kapitole čerpá Haasis informace o českém odboji a celkové situaci v protektorátu Čechy a Morava do příjezdu Reinharda Heydricha do Prahy z vynikající publikace německého historika Detlefa Brandese *Češi pod německým protektorátem*.[3] Z toho důvodu kapitolu můžeme považovat za víceméně přesnou.

Popis průběhu Heydrichovy vlády v Praze Haasis opírá mimo jiné o práce Miroslava Kárného. Díky tomu se vyhnul Deschnerově chybné dedukci, že si říšský protektor na svou stranu získal dělnictvo výhodami, které pracujícím uděloval. Zmiňuje i Heydrichův tajný projev, který proslovil na Pražském hradě dne 2. října 1941. Dle autora knihy byl Heydrich fascinován osobností Albrechta z Valdštejna a údajně si měl nechávat předkládat i knihy o české historii. Byť Heydrich napsal do novin článek o svatém Václavu a jeho příchylnosti k německé říši, zdá se záliba zastupujícího říšského protektora v českých dějinách pozdějšími historiky zveličovaná.[4]

Heydrichův zvyk jezdit bez ozbrojeného doprovodu Haasis vysvětluje na základě knihy *Anatomie lidské destruktivity* od německého psychologa Ericha Fromma.[5] Nakolik zastupujícímu říšskému protektorovi přinášela blízkost nebezpečí „erotickou rozkoš", už ale nezjistíme.

Než Haasis přikročí k líčení samotného atentátu, seznamuje čtenáře na základě práce Miroslava Ivanova *Atentát na Reinharda Heydricha* s přípravami československých parašutistů ve Velké Británii.[6] I když se práce Miroslava Ivanova vyznačují čtivostí, nelze jejich obsah nekriticky přebírat. Ivanov totiž často pracuje bez kritické reflexe svých zdrojů. Ve svém textu Haasis prezidenta Beneše považuje za jednoho z plánovačů útoku na Heydricha. Prezidentova účast na plánování této operace je však otázkou. Rovněž je diskutabilní, kde

3) Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Praha 1999.
4) Srov. s G. DESCHNER, *Reinhard Heydrich*, s. 244–262.
5) Erich FROMM, *Anatomie lidské destruktivity*, Praha 2007.
6) Miroslav IVANOV, *Atentát na Reinharda Heydricha*, Praha 2008.

vzal Haasis informaci o tom, že by o cíli operace Anthropoid byli zpraveni pouze Sověti. Každopádně ji můžeme s klidem považovat za mylnou.

Poměrně nepřesně je líčena vnitřní motivace Gabčíka s Kubišem, kteří se dle autora těšili na budoucí slávu, a proto nezničili po seskoku své padáky, což dle pokynů měli. Haasis si neodpustil zmínit možný románek Jozefa Gabčíka s Liběnou Fafkovou, pro který ale chybí důkazy.

Při líčení samotného atentátu přiřkl Haasis výsadkáři Josefu Valčíkovi roli pozorovatele, který dával útočníkům znamení zrcátkem. Jeho účast je více než diskutabilní, a navíc dle zjištění Jaroslava Čvančary bylo 27. května 1942 zataženo, takže by Valčík žádné znamená tohoto typu dávat nemohl. Při líčení útěku parašutistů z místa atentátu Haasis uvádí zcela vyfabulovanou informaci o tom, že si výsadkář při útěku sám postřelil nohu, ale toto zranění ze studu tajil. Další průběh vyšetřování atentátu Haasis vykresluje na základě kvalitní publikace Jaroslava Andrejse *Smrt boha smrti*, takže tato část je poměrně přesná.[7] Poté, co autor popíše Heydrichův skon, pokračuje ve vyjmenovávání pietních aktů, kterých se zastupujícímu říšskému protektorovi dostalo. Za poměrně směšné můžeme považovat Haasisovo vysvětlení, proč Heydrich nejezdil v opancéřovaném voze. Jeho vlastní teze, která není nijak podložena prameny nebo odkazy na sekundární literaturu, že si zastupující říšský protektor mohl uvědomit špatnost svých činů a jízda v otevřeném voze pak měla představovat „kamuflovanou sebevraždu", je dost nepravděpodobná. Je však patrné, že zde vycházel z již citované knihy Ericha Fromma.

Následně autor popisuje situaci v protektorátu v období po provedení atentátu, zradu Karla Čurdy a zatýkání pomocníků československých parašutistů. Další kapitola je věnována boji výsadkářů v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici. Když bylo jasné, že je třeba parašutisty přemístit z pravoslavného chrámu, měl podle Haasise Jan Sonnevend (odbojář, předseda starších české pravoslavné církve) jít za strahovským opatem, který měl pomoc parašutistům odmítnout, protože byl katolík a ne husita. Kde tuto informaci autor knihy vzal, je otázkou. Poslední boj v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje pak popisuje na základě již zmíněné Ivanovovy knihy.

V další kapitole se dozvídáme o spekulacích týkajících se přípravy plánu útoku. Zde autor vychází mimo jiné z již překonané a fabulacemi plné knihy

7) Jaroslav ANDREJS, *Smrt boha smrti*, Praha 2008.

Dušana Hamšíka a Jiřího Pražáka *Bomba pro Heydricha*.[8] Nicméně kapitolu zpracovávající dobové zprávy k atentátu považuji za poměrně kvalitní.

Zajímavý je název jedenácté kapitoly *Kolem atentátu bují legendy*. Vzhledem k tomu, kolik legend a nepravd autor ve své knize sám šíří jako skutečnosti, mohla se s trochou nadsázky takto jmenovat celá kniha. V kapitole však rozporuje mýty, které kolem atentátu šířila Heydrichova manželka Lina (například že její muž po Gabčíkovi vystřelil, což nebyla pravda), dále zmiňuje chyby v líčení Waltera Schellenberga,[9] ze kterého však na několika místech své knihy Haasis paradoxně čerpá. I když autor přidal ke strůjcům útoku na Heydricha Josefa Valčíka, rozporuje, že by se akce účastnili celkem čtyři parašutisté (existuje totiž mýtus, že se útoku zúčastnil i kapitán Adolf Opálka).

Poměrně zdařilá je naopak předposlední kapitola zaměřená na zmínky o Heydrichově smrti v tisku a následné připomínání československých parašutistů v literatuře a na místech paměti. Poslední kapitola je věnována připomínání si a debatám ohledně útoku na Heydricha po sametové revoluci. Závěrečná část přibližuje expozici v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici.

Z předcházejících řádků je patrné, že Haasisova práce nepřináší žádné nové informace. Často upevňuje spíše mýty nebo staví výklad na chybných dedukcích autora, který nevychází z dobových pramenů, nýbrž pouze ze sekundární literatury. Z toho důvodu se jedná o nepříliš zdařilou popularizaci. Kniha je psaná velmi čtivě, bohužel však v tomto případě forma překonala obsah na všech úrovních. Doufejme tedy, že v nadcházejících letech bude vycházet kvalitnější literatura o tomto klíčovém období našich dějin.

PhDr. Miroslav Záveský
ZŠ a MŠ Dolákova, Praha 8
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
student doktorského programu
miroslav.zavesky@email.cz

DOI: 10.14712/30298393.2026.18

8) Dušan HAMŠÍK – Jiří PRAŽÁK, *Bomba pro Heydricha*, Praha 1963.
9) Walter SCHELLENBERG, *The Schellenberg memoirs*, Londýn 1956.

DIDAKTIKA

Marginalia Historica 2/2024 129–136

Gramotnostně a formativně založená výuka
Proč a jak stavíme novou učebnici dějepisu na dvou pilířích

Připravujeme pracovní učebnici dějepisu pro šestý ročník – knihu, do níž žáci sami píší, kreslí a řeší v ní úkoly. Je uspořádaná do tematických bloků, které fungují jako malé plány učení: každý ukazuje, kam výuka prostřednictvím lekcí směřuje a jaký způsob přemýšlení o minulosti si v něm žáci mají natrénovat. Než jsme mohli začít lekce vyvíjet, museli jsme si ujasnit jednu věc: jaký je skutečný cíl těchto bloků, jak je propojit ve společný cíl a co se z nich mají žáci v dějepise vlastně naučit. Fakta a souvislosti přitom z výuky nemizí, zůstávají nezbytným prostředkem. Cílem ale není, aby si je žáci jen zapamatovali, ale aby se na nich naučili s obrazy minulosti pracovat: posuzovat, komu a čemu věřit, dokládat tvrzení zdroji, rozumět tomu, proč lidé v minulosti mysleli jinak než my dnes.

Přístup, který si pro sebe pracovně nazýváme gramotnostně a formativně založenou výukou, si neklade za cíl nic převratného. Je to pokus ujasnit si při vývoji učebnice dvě věci, se kterými se v českém prostředí můžeme běžně setkat v odborné rovině. Promýšlíme každou zvlášť, ale také jejich praktické propojení, které v učebnici teprve zkoušíme: co má být skutečným cílem výuky dějepisu a jak poznat, že se k němu žák přibližuje. Opíráme se přitom o přístupy postavené na osvojování gramotností a obecně na konstruktivistickém pojetí učení – v souladu s kurikulárními dokumenty i didakticky uznávanými poznatky. Tento pokus o ujasnění nabízíme k diskusi. Zajímá nás, jak jej vidí učitelé dějepisu – rádi bychom jejich názory zapracovali do finální podoby učebnice, kterou plánujeme vyladit ve školním roce 2026/2027.

Svůj přístup stavíme na dvou pilířích: cílem výuky je historická gramotnost, a to, jak si ji žák osvojuje, má být sledovatelné. Gramotnostní cíl a formativní cesta jsou siamská dvojčata.

© 2026 The Authors. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

1) Historická gramotnost – cíl, o nějž nám jde. Žáci se učí rozumět tomu, jak historici pracují – jak kladou otázky, jak čtou prameny, proč mohou dospět k různým výkladům téže události nebo doby – a sami tyto postupy trénují v hodinách dějepisu. Fakta nutná jsou: bez znalosti doby, klíčových aktérů a základních pojmů nemá žák jak historický materiál uchopit. Jenže fakta nejsou cílem; měla by být pečlivě vybrána jako prostředek k učení se historické gramotnosti.

2) Cesta je sledování učebního pokroku – když je cílem historická gramotnost, musíme umět popsat, jak poznáme, že se k ní žák přibližuje. Nestačí říci: „Toto už umí" nebo „V tomto je slabší." Nejde nám samozřejmě ani o to, aby žáci v deváté třídě nebo u maturity pracovali jako opravdoví historici. Potřebujeme vymezit, co se očekává na výchozí úrovni a co zakládá posun vzhůru, přijde-li na osvojení jednotlivých způsobů historického myšlení, včetně práce s jednotlivými zdroji, tvoření vlastního závěru atd. K tomu slouží formativní hodnocení – ne jako něco navíc, ale jako časem zažitý a běžný nástroj, kterým si učitel i žák průběžně ujednávají cíl, aktuální stav a další krok ve výuce. Pomůckou zde mohou být hodnoticí rubriky nebo jednoduché přehledy toho, co žák v dané oblasti již zvládá a co je před ním (plány učení).

Z lektorské praxe víme, že učitelé dějepisu mají celou řadu vlastních přístupů. Každý učitel je originální a učí po svém – a je to tak dobře. Pokud by ovšem podobně jako my chtěli vzít za svůj cíl historickou gramotnost, bez formativní cesty se neobejdou – bez průběžného ověřování, zda se k cíli žák skutečně přibližuje, nedává taková výuka smysl. Čím ale učitel cestu naplní – jaké aktivity, prameny a témata zvolí, co do ní vloží ze své zkušenosti a originality, čím je doplní – zůstává na něm. Jeden pracuje převážně s textem, druhý s filmem, třetí s interaktivními nástroji nebo přístupy kombinuje; všechny tyto volby mohou být v pořádku. Podstatné je, aby si žák zvnitřnil totéž: ptal se, odkud pramen pochází a proč vznikl, všímal si, proč se různé zdroje liší, a zvažoval, co mu který zdroj může říct a co ne. A my mu můžeme dát zpětnou vazbu, jak mu to jde a kde se může zlepšovat. Protože vždy je co zlepšovat. Jinak řečeno: co je cílem a že k němu směřujeme formativně, je u nás pevně stanoveno. Jakou konkrétní podobu této cesty učitel se svými žáky zvolí, je už otázkou jeho odbornosti, pedagogického umění a lidské originality.

Co rozumíme historickou gramotností

Námi promýšlená výuka vychází z konstruktivistického pojetí učení: žáci nepřebírají znalosti jednoduše od učitele, ale aktivně si je vytvářejí na základě svých stávajících znalostí i představ. „Základ" výuky zde není nutné chápat jen jako soubor faktů a souvislostí. Revidovaná Bloomova taxonomie vzdělávacích cílů (2001) rozlišuje čtyři typy znalostí: faktografické, konceptuální, procedurální a metakognitivní.[1] S odkazem na taxonomii proto odmítáme často podsouvaný protiklad vědomostí a dovedností – postupy a způsoby myšlení jsou pro nás znalostmi stejně jako fakta a souvislosti, jen jiného druhu. V pojetí historické gramotnosti tak fakta a souvislosti nemizí – mění roli. To, kdy se odehrál atentát na Heydricha a kdo jej provedl, i porozumění jeho místu v kontextu zahraničního odboje, se stávají prostředkem: umožňují žákovi pracovat se znalostmi postupů – tedy vytěžit různé verze svědectví o téže události. Zbývá metakognitivní znalost: žákovo uvědomění, proč záleží na různých úhlech pohledu na atentát – a proč se mu taková znalost hodí i mimo hodiny dějepisu a celkově v životě.

Právě metakognice může proměnit žákův vztah k dějepisu. Žák, který pochopí, že různá vyprávění o minulosti slouží různým zájmům a vznikají v různých kontextech, nezíská jen historickou znalost. Získá nástroj, který může použít při čtení informací na internetu či v komunikaci mezi přáteli. Dějepis přestává být hrou na známky za zapamatování dat o minulosti a stává se způsobem uvažování o různých verzích minulosti v současnosti, tedy znalosti, která má smysl a využití tady a teď.

Naše zkušenost ukazuje, že deváťáci takové myšlení zvládají. Dokážou rozebírat různé dobové názory na atentát na Heydricha – například proč ho část londýnského exilu zpočátku odmítala jako hazard s životy civilistů – a utvářet si vlastní, podložený postoj. Dokážou odlišit populární obraz hrdinství od složitější historické skutečnosti. Není důvod odkládat takové myšlení až na gymnázium.

Za naše seznámení s historickou gramotností patří zásluha zejména pracovníkům někdejšího oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů. Na svých seminářích a letních školách, koncentrovaně poté ve spolupráci s Národním pedagogickým institutem České republiky v rámci projektu

1) Lorin W. ANDERSON – David R. KRATHWOHL (eds.), *A Taxonomyfor Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*, New York 2001.

Dějepis+, nabídli učitelům pojetí vycházející z mezinárodně uznávaného přístupu k výuce dějepisu „The Big Six" kanadského didaktika Petera Seixase a jeho týmu.[2] Žáci jsou vedeni k šesti způsobům uvažování o minulosti: rozebírat a vykládat, co vypovídají prameny; posuzovat, co je historicky významné; rozpoznávat příčiny a důsledky událostí a jevů v minulosti; vnímat, co se v čase mění a co trvá; chápat, jak lidé viděli svět kolem sebe; a zvažovat, jak minulé jednání hodnotit s ohledem na dobový i současný kontext.

Jak chceme poznat, že se žák stává gramotným

Struktura připravované učebnice tento princip ukazuje přímo v praxi. Každý tematický blok začíná plánem učení – přehledem toho, co se má žák ideálně za čtvrtletí naučit. Jeho první částí je asi deset klíčových pojmů, které mu pomohou se v tématu zorientovat: pro blok o pravěku se jedná například o termíny evoluce, artefakt nebo hypotéza. Pojmy jsou na jedné straně jako tabulka s krátkými charakteristikami a se dvěma sloupci pro záznam. Do prvního se zapisuje, zda žák pojmu porozuměl – závěrečný test je totiž vždy na jiné, nové téma. Ověřuje se tak, zda pojem chápe i v odlišném kontextu, nejen to, zda si ho mechanicky vybavil z odučených lekcí. Druhý sloupec zaznamenává, zda dokáže pojem vysvětlit vlastními slovy a doložit příkladem; to lze ověřit v krátkém pohovoru, například při kontrole portfolia, pokud si je žák vede k zakládání pracovních listů. Pojmy si přitom může průběžně procvičovat i v interaktivní části učebnice. S každým novým blokem je vhodné připomenout i pojmy z bloků předchozích – aby se efektivněji udržely v žákově paměti.

Ve druhé části plánu učení rozepisujeme cíl spojený se způsobem historického myšlení, který se v bloku trénuje. V pravěku jde o práci se zdroji: žák se učí rozlišit, co o minulosti víme jistě, co jen předpokládáme a co je vyloučené. Tento cíl je rozepsaný do čtyř úrovní, vždy jedna na jednu lekci a každá o stupeň náročnější. Nejprve žák určí, co bylo v minulosti nemožné (lekce *Evoluce*). Pak rozliší možné od nemožného (*Život lidí*). Ve třetí lekci navíc rozliší, co je jisté (*Trojhrob*). V poslední lekci vybere nejlepší vysvětlení události a alespoň jedním zdrojem doloží, že dává smysl (*Ötzi*). Formulace jsou psané žákovou řečí a každá úroveň je ukázána na běžné situaci formou komiksu. Žák tak ví, co se po něm chce, ještě než se pustí do učení o pravěku.

2) Peter SEIXAS – Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto 2013.

20

PLÁN UČENÍ DRUHÝ BLOK – PRAVĚK

Učím se pojmy, které mi pomůžou porozumět tématu.

POJMY	VÝZNAM POJMŮ	POROZUMĚNÍ V závěrečném testu jsem porozuměl/a pojmům na novém tématu následovně.	VYSVĚTLENÍ Dokážu pojem vysvětlit svými slovy a uvést příklad.
EVOLUCE	Postupný vývoj, například člověka.		
ADAPTACE	Přizpůsobení se prostředí.		
ARTEFAKT	Předmět z minulosti vyrobený člověkem.		
PRAVĚK	Nejstarší období lidstva, kdy lidé neznají písmo.		
STARŠÍ DOBA KAMENNÁ	Lidé loví, sbírají, stěhují se za potravou. Cizím slovem „paleolit“.		
HOMO ERECTUS	První člověk vzpřímený; naučil se využívat oheň.		
HOMO SAPIENS	Člověk rozumný – myslí, mluví, tvoří (jediný žijící typ člověka).		
NEANDERTÁLEC	Silný člověk z doby ledové, už vymřel.		
HYPOTÉZA	Domněnka, kterou vědec ověřuje důkazy.		
TEORIE	Vědecké vysvětlení podložené důkazy a pozorováním.		

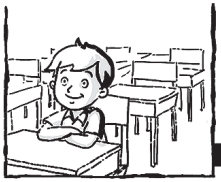
Doplňující pojmy:

Obr. 1: Druhá část plánu učení, kde jsou rozepsány gramotnostní cíle bloku a připraven záznam jejich formativního naplňování (Zdroj: Učebnice dějepisu nakladatelství Fraus-Klett pro 6. ročník ZŠ [v přípravě])

PLÁN UČENÍ

DRUHÝ BLOK – PRAVĚK

Učím se rozlišit, co o minulosti víme jistě, co jen předpokládáme a co je vyloučené.

Co se mám naučit za historické myšlení? Příklad:	Určím, co bylo v minulosti **nemožné**.	Rozliším, co bylo v minulosti **možné a nemožné**.	Rozliším, co bylo v minulosti **možné, nemožné a jisté**.	Vyberu **nejlepší vysvětlení**, co se stalo v minulosti. Doložím pomocí alespoň jednoho **zdroje**, že moje vysvětlení dává smysl.
				
Jak to bylo? Byl s námi včera Karel v jídelně?	Karel včera s námi nemohl být v jídelně. V poledne měl zubaře.	Je možné, že byl Karel ve škole dopoledne, než odešel k zubaři. Ale není možné, že byl v jídelně.	Karel možná byl ve škole. Ale je nemožné, aby byl v jídelně. Jsem si jistý, že mi psal SMS.	Karel včera v jídelně nebyl. Uvařila mu jeho babička. Říká to Karlův bratr z 8.C.

TRÉNUJI NA LEKCI:	EVOLUCE	DOBA KAMENNÁ	TROJHROB	ÖTZI
JAK SE MI LEKCE ZDAŘILA:	☆☆☆☆☆	☆☆☆☆☆	☆☆☆☆☆	☆☆☆☆☆
V TESTU NA HISTORICKÉ MYŠLENÍ JSEM ZÍSKAL/A:	..... bod/ů/y	..... bod/ů/y	..... bod/ů/y	..... bod/ů/y

Stejná logika platí i u náročnějších témat. U atentátu na Heydricha může výchozí úroveň znamenat, že žák rozliší dvě různá dobová svědectví; na vyšší úrovni vysvětlí, čím byl rozdíl mezi nimi dán. Odstupňování se nazývá kontinuum učení – žák se po něm posouvá postupně.

Na principu od jednoduššího k náročnějšímu je postaven i závěrečný test: každá otázka odpovídá jedné lekci. Nemá přitom jednu správnou odpověď a tři chybné – jedna je nejlepší, další dvě jsou odstupňované jako méně přesné a jedna je zavádějící. Poslední otázka, která patří k nejnáročnější úrovni, je volná: žák odpovídá vlastními slovy a jeho odpověď se posuzuje podle předem daných kritérií. Po každé lekci si do plánu zaznamená, jak se mu dařilo, a po testu si zapíše i skutečnost, kolik bodů u které úrovně získal. Právě tento druhý test je pro nás podstatný – teprve na novém tématu se ukáže, jestli si žák osvojil postup, nebo jen zapamatoval látku.

Přílohou plánu učení je navíc dovednostní tabulka, do níž si žák může na popud učitele průběžně zaznamenávat, jak se mu daří v návycích, které jeho učení v hodinách podporují: zda je připraven na výuku, zda se do ní zapojuje, jak spolupracuje ve skupině, zda respektuje ostatní. Nejde zde o hodnocení chování, ale o návyky, na kterých náročnější učení nutně stojí.

V uchopení formativního hodnocení jsme se inspirovali zvláště u projektu *Pomáháme školám k úspěchu* a v knize *Zavádění formativního hodnocení*.[3] Formativně promýšlíme i pokračování učebnicové řady. Způsoby historického myšlení by se tak neměly odbýt jednou provždy, ale mělo by se k nim vracet opakovaně na náročnější látce v dalších ročnících.

Kam dále

V tomto textu jsme z pozice poučených laiků představili gramotnostně-formativní přístup, o který chceme opřít vývoj nové učebnice. Nejde nám o předložení alternativní metody. „Gramform" nabízíme k diskusi jako další možnost, co by mohlo být základem výuky dějepisu: tedy přesunout pozornost od znalostí faktů a souvislostí k tomu, co je zjevně pro člověka v 21. století užitečnější – ke znalostem kritické práce s informacemi a způsobů myšlení o minulosti, které mu umožní porozumět, jak to my lidé s minulostí máme. A v tom ať si s naší pomocí sám hledá a vyargumentuje ponaučení. Máme ostatně zkušenost, že

3) Dylan WILIAM – Siobhán LEAHY, *Zavádění formativního hodnocení: praktické techniky pro základní a střední školy*, Praha 2024.

když žáci s historickými tématy pracují aktivně, přemýšlejí o nich a svá ponaučení musí umět obhájit, zapamatují si jako vedlejší efekt i leccos z faktů a souvislostí – spíš než kdyby se je biflovali na test. O gramotnostním cíli bychom ale mluvili naprázdno, kdybychom se nepokoušeli průběžně a formativně sledovat cestu k němu – a třeba i známkovat, co si z tohoto základu žáci již osvojili a co je ještě v jejich silách.

Při testování učebnice ve školním roce 2026/2027 nás bude především zajímat, zda učiteli skutečně ponechává slíbenou míru autonomie. Myslíme tím, jak bude ke stanovenému gramotnostnímu cíli se svými žáky směřovat přímo v hodinách – při volbě metod a aktivit, ale třeba i doplněním dalších osvědčených materiálů a lekcí z vlastní praxe. To ovšem za předpokladu, že se učitel s daným cílem i navrženou formativní cestou k němu ztotožní a rozhodne se výuku s učebnicí vyzkoušet. Pokud ne, budeme rádi vědět proč.

Mgr. Jiří Karen, Ph.D.
učitel a lektor
karen.jiri@seznam.cz

Mgr. Petr Sedlák, Ph.D.
učitel a lektor
zs.sedlakpetr@seznam.cz

DOI: 10.14712/30298393.2026.19